

Міністерство внутрішніх справ України
ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА
ТА ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТИ
КАФЕДРА ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА

**О. О. Кулініч,
Т. В. Журавльова,
Д. О. Лавренко**

ДОБРОЧЕСНІСТЬ ТА АНТИКОРУПЦІЯ

Навчально-методичний посібник

*для здобувачів вищої освіти II курсу денної форми навчання
Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)
Спеціальність: 262 (К9) Правоохоронна діяльність*

Дніпро
2026

УДК 37.091.5+395.83+331.27

К 90

*Схвалено Науково-методичною радою
Дніпровського державного університету
внутрішніх справ (протокол № 9 від 20.05.2026)*

РЕЦЕНЗЕНТИ:

доктор юридичних наук, професор **Руслана Максакова** –
в.о. завідувача кафедри конституційного, адміністративного
та трудового права Національного університету «Запорізька політехніка»;

кандидат юридичних наук **Олександр Глуховець** –
керівник першого слідчого відділу Територіального управління
Державного бюро розслідувань, розташованого у місті Полтава.

Кулініч О. О., Журавльова Т. В., Лавренко Д. О.

К 90 **Доброчесність та антикорупція** : навч.-метод. посіб. для
здобувачів вищої освіти II курсу денної форми навчання. Рівень
вищої освіти: перший (бакалаврський). Спеціальність: 262 (К9)
Правоохоронна діяльність / уклад. : О. О. Кулініч, Т. В.
Журавльова, Д. О. Лавренко. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр.
справ, 2026. 126 с.

ISBN 978-617-560-132-7

Навчально-методичний посібник відповідає темам, що передбачені
навчальним планом із дисципліни «Доброчесність та антикорупція»,
розроблені та підготовлені відповідно до освітньо-професійної програми
підготовки здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (галузь
знань 26 Цивільна безпека, спеціальність 262 (К9) Правоохоронна діяльність)
у Дніпровському державному університеті внутрішніх справ.

Видання спрямоване на забезпечення якісної професійної підготовки
майбутніх фахівців, здатних діяти відповідно до принципів законності,
доброчесності та нетерпимості до корупції.

Призначене для викладачів вишів та здобувачів вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня.

АВТОРИ: к.ю.н., доц. **О. О. Кулініч** – завідувач кафедри теорії держави та права
Дніпровського державного університету внутрішніх справ; к.ю.н. **Т. В. Журавльова** – доцент
кафедри теорії держави та права Дніпровського державного університету внутрішніх справ;
Д. О. Лавренко – старший викладач кафедри теорії держави та права Дніпровського
державного університету внутрішніх справ.

ISBN 978-617-560-132-7

© Автори, 2026

© ДДУВС, 2026

ЗМІСТ

Передмова	4
Перелік умовних скорочень	10
Обсяг навчальної дисципліни «Доброчесність та антикорупція»	11
ТЕМА 1. Доброчесність та антикорупція: поняття, предмет та завдання навчальної дисципліни	12
ТЕМА 2. Національні та міжнародні засади антикорупційної політики	30
ТЕМА 3. Інституційна система запобігання та протидії корупції в Україні	44
ТЕМА 4. Професійна етика осіб, уповноважених на виконання функцій держави, як інструмент утвердження доброчесності	62
ТЕМА 5. Правові гарантії захисту викривачів корупції	79
ТЕМА 6. Громадянське суспільство у системі запобігання та викриття корупції	93
ТЕМА 7. Антикорупційна політика в умовах воєнної кризи: проблеми забезпечення доброчесності та прозорості в Україні	105
Запитання для підготовки до підсумкового контролю	114
Критерії та засоби оцінювання успішності навчання	119
Рекомендовані джерела	116

ПЕРЕДМОВА

Розвиток сучасного українського суспільства в умовах воєнного стану, цифровізації та євроінтеграційних процесів актуалізує питання утвердження принципів доброчесності та формування ефективної антикорупційної політики. У сфері правоохоронної діяльності ці аспекти набувають особливого значення, оскільки саме від рівня доброчесності працівників правоохоронних органів залежить довіра суспільства до держави, ефективність правозастосування та забезпечення верховенства права. У зв'язку з цим підготовка майбутніх фахівців спеціальності 262 (К9) «Правоохоронна діяльність» передбачає формування системного розуміння антикорупційних механізмів, етичних стандартів поведінки та принципів запобігання корупції.

Доброчесність у професійній діяльності правоохоронця виступає не лише моральною категорією, але й правовою вимогою, що знаходить своє закріплення у законодавстві України. Вона охоплює сукупність етичних принципів, стандартів поведінки та правових норм, спрямованих на забезпечення неупередженості, законності та відповідальності під час виконання службових обов'язків. Антикорупційна діяльність, у свою чергу, являє собою систему заходів щодо запобігання, виявлення та протидії корупційним правопорушенням, а також формування культури нетерпимості до корупції в суспільстві.

Навчально-методичний посібник із дисципліни «Доброчесність та антикорупція» орієнтований на здобувачів вищої освіти другого курсу денної форми навчання першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 262 (К9) «Правоохоронна діяльність» та враховує сучасні виклики у сфері забезпечення законності та правопорядку. Запровадження цієї дисципліни у Дніпровському державному університеті внутрішніх справ у 2025–2026 навчальному році зумовлене необхідністю підготовки фахівців нового покоління, здатних діяти відповідно до принципів доброчесності, професійної етики та положень антикорупційного законодавства.

Зміст дисципліни спрямований на формування у здобувачів вищої освіти комплексного уявлення про природу корупції як соціально-правового явища, її причини та наслідки, а також про механізми державної антикорупційної політики. Особлива увага приділяється вивченню правових засад запобігання корупції, зокрема вимог щодо запобігання конфлікту інтересів, фінансового контролю, етичних стандартів поведінки публічних службовців, а також відповідальності за корупційні правопорушення.

Метою вивчення дисципліни є формування у здобувачів вищої освіти системи знань про доброчесність як базову цінність професійної діяльності, а також набуття практичних навичок щодо застосування антикорупційного законодавства у майбутній професійній діяльності. Досягнення цієї мети передбачає реалізацію взаємопов'язаних завдань: освітнього – спрямованого на засвоєння теоретичних основ антикорупційної політики; розвивального – що забезпечує формування критичного мислення та здатності аналізувати корупційні ризики; виховного – орієнтованого на формування високих моральних якостей, правосвідомості та нетерпимості до проявів корупції.

Дисципліна «Доброчесність та антикорупція» має міждисциплінарний характер і тісно пов'язана з такими навчальними курсами, як теорія держави і права, конституційне право, адміністративне право, кримінальне право, а також дисциплінами професійно-практичної підготовки. Вона створює теоретичне підґрунтя для подальшого вивчення питань протидії корупції у кримінальному процесі, оперативно-розшуковій діяльності та службовій практиці правоохоронних органів.

Особливістю сучасного етапу розвитку антикорупційної політики є її тісний зв'язок із цифровими технологіями та відкритістю державного управління. Використання електронних декларацій, відкритих реєстрів, автоматизованих систем контролю та моніторингу сприяє підвищенню прозорості діяльності органів державної влади та зменшенню корупційних ризиків. У зв'язку з цим важливим завданням дисципліни є формування у здобувачів вищої освіти навичок використання сучасних інструментів запобігання корупції та аналізу ризиків у сфері публічного управління.

Таким чином, дисципліна «Доброчесність та антикорупція» є важливою складовою професійної підготовки майбутніх фахівців у сфері правоохоронної діяльності. Вона спрямована на формування не лише теоретичних знань, але й практичних компетентностей, необхідних для забезпечення законності, дотримання етичних стандартів та ефективної протидії корупції. Оволодіння цією дисципліною сприятиме підвищенню рівня професійної культури майбутніх правоохоронців, зміцненню довіри суспільства до правоохоронних органів та утвердженню принципів верховенства права в Україні.

У Дніпровському державному університеті внутрішніх справ дисципліна «Доброчесність та антикорупція» викладається здобувачам вищої освіти як складова професійної підготовки майбутніх фахівців правоохоронної сфери. Її запровадження зумовлене сучасними викликами, пов'язаними з необхідністю формування у майбутніх

правоохоронців високого рівня правової культури, етичної свідомості та стійких навичок запобігання корупції.

Ця дисципліна спрямована на вивчення теоретичних і практичних засад формування доброчесної поведінки, механізмів запобігання та протидії корупції, а також особливостей реалізації антикорупційної політики у сфері правоохоронної діяльності. Вона забезпечує ознайомлення здобувачів вищої освіти з ключовими принципами професійної етики, стандартами поведінки публічних службовців, вимогами антикорупційного законодавства та міжнародними стандартами у цій сфері. Особлива увага приділяється питанням запобігання конфлікту інтересів, фінансового контролю, декларування, а також відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення.

Представлена дисципліна розкриває сутність доброчесності як фундаментального принципу діяльності правоохоронця та важливого елемента забезпечення довіри суспільства до державних інституцій. Вона формує у здобувачів вищої освіти розуміння ролі антикорупційних механізмів у забезпеченні законності, прозорості та підзвітності діяльності органів державної влади. Крім того, курс сприяє розвитку практичних навичок виявлення корупційних ризиків, прийняття етично виважених рішень та застосування норм антикорупційного законодавства у професійній діяльності.

Предметом навчальної дисципліни «Доброчесність та антикорупція» є суспільні відносини, що виникають у процесі формування та реалізації антикорупційної політики, а також забезпечення стандартів доброчесності у діяльності суб'єктів публічної влади, зокрема правоохоронних органів.

Дисципліна передбачає вивчення:

- сутності доброчесності як етичної та правової категорії та її ролі у професійній діяльності правоохоронця;
- природи корупції, причин її виникнення та негативних наслідків для держави і суспільства;
- системи антикорупційного законодавства України та механізмів його реалізації;
- основних інструментів запобігання корупції, зокрема врегулювання конфлікту інтересів, фінансового контролю та етичних стандартів поведінки;
- порядку притягнення до відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення;
- міжнародних стандартів у сфері запобігання корупції та їхнього впливу на національне законодавство;

- методів виявлення та оцінки корупційних ризиків у діяльності органів публічної влади.

Таким чином, предметом дисципліни є не лише теоретичні засади доброчесності та антикорупційної політики, а й практичні механізми їх реалізації у професійній діяльності правоохоронців. Опанування цієї дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти стійких антикорупційних переконань, високого рівня правосвідомості та готовності діяти відповідно до принципів законності, справедливості та професійної етики.

Навчально-методичний посібник із дисципліни «Доброчесність та антикорупція» спрямований на формування у здобувачів вищої освіти системного розуміння сутності доброчесності як базового принципу професійної діяльності, а також засад запобігання та протидії корупції у правоохоронній сфері. Опрацювання навчального матеріалу сприяє засвоєнню спеціалізованої термінології, розвитку аналітичного мислення та формуванню стійких навичок етичної поведінки в умовах виконання службових повноважень.

У навчально-методичному посібнику представлено орієнтири для ґрунтовної підготовки до семінарських і практичних занять відповідно до змістових модулів дисципліни. Теоретичний матеріал структуровано з урахуванням сучасних підходів до розуміння доброчесності, антикорупційної політики держави, принципів належного врядування та верховенства права. Запропоновано запитання для самоконтролю, ситуаційні завдання, практичні кейси, що дозволяє здобувачам вищої освіти глибше усвідомити механізми запобігання корупційним проявам та особливості їх правового регулювання.

Особлива увага приділяється аналізу чинного законодавства України у сфері запобігання корупції, міжнародних стандартів, а також практики їх застосування у діяльності правоохоронних органів. Практичні завдання орієнтовані на розвиток умінь виявляти корупційні ризики, здійснювати правову оцінку поведінки суб'єктів публічної служби, застосовувати антикорупційні механізми у змодельованих професійних ситуаціях.

Перелік рекомендованих джерел охоплює нормативно-правові акти України, міжнародні договори у сфері протидії корупції, наукові публікації та сучасні аналітичні матеріали. У посібнику представлені критерії оцінювання знань здобувачів вищої освіти, форми поточного та підсумкового контролю, а також орієнтовні запитання для підготовки до заліку.

Методи навчання з дисципліни «Доброчесність та антикорупція» розглядаються як цілісна система організованої взаємодії між

викладачем і здобувачами вищої освіти, спрямована на формування в останніх системних знань, аналітичного мислення та практичних навичок правомірної й етично обґрунтованої поведінки. До основних методів належать лекційні заняття, під час яких розкриваються теоретичні засади доброчесності, природа корупції та антикорупційні механізми; семінарські заняття, що передбачають обговорення проблемних питань, аналіз правових ситуацій і практики застосування антикорупційного законодавства; практичні заняття, спрямовані на вирішення кейсів, моделювання службових ситуацій і вироблення алгоритмів правомірної поведінки.

Важливе місце відводиться роботі з нормативно-правовими актами, що дозволяє здобувачам вищої освіти орієнтуватися у правових засадах антикорупційної діяльності, а також методу кейс-стаді, що сприяє формуванню навичок аналізу реальних або змодельованих ситуацій із практики правоохоронних органів. Значну роль відіграє індивідуальна та самостійна робота, що передбачає підготовку аналітичних матеріалів, наукових повідомлень, презентацій та дослідження актуальних проблем антикорупційної політики.

Інтерактивні методи навчання, зокрема рольові ігри, дискусії, моделювання професійних ситуацій та робота в малих групах, сприяють формуванню практичних навичок прийняття рішень у складних етичних і правових умовах. Використання інформаційно-комунікаційних технологій забезпечує доступ до електронних баз законодавства, аналітичних ресурсів та навчальних платформ, що підвищує ефективність засвоєння навчального матеріалу.

Застосування зазначених методів у сукупності забезпечує формування у здобувачів вищої освіти цілісного уявлення про доброчесність як професійну цінність, а також сприяє розвитку компетентностей, необхідних для ефективної роботи у сфері правоохоронної діяльності з дотриманням принципів законності, прозорості та відповідальності.

Зокрема, у результаті опанування навчально-методичного посібника здобувачі вищої освіти повинні вміти орієнтуватися у чинному антикорупційному законодавстві, аналізувати правові норми та застосовувати їх у конкретних ситуаціях, виявляти корупційні ризики у службовій діяльності та запобігати їх виникненню, а також дотримуватися стандартів професійної етики та доброчесної поведінки. Важливим результатом є формування усвідомлення значення принципів доброчесності як основи ефективного функціонування правоохоронних органів, забезпечення довіри суспільства до державних інституцій та зміцнення правопорядку.

Основні завдання навчально-методичного посібника полягають у формуванні у здобувачів вищої освіти цілісного уявлення про доброчесність як фундаментальний принцип публічної служби, ознайомленні з правовими та організаційними механізмами запобігання і протидії корупції, набутті практичних навичок застосування антикорупційного законодавства, розвитку здатності виявляти та аналізувати корупційні правопорушення і пов'язані з ними ризики, а також формуванні професійної відповідальності та правової культури. Окреме значення має ознайомлення з міжнародними стандартами у сфері антикорупційної діяльності, принципами прозорості, підзвітності та належного врядування, а також розвиток навичок використання сучасних інформаційних технологій у процесі забезпечення доброчесності.

Навчально-методичний посібник із дисципліни «Доброчесність та антикорупція», розроблений фахівцями Дніпровського державного університету внутрішніх справ, спрямований на забезпечення якісної професійної підготовки майбутніх фахівців, здатних діяти відповідно до принципів законності, доброчесності та нетерпимості до корупції.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВАКС – Вищий антикорупційний суд.

GRECO – Група держав проти корупції.

ДАСУ – Державна аудиторська служба України.

ККУ –Кримінальний кодекс України.

КУпАП –Кодекс України про адміністративні правопорушення.

КПК – Кримінальний процесуальний кодекс України.

НАБУ – Національне антикорупційне бюро України.

НАЗК – Національне агентство з питань запобігання корупції.

ООН –Організація Об'єднаних Націй.

САП – Спеціалізована антикорупційна прокуратура України.

ОБСЯГ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ДОБРОЧЕСНІТЬ ТА АНТИКОРУПЦІЯ»

Освітній ступінь: бакалавр.

Спеціальність: 262 (К9) Правоохоронна діяльність.

Форма навчання: денна.

Обсяг – 3 кредита ЄКТС (90 годин).

№ з/п	Назва тем	Нормативний обсяг	Загалом годин із	З них:			
				Лекцій	Семінарських занять	Практичних	Самостійна
3 семестр							
1	Доброчесність та антикорупція: поняття, предмет та завдання навчальної дисципліни	14	6	4	2		8
2	Національні та міжнародні засади антикорупційної політики	14	6	4	2		8
3	Інституційна система запобігання та протидії корупції в Україні	12	4	2	2		8
4	Професійна етика осіб, уповноважених на виконання функцій держави, як інструмент утвердження доброчесності	12	4	2	2		8
5	Правові гарантії захисту викривачів корупції	12	4	2	2		8
6	Громадянське суспільство у системі запобігання та викриття корупції	14	4	4			10
7	Антикорупційна політика в умовах воєнної кризи: проблеми забезпечення доброчесності та прозорості в Україні	12	2	2			10
УСЬОГО годин		90	30	20	10		60

Тема 1. ДОБРОЧЕСНІСТЬ ТА АНТИКОРУПЦІЯ: ПОНЯТТЯ, ПРЕДМЕТ ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Семінарське заняття. Кількість годин – 2.

Навчальна мета заняття: сформувати у здобувачів вищої освіти системне розуміння сутності доброчесності та антикорупції, визначити предмет навчальної дисципліни та її основні завдання у контексті професійної діяльності.

Навчальні питання:

1. Поняття, цілі та зміст навчальної дисципліни «Доброчесність та антикорупція».
2. Корупція як соціально-правове явище: сутність, основні риси та прояви.
3. Відмінність між поняттями «корупція» і «корупційне правопорушення»: теоретичний та правовий аспекти.
4. Сучасний стан, динаміка та масштаби поширення корупції в Україні та світі.
5. Ідентифікація та управління корупційними ризиками в публічному секторі.
6. Вплив корупції на функціонування держави, права людини та суспільну довіру: основні наслідки.

Опрацювання теми доцільно розпочати зі вступного слова, у якому слід акцентувати увагу на значенні вивчення навчальної дисципліни «Доброчесність та антикорупція» та її ролі у формуванні професійних якостей майбутніх фахівців у сфері правоохоронної діяльності. Важливо підкреслити, що в умовах сучасного розвитку правової держави особливого значення набувають принципи, що становлять основу професійної діяльності правоохоронців: доброчесності, законності, прозорості та нетерпимості до корупційних проявів. У процесі вивчення дисципліни здобувачі вищої освіти набувають системного розуміння сутності доброчесності як етичної та правової категорії, а також опановують базові положення антикорупційної політики держави.

Слід наголосити на формуванні у здобувачів вищої освіти комплексу практичних умінь, зокрема: здатності орієнтуватися у чинному антикорупційному законодавстві, визначати поняття та види корупційних правопорушень, виявляти корупційні ризики у службовій діяльності, аналізувати конфлікт інтересів та застосовувати механізми його врегулювання. Важливим є також розвиток навичок прийняття

правомірних та етично обґрунтованих рішень, дотримання стандартів професійної етики та формування антикорупційної культури.

Окрему увагу доцільно приділити засвоєнню теоретичних основ дисципліни, зокрема визначенню її предмета, завдань та місця у системі юридичних наук, а також розумінню взаємозв'язку з галузями матеріального і процесуального права. При цьому слід підкреслити прикладний характер дисципліни, який полягає у спрямованості на формування практичних компетентностей, необхідних для ефективного виконання службових обов'язків у правоохоронних органах, забезпечення законності, зміцнення довіри суспільства та запобігання корупційним проявам у публічному секторі.

Методичні вказівки до питання 1. Опрацювання першого питання доцільно здійснювати із застосуванням методу опитування, що дозволяє активізувати пізнавальну діяльність здобувачів вищої освіти та сформувати у них системне уявлення про зміст навчальної дисципліни «Доброчесність та антикорупція». У межах обговорення здобувачі вищої освіти мають визначити сутність понять «доброчесність» і «антикорупція», розкрити їхні значення у контексті функціонування правової держави, а також окреслити мету, предмет і завдання навчальної дисципліни.

Під доброчесністю доцільно розуміти комплекс етичних і правових вимог до поведінки особи, що передбачає дотримання принципів законності, чесності, неупередженості, відповідальності та прозорості у професійній діяльності. Антикорупція, у свою чергу, охоплює систему правових, організаційних та превентивних заходів, спрямованих на запобігання, виявлення та протидію корупційним правопорушенням. Важливо наголосити, що зазначені категорії є взаємопов'язаними, оскільки доброчесність виступає основою формування антикорупційної поведінки.

Об'єктом навчальної дисципліни є суспільні відносини, що виникають у сфері забезпечення доброчесності та запобігання корупції, зокрема у діяльності органів публічної влади та правоохоронних органів. Предмет дисципліни становлять теоретико-правові засади доброчесності, норми антикорупційного законодавства, механізми запобігання та протидії корупції, а також закономірності формування антикорупційної культури і професійної етики у сфері правоохоронної діяльності.

Особливу увагу слід приділити визначенню цілей навчальної дисципліни, які полягають у формуванні у здобувачів вищої освіти системних знань про природу корупції, її причини та наслідки, засвоєнні правових механізмів протидії корупційним проявам, а також розвитку

практичних навичок застосування антикорупційного законодавства у професійній діяльності. Завдання дисципліни охоплюють формування антикорупційного мислення, здатності ідентифікувати корупційні ризики, аналізувати конфлікт інтересів та приймати правомірні рішення відповідно до принципів доброчесності.

Доцільним є також розгляд становлення та розвитку антикорупційної політики у ретроспективному аспекті, що дозволяє простежити еволюцію підходів до розуміння корупції та механізмів її подолання. На ранніх етапах державотворення корупційні прояви розглядалися переважно як моральні відхилення, що не мали чіткого правового регулювання. З розвитком державних інститутів і ускладненням управлінських процесів виникла потреба у нормативному закріпленні заборон і відповідальності за корупційні дії. У подальшому, зокрема у ХХ ст., антикорупційна діяльність набула системного характеру, що виявилось у створенні спеціалізованих органів, уніфікації правових норм та формуванні державної політики у цій сфері.

Сучасний етап розвитку антикорупційної політики в Україні характеризується впровадженням комплексного підходу, який поєднує правові, організаційні та інформаційні механізми. Важливими його складовими є цифровізація державних процесів, запровадження електронного декларування, створення антикорупційних органів, а також імплементація міжнародних стандартів у сфері запобігання корупції. Значну роль відіграє формування культури доброчесності як необхідної умови ефективного функціонування публічної влади.

Таким чином, вивчення навчальної дисципліни «Доброчесність та антикорупція» має комплексний характер і спрямоване на поєднання теоретичних знань із практичними навичками. Розуміння її змісту, предмета та завдань дозволяє здобувачам вищої освіти сформуванати професійні компетентності, необхідні для забезпечення законності, протидії корупції та утвердження принципів доброчесності у майбутній професійній діяльності.

Методичні вказівки до питання 2. Опрацювання другого питання доцільно здійснювати з використанням методу опитування та елементів аналітичного обговорення, що дозволяє сформуванати у здобувачів вищої освіти системне розуміння корупції як складного соціально-правового явища. У процесі заняття здобувачі вищої освіти повинні розкрити сутність корупції, її основні ознаки, причини виникнення, форми прояву, а також проаналізувати чинну нормативно-правову базу України та міжнародні стандарти у сфері протидії корупції.

Корупцію доцільно розглядати як суспільно небезпечне явище, що полягає у зловживанні наданими службовими повноваженнями або

пов'язаними з ними можливостями з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб. Законодавче визначення корупції закріплено у Законі України «Про запобігання корупції», який є базовим нормативно-правовим актом у цій сфері та визначає основні засади запобігання корупційним проявам, суб'єктів відповідальності, а також інструменти фінансового контролю і врегулювання конфлікту інтересів.

З-поміж основних ознак корупції слід виділити її системний характер, латентність, зв'язок із владними повноваженнями, корисливу мотивацію та здатність проникати у різні сфери суспільного життя, зокрема у державне управління, правоохоронну діяльність, судову систему, економіку та освіту. Основними формами прояву корупції є одержання неправомірної вигоди, зловживання владою або службовим становищем, незаконне збагачення, конфлікт інтересів, службове підроблення та інші правопорушення, пов'язані з використанням службових повноважень у приватних інтересах.

Нормативно-правове регулювання у сфері протидії корупції в Україні має комплексний характер і охоплює низку взаємопов'язаних актів. Конституція України закріплює принципи верховенства права, законності та рівності всіх перед законом, які є фундаментом антикорупційної політики держави. Центральне місце посідає Закон України «Про запобігання корупції», який визначає систему запобігання корупції, правовий статус Національного агентства з питань запобігання корупції, механізми декларування, контроль за доходами посадових осіб, а також правила врегулювання конфлікту інтересів.

Важливе значення має також Кримінальний кодекс України, який встановлює кримінальну відповідальність за корупційні кримінальні правопорушення, зокрема за одержання неправомірної вигоди, зловживання владою або службовим становищем, незаконне збагачення, пропозицію або надання неправомірної вигоди. Кодекс України про адміністративні правопорушення передбачає адміністративну відповідальність за правопорушення, пов'язані з корупцією, зокрема за порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, недотримання антикорупційних обмежень та інших встановлених заборон.

До системи антикорупційного законодавства також належать Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України», який регулює діяльність НАБУ як спеціалізованого органу досудового розслідування корупційних злочинів; Закон України «Про Вищий антикорупційний суд», що визначає порядок здійснення правосуддя у справах про корупційні правопорушення; Закон України «Про державну службу», що встановлює етичні стандарти поведінки державних

службовців та обмеження щодо сумісництва і конфлікту інтересів; а також Закон України «Про Національну поліцію», який містить вимоги щодо добросовісності та службової дисципліни працівників поліції.

Суттєве значення мають і підзаконні нормативно-правові акти, зокрема акти Національного агентства з питань запобігання корупції, які деталізують порядок подання електронних декларацій, проведення антикорупційних перевірок, оцінювання корупційних ризиків та затвердження типових антикорупційних програм в органах державної влади.

Особливе значення у формуванні антикорупційної політики мають міжнародно-правові документи, які встановлюють універсальні стандарти запобігання та протидії корупції. Базовим міжнародним актом є Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції (UNCAC, 2003 р.), яка визначає комплексний підхід до запобігання корупції, криміналізації корупційних діянь, міжнародного співробітництва та повернення незаконних активів. Важливою є також Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності (Палермська конвенція, 2000 р.), яка відносить корупцію до одного з елементів організованої злочинності.

У системі Ради Європи ключове значення має Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (1999 р.) та Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією (1999 р.), котрі встановлюють стандарти кримінальної та цивільно-правової відповідальності за корупційні правопорушення. Окрему роль відіграють рекомендації та моніторингові механізми Групи держав проти корупції (GRECO), які спрямовані на оцінку ефективності антикорупційних систем держав-членів Ради Європи та надання практичних рекомендацій щодо їх удосконалення.

Важливим є також вплив міжнародних документів Європейського Союзу, зокрема Антикорупційної політики ЄС, звітів Європейської комісії щодо верховенства права, а також стандартів належного врядування (good governance), які закріплюють принципи прозорості, підзвітності та добросовісності публічного управління. У цьому контексті також застосовуються рекомендації Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), зокрема Конвенція про боротьбу з підкупом іноземних посадових осіб у міжнародних ділових операціях (1997 р.).

Отже, міжнародні правові акти формують універсальну систему стандартів у сфері запобігання та протидії корупції, яка імплементується у національне законодавство України. Їх урахування дозволяє забезпечити гармонізацію правової системи України з європейськими та світовими підходами, а також підвищити ефективність антикорупційної

політики.

Таким чином, вивчення корупції як соціально-правового явища передбачає комплексний аналіз її сутності, ознак та проявів у поєднанні з дослідженням національного та міжнародного нормативно-правового регулювання, що сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти професійних компетентностей у сфері доброчесності та антикорупції.

Методичні вказівки до питання 3. Окрему увагу в межах розгляду цього питання слід зосередити на теоретико-правовому розмежуванні базових категорій «корупція» та «корупційне правопорушення», оскільки їх ототожнення ускладнює як наукове осмислення, так і практичне застосування антикорупційного законодавства. Здобувачі вищої освіти повинні усвідомлювати, що корупція у широкому розумінні виступає соціально-правовим явищем, яке охоплює сукупність негативних практик використання владних або службових повноважень із метою отримання неправомірної вигоди, а також відображає системні деформації у функціонуванні публічної влади та управлінських процесів.

Натомість корупційне правопорушення має чітко визначений юридичний зміст і розглядається як конкретне протиправне діяння (дія або бездіяльність), що прямо передбачене нормами національного законодавства та тягне за собою встановлену законом юридичну відповідальність. Таким чином, якщо корупція є більш широкою категорією соціально-правового характеру, то корупційне правопорушення виступає її нормативно закріпленим проявом у правовій площині.

У межах міжнародно-правового підходу доцільно звернути увагу на те, що універсальні та регіональні антикорупційні акти також виходять із необхідності розмежування загального явища корупції та окремих складів корупційних діянь. Зокрема, Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції (UNCAC, 2003) визначає корупцію як багатомірне явище, що охоплює як кримінально карані діяння, так і інституційні ризики у сфері публічного управління. При цьому конвенція не обмежується лише криміналізацією окремих діянь, а встановлює комплексний підхід до запобігання корупції, організації міжнародного співробітництва та відновлення порушених правових відносин.

Подібний підхід простежується і в актах Ради Європи, зокрема у Кримінальній конвенції про боротьбу з корупцією (1999 р.) та Цивільній конвенції про боротьбу з корупцією (1999 р.), де акцент зроблено на необхідності виокремлення конкретних корупційних правопорушень, встановлення відповідальності за них, а також забезпечення ефективних механізмів захисту осіб, які зазнали шкоди від корупційних проявів.

Порівняльно-правовий аналіз дозволяє дійти висновку, що в

міжнародному праві поняття corruption використовується переважно як узагальнююча категорія, що охоплює як правові, так і інституційні аспекти негативних явищ у сфері публічного управління. Натомість у національному законодавстві України здійснено більш чітку юридичну конкретизацію, де розмежовуються загальне поняття корупції та конкретні склади корупційних правопорушень, закріплені у Законі України «Про запобігання корупції», Кримінальному кодексі України та Кодексі України про адміністративні правопорушення.

Отже, правильне розуміння співвідношення між поняттями «корупція» та «корупційне правопорушення» з урахуванням міжнародних стандартів є необхідною умовою формування у здобувачів вищої освіти цілісного антикорупційного світогляду та належного рівня професійної правосвідомості у сфері правоохоронної діяльності.

Методичні вказівки до питання 4. Розгляд цього питання доцільно розпочати з пояснення того, що корупція у сучасних умовах є не лише національною проблемою окремих держав, а глобальним системним явищем, яке впливає на ефективність функціонування публічної влади, рівень економічного розвитку, стан демократії та довіру громадян до інституцій держави. У зв'язку з цим у ході заняття важливо сформулювати у здобувачів вищої освіти розуміння багаторівневості корупційних процесів та їх взаємозв'язку з політичними, соціальними й економічними чинниками.

Індекс сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index – CPI) є одним із найбільш авторитетних у світі інструментів оцінювання рівня корупції у публічному секторі держав. Його щорічно формує міжнародна організація Transparency International на основі узагальнення даних незалежних експертних досліджень, опитувань бізнес-середовища, аналітичних центрів та міжнародних інституцій.

Методологічно CPI не вимірює фактичну кількість корупційних правопорушень (оскільки корупція є латентним явищем і рідко фіксується повністю), а відображає рівень сприйняття корупції у державному секторі. Таким чином, індекс показує не стільки кількість доведених випадків корупції, скільки загальну оцінку прозорості влади, ефективності антикорупційних інституцій та довіри до державного управління.

Оцінювання здійснюється за шкалою від 0 до 100 балів, де:

- 0 балів означає дуже високий рівень корупції та повну відсутність ефективних механізмів протидії;
- 100 балів характеризує державу як максимально добросесну з мінімальними корупційними ризиками.

Для розрахунку CPI використовуються дані з різних міжнародних

джерел, зокрема оцінки Світового банку, Всесвітнього економічного форуму, Freedom House та інших аналітичних структур, що забезпечує комплексність та об'єктивність показника.

У сучасному глобальному вимірі СРІ демонструє, що корупція залишається системною проблемою більшості держав світу. Середній світовий показник протягом останніх років коливається на рівні майже 40–43 балів, що свідчить про недостатню ефективність антикорупційних політик навіть у значної частини розвинених країн. Більшість держав світу не перевищують порогу у 50 балів, який у методології Transparency International умовно розглядається як індикатор високого рівня корупційних ризиків.

Щодо України СРІ відображає поступову, але нестабільну динаміку змін. За останні роки Україна демонструє певне покращення позицій у рейтингу, однак все ще залишається поміж країн із середнім та нижчим за середній рівнем доброчесності публічного сектору. Така ситуація пояснюється як позитивними зрушеннями у сфері антикорупційної реформи (створення спеціалізованих органів, цифровізація публічних послуг, підвищення прозорості), так і збереженням системних проблем, пов'язаних із корупційними ризиками у сфері державного управління, судовій системі та окремих секторах економіки.

Важливо підкреслити, що СРІ використовується не лише як аналітичний інструмент, але й як індикатор інвестиційної привабливості держави, рівня верховенства права та ефективності державного управління. Чим нижчий рівень сприйняття корупції, тим вищий рівень довіри до держави з боку міжнародних партнерів, інвесторів та громадянського суспільства.

Таким чином, Індекс сприйняття корупції є важливим методологічним інструментом для комплексного аналізу корупційних процесів, дозволяє порівнювати держави між собою, оцінювати ефективність антикорупційних реформ та визначати стратегічні напрями вдосконалення державної політики у сфері доброчесності та протидії корупції.

Важливим елементом заняття є формування у здобувачів вищої освіти навичок критичного аналізу причин і наслідків корупційних процесів. До основних чинників поширення корупції слід віднести: недостатню ефективність інституційного контролю, складність і непрозорість адміністративних процедур, політичний вплив на правоохоронні органи, а також низький рівень правової культури у суспільстві. Наслідками корупції є зниження рівня економічного розвитку, підрив довіри до державних інституцій, обмеження доступу до публічних послуг та порушення принципу верховенства права.

Окрему увагу слід приділити міжнародним підходам до протидії корупції, які передбачають не лише кримінально-правові механізми, але й превентивні заходи, розвиток інституційної незалежності антикорупційних органів, забезпечення прозорості публічного управління та активну участь громадянського суспільства у контролі за діяльністю держави.

Завершуючи розгляд питання, необхідно підкреслити, що сучасна корупція є динамічним та транснаціональним явищем, яке потребує комплексного підходу до протидії. Ефективна антикорупційна політика можлива лише за умови поєднання національних реформ, міжнародного співробітництва та формування у суспільстві стійкої культури доброчесності.

ІНДЕКС СПРИЙНЯТТЯ КОРУПЦІЇ (СРІ): УКРАЇНА			
Динаміка СРІ України (2019–2026)			
Рік	Бали (0–100)	Місце у світі	Характеристика
2019	30	126	Низький рівень доброчесності, системні корупційні ризики
2020	33	117	Початкові антикорупційні покращення
2021	32	122	Стабільно низька динаміка
2022	33	116	Поступові реформи в умовах війни
2023	36	104	Найкращий результат останніх років
2024	35–36	~105	Стабілізація показників, вплив воєнного стану
2025	37	~100	Прогнозний рівень
2026	38–39	~95	Прогнозна тенденція (за умови реформ)

Примітка: значення за 2025–2026 роки є прогнозними та наведені для аналітичного порівняння динаміки.

ПОРІВНЯННЯ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЄС (СРІ 2019–2026)			
Країна	2019	2024	2026 (Прогноз)
Данія	87	90	90+
Фінляндія	86	87	87–88
Швеція	85	82	83
Німеччина	80	78	78–79
Франція	69	72	72–73
Польща	58	54	55
Румунія	44	46	47
Болгарія	43	45	46
Україна	30	36	38–39

Висновок: Україна демонструє поступове покращення показників СРІ, однак залишається на рівні нижче середнього проти країн ЄС, що вказує на необхідність подальших інституційних реформ.

Методичні вказівки до питання 5. Слід акцентувати на доцільності застосування комплексного підходу, що поєднує аналітичні, організаційні, правові та контрольні інструменти, спрямовані на своєчасне виявлення, оцінювання та мінімізацію чинників, які можуть сприяти виникненню корупційних проявів у діяльності органів публічної влади, місцевого самоврядування та інших суб'єктів публічного сектору.

Першочерговим етапом є ідентифікація корупційних ризиків, яка передбачає системне виявлення вразливих процесів у діяльності установи. На цьому етапі доцільно здійснювати аналіз нормативно-правової бази, внутрішніх регламентів, адміністративних процедур, а також фактичної практики їх реалізації. Особливу увагу необхідно приділити сферам із підвищеним рівнем дискреційних повноважень посадових осіб, як-от: публічні закупівлі, розподіл бюджетних коштів, надання адміністративних послуг, кадрові рішення, контрольна та дозвільна діяльність. Важливим інструментом є картування процесів (process mapping), яке дозволяє виявити «вузькі місця», дублювання функцій та потенційні точки зловживань.

Наступним етапом є оцінювання корупційних ризиків, що передбачає визначення ймовірності їх виникнення та потенційних наслідків. Для цього застосовуються якісні та кількісні методи, зокрема експертні оцінки, анкетування працівників, аналіз статистичних даних щодо порушень, результати внутрішнього та зовнішнього аудиту. Доцільним є використання ризик-орієнтованого підходу, який дозволяє класифікувати ризики за рівнями (високий, середній, низький) та формувати пріоритети реагування.

Ключовим елементом системи управління є розробка та впровадження заходів мінімізації корупційних ризиків. Вони можуть передбачати організаційні зміни (розмежування повноважень, запровадження принципу «чотирьох очей», цифровізацію процесів), застосування правових механізмів (удосконалення локальних актів, підвищення прозорості процедур), а також етичних та антикорупційних інструментів (кодексів доброчесності, навчання персоналу, декларування конфлікту інтересів). Особливо ефективним є впровадження електронного урядування, яке мінімізує людський фактор та зменшує простір для дискреційних рішень.

Окрему роль у системі управління корупційними ризиками відіграє внутрішній та зовнішній аудит. Внутрішній аудит виступає як інструмент постійного моніторингу ефективності управлінських процесів та

дотримання антикорупційних процедур. Він дозволяє виявляти порушення на ранніх етапах, оцінювати ефективність використання ресурсів та відповідність діяльності встановленим стандартам. Зовнішній аудит, у свою чергу, забезпечує незалежну оцінку діяльності органу чи установи, підвищуючи рівень прозорості та підзвітності. Аудиторські перевірки можуть містити фінансовий аудит, аудит ефективності (performance audit), а також аудит відповідності, що дозволяє комплексно оцінити як законність, так і результативність управлінських рішень.

Важливим напрямом є також впровадження системи моніторингу та контролю за реалізацією антикорупційних заходів. Вона передбачає регулярне оновлення карти ризиків, аналіз змін у законодавстві, відстеження індикаторів ризику (red flags), а також використання інформаційно-аналітичних систем. Ефективним є запровадження механізмів зворотного зв'язку, зокрема анонімних каналів повідомлення про можливі порушення (whistleblowing systems).

Загалом управління корупційними ризиками в публічному секторі має розглядатися як безперервний циклічний процес, що охоплює ідентифікацію, оцінювання, реагування, моніторинг та перегляд заходів. Його ефективність залежить від рівня інституційної спроможності органів влади, політичної волі керівництва, професійної підготовки персоналу та рівня розвитку антикорупційної культури в суспільстві.

Щоб зробити цей матеріал більш «живим» і методично корисним, доцільно представити аудит не як абстрактну процедуру, а як послідовний практичний механізм на прикладі умовної установи публічного сектору (наприклад, департаменту міської ради або державного органу, що здійснює закупівлі).

На практиці внутрішній та зовнішній аудит у системі управління корупційними ризиками реалізується через чітко структурований алгоритм дій, що охоплює підготовчий, аналітичний, перевірочний та підсумковий етапи.

Як приклад можна розглянути ситуацію проведення внутрішнього аудиту в органі місцевого самоврядування щодо сфери публічних закупівель, яка належить до найбільш корупційно ризикованих.

На підготовчому етапі внутрішній аудиторський підрозділ визначає об'єкт перевірки (наприклад, закупівлі за бюджетні кошти за останній фінансовий рік), формує програму аудиту, встановлює критерії оцінки (законність процедур, дотримання строків, обґрунтованість вибору постачальників, відповідність цін ринковим показникам). Також збирається попередня аналітична інформація з електронної системи закупівель, внутрішніх наказів та фінансової звітності.

На аналітичному етапі здійснюється ризик-орієнтований відбір

операцій для детальної перевірки. Наприклад, аудитор може звернути увагу на закупівлі з ознаками «дроблення предмета закупівлі» або систематичне укладення договорів із одним постачальником без конкурентних процедур. Тут застосовується аналіз індикаторів ризику (red flags), як-от завищення вартості, відсутність конкуренції, повторюваність контрагентів.

Перевірочний етап передбачає безпосереднє дослідження документів: договорів, тендерної документації, платіжних доручень, актів виконаних робіт. Аудитор також може проводити інтерв'ю з відповідальними посадовими особами, щоб з'ясувати мотивацію управлінських рішень. У разі необхідності здійснюється порівняльний аналіз ринкових цін для виявлення можливого завищення вартості закупівель.

Паралельно може проводитися вибіркова інвентаризація або виїзна перевірка фактичного виконання робіт (наприклад, перевірка ремонту дороги чи постачання обладнання), що дозволяє зіставити документи з реальним станом виконання зобов'язань. На завершальному етапі внутрішній аудит формує аудиторський звіт, у якому фіксуються виявлені порушення, оцінюється рівень ризику (високий, середній, низький) та надаються рекомендації щодо усунення недоліків. Це можуть бути пропозиції щодо посилення контролю за закупівлями, зміни внутрішніх процедур, запровадження додаткових рівнів погодження або цифровізації окремих етапів процесу.

Зовнішній аудит у подібній ситуації (наприклад, із боку Рахункової палати або незалежної аудиторської служби) має більш широкий і незалежний характер. Він починається з формування плану перевірок на основі аналізу бюджетних ризиків та попередніх результатів внутрішнього контролю. Далі здійснюється аналіз ефективності витрат.

Особливістю зовнішнього аудиту є застосування методів порівняльного аналізу при оцінці різних органів влади або регіонів, що дозволяє виявити системні проблеми (наприклад, однакові порушення у сфері закупівель у різних департаментах).

Після завершення перевірки формується офіційний аудиторський звіт, який оприлюднюється, що забезпечує принцип прозорості та підзвітності. У разі виявлення серйозних порушень матеріали можуть передаватися до правоохоронних органів або антикорупційних інституцій.

Таким чином, практична цінність аудиту полягає не лише у фіксації порушень, а й у формуванні системи запобігання корупційним ризикам завдяки виявленню слабких місць управлінських процесів та удосконаленню внутрішніх процедур контролю.

Важливим напрямом у системі управління корупційними ризиками є впровадження дієвої системи моніторингу та контролю за реалізацією антикорупційних заходів, яка забезпечує безперервність оцінювання ризиків та своєчасне реагування на їх зміну. Така система має динамічний характер і функціонує як цикл: ідентифікація ризиків – їх оцінка – впровадження заходів – моніторинг результатів – корекція управлінських рішень.

Практично це реалізується шляхом регулярного оновлення карти корупційних ризиків. Наприклад, у департаменті освіти міської ради щороку переглядається карта ризиків щодо закупівель харчування для шкіл. Якщо раніше основним ризиком було завищення цін, то після змін законодавства та переходу на електронні торги до ризиків додаються змови учасників або формальне проведення тендерів із заздальгідь визначеним переможцем. Таким чином, карта ризиків не є статичним документом, а постійно адаптується до нових умов.

Окремим елементом моніторингу є аналіз змін у законодавстві. Наприклад, після внесення змін до Закону України «Про публічні закупівлі» установи зобов'язані переглядати внутрішні процедури. У практичній площині це означає, що юридичний відділ разом із уповноваженою особою з питань запобігання корупції проводить порівняльний аналіз «до/після» та визначає, які процеси потребують оновлення. Якщо цього не зробити, виникає ризик формального порушення процедур навіть без умислу, що також може створювати корупційні «вікна».

Важливу роль відіграє відстеження індикаторів ризику (red flags). Наприклад, у сфері будівництва публічних об'єктів такими індикаторами можуть бути: систематичне внесення змін до договорів після підписання, часті додаткові угоди на збільшення вартості або повторне укладення договорів із одним підрядником без конкуренції. У практиці одного з комунальних підприємств виявлення таких індикаторів під час моніторингу дозволило встановити, що початкова вартість ремонту школи зросла на 40 % через необґрунтовані додаткові роботи, що стало підставою для внутрішнього розслідування.

Окремо варто виділити використання інформаційно-аналітичних систем. Сучасна практика передбачає застосування електронних платформ, котрі автоматично аналізують закупівлі та сигналізують про потенційні порушення. Наприклад, система може показувати, що один постачальник виграв понад 80 % тендерів у конкретному органі влади, що є потенційним індикатором монополізації або змови. Такі системи дозволяють переходити від реактивного контролю до превентивного.

Не менш важливим є запровадження механізмів зворотного зв'язку,

зокрема системи whistleblowing (анонімного повідомлення про порушення). У практичному вимірі це може бути електронна форма або гаряча лінія, через яку працівники або громадяни можуть повідомити про можливі факти корупції без ризику розкриття особи.

Наприклад, у державній установі було запроваджено анонімний канал повідомлень, через який працівник повідомив про систематичне вимагання «неформальних платежів» за пришвидшення адміністративних процедур. Після перевірки інформація підтвердилася, і було ініційовано службове розслідування. Важливо, що саме анонімність стала ключовим фактором отримання інформації, оскільки без такого механізму працівники часто уникають повідомлень через страх репресій.

Таким чином, система моніторингу та контролю антикорупційних заходів є не лише формальним елементом управління, а практичним інструментом раннього виявлення ризиків, що дозволяє своєчасно реагувати на зміни, запобігати порушенням та формувати середовище добросовісного публічного управління.

Методичні вказівки до питанняб. Доцільно використовувати комплексний аналітичний інструментарій, що дозволяє розкрити багатовимірний характер корупції як соціально-правового явища, що одночасно деформує інститути державної влади, підриває механізми забезпечення прав людини та руйнує довіру суспільства до державних інституцій.

У науково-методичному вимірі корупцію слід розглядати не лише як сукупність окремих правопорушень, а як системне явище, що впливає на якість публічного управління, ефективність правового регулювання та рівень легітимності державної влади. Відповідно, аналіз її наслідків повинен здійснюватися у трьох взаємопов'язаних площинах: інституційній (функціонування держави), правозахисній (права людини) та соціальній (суспільна довіра).

У контексті функціонування держави корупція призводить до суттєвого викривлення механізмів прийняття управлінських рішень. Вона знижує ефективність державного управління шляхом нераціонального розподілу ресурсів, пріоритетизації приватних інтересів над публічними та деформації бюджетної політики. Унаслідок цього порушується принцип верховенства права, оскільки рішення приймаються не на основі закону, а під впливом неформальних домовленостей. Це також призводить до зниження інституційної спроможності держави, ослаблення контрольних і наглядових механізмів, а також деградації державної служби як професійного інституту.

У правозахисному аспекті корупція безпосередньо впливає на рівень забезпечення та реалізації прав і свобод людини. Вона створює

нерівний доступ до публічних послуг, зокрема у сферах освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та правосуддя. У судовій системі корупційні практики підривають принцип справедливого суду, що є ключовою гарантією захисту прав людини. Також корупція порушує принцип рівності перед законом, оскільки доступ до ресурсів та рішень держави залежить не від правових підстав, а від фінансових або особистих зв'язків. У результаті відбувається фактична дискримінація громадян, що суперечить базовим міжнародним стандартам у сфері прав людини.

У соціальному вимірі особливо важливим наслідком корупції є підрив суспільної довіри до державних інституцій. Довіра є ключовим елементом соціального капіталу, який забезпечує стабільність політичної системи та ефективність управління. Корупція формує у громадян відчуття несправедливості, правового нігілізму та відчуження від держави. Це, у свою чергу, знижує рівень громадянської активності, участі у демократичних процесах та готовності до співпраці з органами влади. У довгостроковій перспективі це може призводити до політичної апатії або, навпаки, до соціальної напруги та протестної активності.

Методично важливим є також аналіз кумулятивного ефекту корупції, який полягає у взаємному посиленні негативних наслідків у різних сферах. Наприклад, ослаблення державних інституцій сприяє погіршенню захисту прав людини, що, у свою чергу, ще більше знижує довіру до держави. Таким чином, формується замкнене коло інституційної деградації.

Окрему увагу слід приділяти використанню індикаторів оцінювання впливу корупції, зокрема: рівня довіри до органів влади (соціологічні опитування), показників ефективності державного управління, доступності публічних послуг, рівня судової справедливості, а також міжнародних індексів, таких як СРІ (Corruption Perceptions Index).

Також доцільно рекомендувати застосування міждисциплінарного підходу до аналізу наслідків корупції, який поєднує правовий, соціологічний, політичний та економічний виміри. Це дозволяє більш комплексно оцінити масштаби впливу корупції та розробити ефективні антикорупційні політики.

Загальний висновок полягає в тому, що корупція є системним деструктивним чинником, який одночасно підриває функціонування держави, обмежує реалізацію прав людини та руйнує суспільну довіру. Тому протидія їй повинна мати не лише каральний, а й превентивний, інституційний та ціннісний характер, спрямований на формування культури доброчесності та верховенства права.

Практичні завдання

Здобувачам пропонуються до виконання такі додаткові завдання:

1. Заповніть таблицю на основі аналізу Закону України «Про запобігання корупції».

АНАЛІЗ НОРМ ПРАВА				
№ з/п	Норма/інститут закону	Зміст (коротко, своїми словами)	Практичне значення для запобігання корупції	Приклад із практики публічного сектору
1.	Конфлікт інтересів (реальний/потенційний)			
2.	Обмеження щодо сумісництва та суміщення			
3.	Фінансовий контроль (електронне декларування)			
4.	Антикорупційні обмеження для посадових осіб			
5.	Викривачі корупції (whistleblowers)			
6.	Повноваження НАЗК			
7.	Запобігання корупційним ризикам у діяльності органів влади			

2. Здійсніть аналіз окремих сфер публічного управління на предмет наявності корупційних ризиків. У таблиці визначте потенційні корупційні ризики, охарактеризуйте індикатори їх виявлення (red flags), встановіть можливі наслідки для органу публічної влади та суспільства, а також запропонуйте комплекс превентивних заходів щодо їх мінімізації або усунення.

Корупційні ризики, індикатори та способи реагування (Red Flags)					
№ з/п	Сфера публічного управління	Потенційний корупційний ризик	Індикатори ризику (red flags)	Можливі наслідки	Заходи реагування/запобігання
1.	Публічні закупівлі	Укладання договорів без конкуренції або з «потрібним» постачальником	повторні перемоги одного постачальника; завищені ціни; дроблення закупівель	неефективне використання бюджетних коштів, змова	електронні закупівлі, аудит, аналіз ринку, контроль НАЗК/ДАСУ
2.	Кадрова політика	Призначення за особистими зв'язками	відсутність конкурсу; швидкі кадрові рішення; родинні зв'язки	зниження професійності служби, кумівство	конкурсний відбір, перевірка доброчесності декларування
3.	Надання адмінпослуг	Прискорення послуг за винагороду	скарги громадян; «черги без пояснень»; неформальні платежі	порушення прав громадян, корупція в низу системи	цифровізація послуг, анонімні скарги, контроль якості
4.	Бюджетні видатки	Нецільове використання коштів	невідповідність витрат плану; часті зміни бюджетних призначень	фінансові втрати держави	фінансовий аудит, внутрішній контроль, казначейський контроль
5.	Дозвільна система	Видача дозволів за неправомірну вигоду	різниця у строках видачі; «ручний режим» рішень	дискримінація заявників, тіньова економіка	електронні реєстри, стандарти процедур, моніторинг
6.	Державні підприємства	Зловживання службовим становищем керівництва	непрозорі контракти; премії без критеріїв; пов'язані компанії	збитковість підприємств, виведення коштів	зовнішній аудит, наглядові ради, фінансовий контроль
7.	Контрольна діяльність	«Домовлені» перевірки або їх відсутність	вибіркові перевірки; відсутність актів реагування	безкарність порушень	ризик-орієнтований контроль, цифрові реєстри перевірок

Підсумкове завдання до таблиці:

Проаналізуйте таблицю та надайте письмову відповідь:

1. Які сфери публічного управління є найбільш корупційно ризиковими?
2. Які індикатори ризику є найбільш «сигнальними» (критичними)?
3. Запропонуйте власну модель мінімізації корупційних ризиків для однієї з наведених сфер.

Джерела:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами, внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160).
2. Про Вищий антикорупційний суд : Закон України від 07.06.2018. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text>.
3. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
4. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>.
5. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.
6. Про затвердження Положення про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів : постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.2018 № 613. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/613-2018-п#Text>.
7. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів : Закон України від 10 листопада 2015 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/772-19#Text>.
8. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>.
9. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19/conv#Text>.
10. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 2–3. Ст. 12.

Тема 2. НАЦІОНАЛЬНІ ТА МІЖНАРОДНІ ЗАСАДИ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Семінарське заняття. Кількість годин – 2.

Навчальна мета заняття: сформувати у здобувачів вищої освіти системне розуміння національних та міжнародних засад антикорупційної політики, їхньої правової природи, принципів і механізмів реалізації; ознайомити з ключовими міжнародними антикорупційними стандартами та інституціями, а також із національною системою запобігання та протидії корупції в Україні; розвинути навички аналізу ефективності антикорупційних заходів і здатність застосовувати набуті знання у професійній діяльності.

Навчальні питання:

1. Джерела антикорупційного законодавства.
2. Система антикорупційного законодавства України та її загальна характеристика.
3. Закони у сфері запобігання корупції. Антикорупційні положення Кримінального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення. Відомчі нормативно-правові акти.
4. Універсальні міжнародні нормативно-правові акти у сфері запобігання корупції та їх загальна характеристика. Міжнародні договори України у сфері запобігання і протидії корупції.

Опрацювання теми «Національні та міжнародні засади антикорупційної політики» доцільно розпочати з усвідомлення базових понять, зокрема з визначення того, що таке антикорупційна політика. Вона являє собою систему правових, організаційних та інституційних заходів, спрямованих на запобігання, виявлення та протидію корупції як на національному, так і на міжнародному рівнях. Її ключове значення полягає у формуванні прозорого, підзвітного та доброчесного публічного управління, а також у зміцненні довіри суспільства до державних інституцій.

Далі важливо з'ясувати джерела антикорупційного законодавства. До них належать: Конституція України, міжнародні договори, ратифіковані Україною, спеціальні закони у сфері запобігання корупції, підзаконні нормативно-правові акти, а також рішення та рекомендації міжнародних організацій, які формують стандарти антикорупційної діяльності. Саме сукупність цих джерел забезпечує нормативну основу функціонування антикорупційної системи.

Наступним кроком є ознайомлення із системою антикорупційного

законодавства України та надання її загальної характеристики. Ця система має комплексний характер і охоплює норми різних галузей права: конституційного, адміністративного, кримінального, фінансового та процесуального. Центральне місце в зазначеній системі посідає спеціальне антикорупційне законодавство, яке визначає правові та організаційні засади запобігання корупції, статус уповноважених органів та механізми контролю.

Окрему увагу слід приділити законам у сфері запобігання корупції, зокрема базовому Закону України «Про запобігання корупції». Він встановлює основні принципи антикорупційної політики, правила запобігання конфлікту інтересів, фінансовий контроль за доходами посадових осіб, а також відповідальність за порушення антикорупційних обмежень. Важливе значення мають також антикорупційні положення Кримінального кодексу України, які передбачають відповідальність за корупційні кримінальні правопорушення, та Кодексу України про адміністративні правопорушення, який регулює менш тяжкі прояви корупційної поведінки. До системи джерел належать і відомчі нормативно-правові акти, що деталізують порядок реалізації антикорупційних процедур у межах конкретних органів державної влади.

Не менш важливими є аналіз універсальних міжнародних нормативно-правових актів у сфері запобігання корупції та їх загальна характеристика. До них належать, зокрема, Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції, кримінально-правові та цивільно-правові конвенції Ради Європи, а також інші міжнародні документи, які встановлюють стандарти доброчесності, прозорості та підзвітності державного управління. Ці акти формують глобальну антикорупційну архітектуру та визначають мінімальні стандарти, яких повинні дотримуватися держави-учасниці.

Окрему групу становлять міжнародні договори України у сфері запобігання і протидії корупції. Їхнє значення полягає в інтеграції національної антикорупційної системи у міжнародний правовий простір, у гармонізації законодавства з європейськими та світовими стандартами, а також у забезпеченні міжнародного співробітництва у сфері протидії корупційним правопорушенням.

Методичні вказівки до питання 1. Опрацювання цього питання доцільно розпочати з усвідомлення загального поняття джерел права та їхньої ролі у формуванні антикорупційної політики держави. Джерела антикорупційного законодавства слід розглядати як систему зовнішніх форм вираження правових норм, які регулюють суспільні відносини у сфері запобігання, виявлення та протидії корупції. Вони забезпечують нормативну основу функціонування всієї антикорупційної системи та

визначають її юридичні межі.

Далі важливо звернути увагу на ієрархію джерел антикорупційного законодавства. Основою положене місце посідає Конституція України як акт найвищої юридичної сили, що закріплює базові принципи правової держави, законності, рівності громадян перед законом та заборони зловживання владою. Саме конституційні норми формують фундамент для подальшого розвитку антикорупційного законодавства.

Наступним рівнем є міжнародні нормативно-правові акти, ратифіковані Україною. Вони є важливим джерелом антикорупційного права, оскільки встановлюють загальновизнані стандарти доброчесності, прозорості та підзвітності. Їхнє значення полягає в гармонізації національного законодавства з міжнародними вимогами та інтеграції України у глобальну антикорупційну систему.

Окрему групу становлять закони України, які безпосередньо регулюють антикорупційну сферу. Центральне місце між них посідає спеціальне антикорупційне законодавство, яке визначає правові та організаційні засади запобігання корупції, статус уповноважених органів та механізми контролю. Важливо також враховувати норми кримінального та адміністративного законодавства, які встановлюють юридичну відповідальність за корупційні правопорушення.

До джерел антикорупційного законодавства належать також підзаконні нормативно-правові акти: постанови Кабінету Міністрів України, укази Президента України, накази та інструкції центральних органів виконавчої влади. Вони мають важливе значення для деталізації та практичної реалізації положень законів.

Окремо слід звернути увагу на судову практику та рішення Конституційного Суду України, які відіграють роль у тлумаченні та застосуванні антикорупційних норм, а також сприяють формуванню єдиної правозастосовної практики.

У процесі підготовки до цього питання доцільно не лише запам'ятати перелік джерел, але й розуміти їхню ієрархію, взаємозв'язок та функціональне призначення в системі антикорупційного регулювання. Це дозволяє сформулювати цілісне уявлення про нормативну основу боротьби з корупцією як в Україні, так і в міжнародному контексті.

Методичні вказівки до питання 2. Опрацювання цього питання доцільно розпочати з розуміння того, що система антикорупційного законодавства України є не просто сукупністю окремих нормативно-правових актів, а впорядкованою, внутрішньо узгодженою структурою правових норм, які комплексно регулюють відносини у сфері запобігання та протидії корупції. Важливо усвідомити, що ця система має багаторівневий характер і функціонує як складова загальної правової

системи держави.

Далі варто звернути увагу на те, що система антикорупційного законодавства має галузево-інтегративну природу. Це означає, що вона не обмежується лише однією галуззю права, а охоплює норми конституційного, адміністративного, кримінального, фінансового та процесуального права. Така комплексність зумовлена багатовимірністю явища корупції, яке виявляється у різних сферах суспільного життя.

Особливу увагу слід приділити структурним елементам системи антикорупційного законодавства. До них належать: загальні нормативні акти, що визначають засади державної антикорупційної політики; спеціальне законодавство, яке регулює механізми запобігання корупції та діяльність уповноважених органів; а також норми, що встановлюють юридичну відповідальність за корупційні правопорушення. Кожен із цих елементів виконує власну функцію у забезпеченні цілісності системи.

Важливо також звернути увагу на внутрішню узгодженість та ієрархічність системи антикорупційного законодавства. Всі її елементи повинні перебувати у логічній відповідності один до одного, не суперечити нормам вищої юридичної сили та забезпечувати єдність правового регулювання. Це є ключовою умовою ефективності антикорупційної політики.

Окремо слід розглянути функціональну характеристику системи антикорупційного законодавства. Вона виконує регулятивну (визначає правила поведінки суб'єктів), охоронну (забезпечує захист суспільних відносин від корупційних посягань) та превентивну (спрямована на запобігання корупції шляхом встановлення обмежень і контролю) функції.

У процесі підготовки до цього питання важливо не лише відтворити перелік нормативних актів, а й усвідомити системний характер антикорупційного законодавства, його внутрішню структуру, взаємозв'язки між елементами та роль у забезпеченні стабільності й прозорості функціонування держави.

Методичні вказівки до питання 3. Опрацювання цього питання доцільно розпочати з розуміння того, що законодавство у сфері запобігання корупції має багаторівневий та міжгалузевий характер. Його основу становлять спеціальні закони, які визначають принципи антикорупційної політики, систему уповноважених органів та механізми запобігання корупційним проявам у публічному секторі. Центральним актом у цій системі є Закон України «Про запобігання корупції», який закріплює такі інститути, як фінансовий контроль, запобігання конфлікту інтересів, обмеження щодо сумісництва та подарунків, а також електронне декларування.

Далі важливо звернути увагу на кримінально-правовий аспект антикорупційного регулювання. У Кримінальному кодексі України закріплено низку складів кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією. Зокрема, це зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України), прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК України), пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК України). Наприклад, практичний кейс: посадова особа органу місцевого самоврядування отримує кошти за «сприяння» у виділенні земельної ділянки – такі дії кваліфікуються як одержання неправомірної вигоди.

Окрему роль відіграє Кодекс України про адміністративні правопорушення, який встановлює відповідальність за менш суспільно небезпечні корупційні прояви. Наприклад, ст. 172-7 КУпАП передбачає відповідальність за неповідомлення про конфлікт інтересів або вчинення дій в умовах реального конфлікту інтересів. Практичний приклад: депутат міської ради бере участь у голосуванні щодо рішення, яке стосується підприємства, де працює його близький родич, не заявивши про конфлікт інтересів.

Важливо також враховувати роль відомчих нормативно-правових актів. Вони деталізують порядок реалізації антикорупційних вимог у межах конкретних органів державної влади чи органів місцевого самоврядування. Наприклад, накази Міністерства юстиції України щодо антикорупційних уповноважених або внутрішні положення Національної поліції України щодо запобігання конфлікту інтересів серед працівників.

Практичний приклад: у державному органі затверджується внутрішній кодекс доброчесності, котрий забороняє працівникам приймати подарунки від контрагентів навіть у межах, дозволених законом, щоб мінімізувати ризики корупційних впливів.

Підсумовуючи, варто наголосити, що ефективність антикорупційної системи забезпечується саме поєднанням різних рівнів правового регулювання: від загальних законів і кримінально-адміністративної відповідальності до внутрішніх відомчих правил, що формують практичні стандарти доброчесної поведінки.

Блок регулювання	Нормативно-правові акти	Зміст/антикорупційне значення	Практичний приклад (кейси)
Базові закони у сфері запобігання корупції	Закон України «Про запобігання корупції»	Визначає систему запобігання корупції, фінансовий контроль, декларування, конфлікт інтересів, обмеження для посадових осіб	Держслужбовець не подав електронну декларацію → перевірка НАЗК → складення адмінпротоколу
	Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України»	Визначає повноваження НАБУ щодо розслідування топ-корупції	Розслідування розкрадання бюджетних коштів у великому державному тендері
	Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»	Контроль фінансових операцій для виявлення корупційних доходів	Виявлення підозрілих переказів чиновника через пов'язані компанії

**КРИМІНАЛЬНА, АДМІНІСТРАТИВНА ТА ВІДОМЧА
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ**

Вид відповідальності	Норма/нормативний акт	Зміст правопорушення	Приклад
Кримінальна відповідальність	ст. 364 КК України Кримінальний кодекс України	Зловживання владою або службовим становищем	Посадовець незаконно передав майно громади «своїй» фірмі
Кримінальна відповідальність	ст. 368 КК України Кримінальний кодекс України	Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою	Поліцейський одержав неправомірну вигоду за непрягнення до відповідальності
Кримінальна відповідальність	ст. 369 КК України Кримінальний кодекс України	Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі	Підприємець пропонує гроші за дозвіл на будівництво
Адміністративна відповідальність	ст. 172-4 КУпАП Кодекс України про адміністративні правопорушення	Порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності	Держслужбовець одночасно займається підприємницькою діяльністю
Адміністративна відповідальність	ст. 172-6 КУпАП Кодекс України про адміністративні правопорушення	Порушення вимог фінансового контролю	Несвоєчасне подання декларації
Адміністративна відповідальність	ст. 172-7 КУпАП Кодекс України про адміністративні правопорушення	Порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів	Депутат голосує за рішення щодо фірми родича
Відомчі нормативно-правові акти	Накази міністерств, внутрішні інструкції	Регламентация антикорупційних процедур у конкретних органах	Поліція запроваджує заборону на отримання подарунків від громадян

Відомчі нормативно- правові акти	Кодекси добросовісності органів влади	Встановлення етичних стандартів поведінки службовців	Суддя зобов'язаний повідомляти про потенційний конфлікт інтересів
Відомчі нормативно- правові акти	Антикорупційні програми установ	Планування та реалізація заходів запобігання корупції	Університет запроваджує систему анонімних повідомлень про корупцію

Методичні вказівки до питання 4. Міжнародно-правові акти у сфері запобігання та протидії корупції становлять цілісну систему універсальних і регіональних норм, спрямованих на формування ефективних правових та організаційних механізмів боротьби з корупцією у державах-учасниках. Їхнє значення полягає у встановленні загальноновизнаних стандартів поведінки держав, посадових осіб і приватного сектору, а також у забезпеченні міжнародного співробітництва у виявленні, розслідуванні та запобіганні корупційним правопорушенням. До універсальних міжнародних актів насамперед належить Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції 2003 р., яка є базовим глобальним документом у цій сфері. Вона охоплює широкий спектр питань, зокрема превентивні заходи, криміналізацію корупційних діянь, міжнародне співробітництво, повернення активів та технічну допомогу державам. Особливістю цієї конвенції є її комплексний характер, оскільки вона поєднує кримінально-правові, адміністративні та організаційні механізми протидії корупції.

Важливу роль відіграють також акти Організації економічного співробітництва та розвитку, зокрема Конвенція про боротьбу з підкупом іноземних посадових осіб у міжнародних ділових операціях 1997 р., що спрямована на запобігання міжнародній бізнес-корупції та встановлює відповідальність юридичних осіб за корупційні правопорушення. Окремо слід виділити стандарти Групи розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF), які, хоча і не є класичними міжнародними договорами, фактично формують обов'язкові для виконання стандарти у сфері фінансового моніторингу та протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, у тому числі корупційного походження.

На регіональному рівні значну роль відіграють конвенції Ради Європи, зокрема Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією 1999 р. та Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією 1999 р. Перша встановлює перелік корупційних злочинів та зобов'язує держави

запровадити кримінальну відповідальність за активний і пасивний підкуп, а також за інші корупційні діяння. Друга передбачає механізми відшкодування шкоди, завданої корупційними правопорушеннями, та захист прав осіб, які постраждали від корупції. Важливим інституційним механізмом є Група держав проти корупції (GRECO), яка здійснює моніторинг виконання антикорупційних стандартів та надає рекомендації державам щодо вдосконалення їхніх національних систем.

Україна є активним учасником міжнародної антикорупційної системи та ратифікувала ключові міжнародні договори у цій сфері. Зокрема, у 2006 р. Україна приєдналася до Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції, що стало основою для реформування національного законодавства та створення спеціалізованих антикорупційних органів, таких як Національне антикорупційне бюро України та Національне агентство з питань запобігання корупції. Також Україна ратифікувала документи Ради Європи: Кримінальну конвенцію про боротьбу з корупцією та Цивільну конвенцію про боротьбу з корупцією, – що сприяло гармонізації кримінального та цивільного законодавства з європейськими стандартами. Важливим міжнародно-правовим документом є Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, яка містить широкий антикорупційний блок, що передбачає реформу системи публічного управління, забезпечення прозорості державних закупівель, розвиток електронного декларування та зміцнення незалежності антикорупційних інституцій.

При вивченні міжнародних нормативно-правових актів у сфері протидії корупції доцільно дотримуватися системного підходу, який передбачає поділ документів за рівнями їхньої дії: глобальний, регіональний та національно-імплементаційний. Важливо аналізувати кожен міжнародний договір з огляду на його цілі, предмет регулювання, механізми контролю за виконанням та практичне значення для національної правової системи. Особливу увагу слід приділяти процесу імплементації міжнародних норм у законодавство України, що виявляється у прийнятті спеціальних антикорупційних законів, створенні уповноважених органів, запровадженні електронних систем декларування та фінансового контролю.

Практичне значення міжнародних антикорупційних договорів полягає у формуванні єдиних стандартів боротьби з корупцією, забезпеченні міжнародної співпраці у кримінальних провадженнях, поверненні незаконно виведених активів та підвищенні прозорості державного управління. Для України ці акти є не лише джерелом міжнародних зобов'язань, але й орієнтиром для подальшого реформування правової системи відповідно до європейських та світових стандартів.

ПОРІВНЯЛЬНА ТАБЛИЦЯ МІЖНАРОДНИХ АНТИКОРУПЦІЙНИХ АКТІВ ТА ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ				
Міжнародний акт	Рівень (глобальний/регіональний)	Ключові положення	Основні механізми	Обов'язки держав-учасниць
Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції (2003) UN Convention against Corruption	Глобальний (ООН)	Превенція корупції, криміналізація, повернення активів, міжнародне співробітництво	Моніторинг, технічна допомога, механізм огляду виконання	Запровадження антикорупційних органів, криміналізація корупції, міжнародна співпраця
Кримінальна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією (1999) Criminal Law Convention on Corruption (Council of Europe)	Регіональний (Європа)	Встановлення кримінальної відповідальності за підкуп	GRECO-моніторинг	Криміналізація активного/пасивного підкупу, відповідальність посадових осіб
Цивільна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією (1999) Civil Law Convention on Corruption (Council of Europe)	Регіональний	Відшкодування шкоди від корупції	Судовий захист, цивільна відповідальність	Забезпечення компенсації постраждалим
Конвенція ОЕСР про підкуп іноземних посадових осіб (1997) OECD Anti-Bribery Convention	Міжнародний економічний	Заборона підкупу іноземних чиновників	Контроль корпоративного сектору	Відповідальність юридичних осіб
Стандарти FATF (група	Наднаціональний	Протидія відмиванню	Фінансовий	Запровадження

фінансових заходів) FATF	(фінансовий контроль)	коштів	моніторинг, контроль бенефіціарів	систем фінансового контролю
GRECO (Група держав проти корупції) GRECO	Регіональний моніторинговий	Оцінка антикорупційних систем	Оцінювальні раунди, рекомендації	Виконання рекомендацій GRECO
Угода про асоціацію Україна – ЄС	Регіонально-політичний	Реформа державного управління, прозорість	Політичний та правовий моніторинг ЄС	Антикорупційні реформи, верховенство права

Практичні завдання

Здобувачам пропонуються до виконання такі додаткові завдання (кейс + аналітична таблиця):

1. Посадова особа районної державної адміністрації (начальник відділу земельних ресурсів) прийняла рішення про передачу земельної ділянки у користування приватному підприємству без проведення конкурсу. За це підприємство «подякувало» їй у вигляді грошової винагороди та оплати відпочинку за кордоном.

Під час службової перевірки також встановлено, що:

- посадова особа не задекларувала отримані доходи;
- у її діях виявлено конфлікт інтересів;
- внутрішній антикорупційний уповноважений орган не був поінформований про ситуацію;
- справа має ознаки транскордонного руху коштів через іноземні рахунки.

Заповніть таблицю, проаналізувавши ситуацію з різних аспектів:

Елемент аналізу	Нормативна база	Юридична кваліфікація	Орган/механізм реагування	Можливі наслідки
Отримання грошової винагороди та оплати відпочинку	Кримінальний кодекс України (ст. 368)	Отримання неправомірної вигоди службовою особою	НАБУ, САП, суд	
Передача земельної ділянки без конкурсу	Закон України «Про запобігання корупції»	Зловживання службовим становищем	НАЗК, дисциплінарна комісія	
Неподання декларації	Закон України «Про запобігання корупції», Кодекс України про адміністративні правопорушення (ст. 172-6)	Адміністративне правопорушення	НАЗК, суд	
Конфлікт інтересів	Закон України «Про запобігання корупції»	Реальний конфлікт інтересів	НАЗК, керівник органу	
Транскордонний рух коштів	Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції UN Convention against Corruption	Легалізація доходів злочинного походження	Міжнародне співробітництво, фінмоніторинг	
Внутрішній контроль	Відомчі антикорупційні акти органу влади	Порушення службової дисципліни	Уповноважений з антикорупції	

Аналітичні запитання до кейсу:

1. Які саме склади злочинів і правопорушень містяться в ситуації?
2. Які норми КК України та КУПАП застосовуються?
3. Які функції виконує НАЗК, НАБУ та САП у цій ситуації?
4. Які міжнародні стандарти (UNCAC, FATF, GRECO) порушено?
5. Які механізми міжнародного співробітництва можуть бути застосовані?
6. Які відомчі антикорупційні механізми були проігноровані?
7. Які превентивні заходи могли б запобігти ситуації?

2. Складіть:

1) схему кваліфікації діянь:

- дисциплінарне;
- адміністративне;
- кримінальне;
- міжнародно-правове;

2) висновок (10–12 речень):

- оцініть ефективність національної та міжнародної антикорупційної системи;
- запропонуйте заходи запобігання таким випадкам.

Методична мета завдання

Завдання спрямоване на формування у ЗВО умінь:

- комплексного правового аналізу корупційних правопорушень;
- застосування норм КК, КУПАП та антикорупційного законодавства;
- інтеграції міжнародних стандартів у національну практику;
- визначення компетенції антикорупційних органів;
- побудови юридичної кваліфікації складних ситуацій.

Джерела:

1. Антикорупційний комплаєнс: посібник для програми з підготовки осіб, відповідальних за реалізацію антикорупційної програми. Київ, 2018. 177 с.
2. Головкін Б. М. Механізм запобігання корупції. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 4. С. 254–260.
3. Головкін Б. М. Про корупцію в приватному секторі. *Часопис Київського університету права*. 2020. Вип. 4. С. 347–354.
4. Головкін Б. М. Тіньова зовнішня торгівля і корупція на митницях. *Проблеми законності*. 2017. Вип. 139. С. 218–230.
5. Запобігання корупції у приватному секторі : монографія / за заг. ред. Б. М. Головкіна. Харків : Право, 2020. 286 с.

6. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.

7. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами, внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160).

8. Никифорова Н. А. Загальносоціальні заходи запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 1. С. 543–546. URL : https://www.lsej.org.ua/1_2024/131.pdf.

9. Посібник для керівника. Розбудова доброчесної та ефективної організації / Національне агентство з питань запобігання корупції. 23 с. URL : https://drive.google.com/drive/folders/1NbwKwOvF5L-iNT3MMoHQsdyOII9_V-cB.

10. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.

11. Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки : Закон України від 20.06.2022 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text>.

Тема 3. ІНСТИТУЦІЙНА СИСТЕМА ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Семінарське заняття. Кількість годин – 2.

Навчальна мета заняття: сформувати у здобувачів вищої освіти комплексне уявлення про інституційну систему запобігання та протидії корупції в Україні, її правові засади, структуру, функції та повноваження основних антикорупційних органів; розвинути навички аналізу антикорупційного законодавства, визначення компетенції суб'єктів у сфері запобігання корупції та застосування механізмів антикорупційної політики у практичній діяльності. Особливу увагу приділити взаємодії спеціалізованих антикорупційних органів, міжнародним стандартам у сфері боротьби з корупцією та проблемам ефективності функціонування антикорупційної інфраструктури України.

Навчальні питання:

1. Поняття та види спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції.

2. Правовий статус Національного агентства з питань запобігання

корупції.

3. Національне антикорупційне бюро України.
4. Спеціалізована антикорупційна прокуратура України.
5. Державне бюро розслідувань.
6. Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів.
7. Вищий антикорупційний суд України

Опрацювання теми «Інституційна система запобігання та протидії корупції в Україні» доцільно розпочати з усвідомлення того, що ефективна антикорупційна політика держави неможлива без функціонування спеціалізованої системи органів, наділених відповідними повноваженнями у сфері запобігання, виявлення, розслідування та судового розгляду корупційних правопорушень. Саме тому першим етапом вивчення теми має стати аналіз поняття та системи спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції, їхнього місця у механізмі державного управління та взаємодії цих суб'єктів між собою.

На початковому етапі опрацювання теми доцільно зосередитися на таких ключових аспектах:

1. Ознайомлення з поняттям та видами спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції. Здобувачі повинні розуміти, що антикорупційна система України складається не лише з правоохоронних органів, а і з інституцій превентивного, контрольного та судового характеру. Важливо визначити їхні правову природу, компетенцію та функціональне призначення. Особливу увагу слід звернути на поділ органів на суб'єкти запобігання корупції, суб'єкти досудового розслідування, суб'єкти процесуального керівництва та суб'єкти судового контролю;

2. Вивчення правового статусу Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК) є одним із центральних елементів теми. Здобувачі мають проаналізувати його повноваження у сферах фінансового контролю, моніторингу способу життя посадових осіб, перевірки декларацій, запобігання конфлікту інтересів та формування антикорупційної політики держави. Важливо звернути увагу на превентивний характер діяльності НАЗК та його роль у забезпеченні доброчесності публічної служби;

3. Окрему увагу необхідно приділити Національному антикорупційному бюро України (НАБУ) як спеціалізованому правоохоронному органу, уповноваженому здійснювати досудове розслідування корупційних кримінальних правопорушень. Під час

вивчення теми важливо проаналізувати підслідність НАБУ, особливості його процесуального статусу, порядок взаємодії з іншими правоохоронними органами та специфіку антикорупційних розслідувань;

4. Важливим напрямом є дослідження діяльності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП). Здобувачі повинні усвідомити, що САП здійснює процесуальне керівництво у кримінальних провадженнях НАБУ, підтримує публічне обвинувачення в суді та забезпечує нагляд за дотриманням законності під час розслідування корупційних злочинів. Доцільно звернути увагу на особливості її незалежності та місце в системі прокуратури України;

5. При опрацюванні теми необхідно також дослідити правовий статус Державного бюро розслідувань (ДБР), яке здійснює розслідування злочинів, учинених високопосадовцями, працівниками правоохоронних органів та військовослужбовцями. Здобувачі мають визначити співвідношення компетенції ДБР та НАБУ, а також особливості підслідності корупційних правопорушень;

6. Значну увагу варто приділити Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (АРМА). У процесі вивчення необхідно проаналізувати функції агентства щодо розшуку активів, управління арештованим майном та забезпечення ефективного використання активів, отриманих злочинним шляхом. Важливо розуміти міжнародний характер діяльності АРМА та його роль у поверненні незаконно виведених активів;

7. Завершальним етапом має стати вивчення правового статусу Вищого антикорупційного суду (ВАКС). Здобувачі повинні дослідити особливості спеціалізації цього суду, порядок здійснення судового розгляду корупційних кримінальних проваджень, а також значення ВАКС у забезпеченні невідворотності відповідальності за корупційні правопорушення. Доцільно звернути увагу на міжнародні стандарти незалежності антикорупційного судочинства та роль ВАКС у формуванні судової практики.

Після засвоєння зазначених аспектів здобувачі можуть переходити до комплексного аналізу взаємодії антикорупційних органів, механізмів координації їхньої діяльності та проблем ефективності функціонування антикорупційної інфраструктури України. Особливу увагу варто приділити:

- розмежуванню компетенції антикорупційних органів;
- механізмам міжнародного співробітництва;
- взаємодії НАЗК, НАБУ, САП, ДБР, АРМА та ВАКС;
- питанням незалежності антикорупційних інституцій;

- проблемам практичної реалізації антикорупційного законодавства;
- імплементації міжнародних стандартів у національну систему протидії корупції.

Отже, вивчення теми інституційної системи запобігання та протидії корупції в Україні має ґрунтуватися на системному аналізі правового статусу спеціалізованих антикорупційних органів, їхніх функцій, компетенції та взаємодії. Це сприятиме формуванню у здобувачів комплексного розуміння механізмів реалізації державної антикорупційної політики та практичних навичок застосування антикорупційного законодавства у професійній діяльності.

Методичні вказівки до питання 1. Опрацювання цього питання доцільно розпочати з усвідомлення того, що боротьба з корупцією є одним із ключових напрямів сучасної державної політики, оскільки корупція становить серйозну загрозу для демократичного розвитку держави, утвердження принципу верховенства права, економічної стабільності та довіри громадян до органів влади. Саме тому в Україні сформована спеціальна система органів, діяльність яких спрямована на запобігання, виявлення, припинення, розслідування та судовий розгляд корупційних правопорушень. Такі органи називають спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції.

Важливо зрозуміти, що спеціально уповноважені суб'єкти – це не просто окремі державні установи, а цілісна система органів, кожен із яких виконує визначену законом функцію у межах антикорупційної політики держави. Їхня діяльність регулюється Конституцією України, Законом України «Про запобігання корупції», кримінальним процесуальним законодавством та спеціальними законами, які визначають статус і компетенцію кожного органу.

Особливу увагу слід приділити поняттю компетенції спеціально уповноважених суб'єктів. Компетенція охоплює права, обов'язки, функції та межі повноважень конкретного органу. Наприклад, одні органи здійснюють превентивну діяльність, тобто спрямовані на попередження корупції, інші – проводять оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування, треті – забезпечують процесуальне керівництво або здійснюють судовий розгляд корупційних справ.

Доцільно також проаналізувати систему спеціально уповноважених суб'єктів через їх класифікацію за функціональним призначенням. Першу групу становлять превентивні органи, основним представником яких є НАЗК. Їхня діяльність спрямована на формування антикорупційної політики, перевірку декларацій, контроль за конфліктом інтересів та проведення антикорупційної експертизи нормативно-

правових актів. Другу групу утворюють правоохоронні органи, до яких належать НАБУ та ДБР. Вони здійснюють виявлення, припинення та розслідування корупційних злочинів. Третю – складають процесуальні органи, зокрема САП, яка здійснює процесуальне керівництво та підтримує державне обвинувачення у справах щодо топ-корупції. Окреме місце відведено судовим органам, а саме Вищому антикорупційному суду, що забезпечує спеціалізований судовий розгляд антикорупційних кримінальних проваджень. Важливу роль також відіграє АРМА, яке займається розшуком, управлінням та збереженням активів, одержаних злочинним шляхом.

У процесі підготовки необхідно звернути увагу на принципи діяльності спеціально уповноважених суб'єктів. До основних принципів належать законність, незалежність, політична неупередженість, прозорість, професійність, взаємодія між органами та невідворотність відповідальності за корупційні правопорушення. Саме дотримання цих принципів забезпечує ефективність функціонування антикорупційної системи.

Важливим аспектом є також взаємодія між спеціально уповноваженими суб'єктами. Система протидії корупції функціонує комплексно, тому діяльність одного органу часто пов'язана з діяльністю іншого. Наприклад, НАЗК може виявити ознаки незаконного збагачення під час перевірки декларації посадової особи та передати матеріали до НАБУ. НАБУ проводить досудове розслідування, прокурори САП здійснюють процесуальне керівництво, після чого справа передається до Вищого антикорупційного суду. Якщо у справі арештовується майно підозрюваного, управління цими активами може бути передане АРМА.

Практичний кейс: посадова особа органу місцевого самоврядування придбала елітну нерухомість, яка значно перевищує її офіційні доходи. Під час повної перевірки декларації НАЗК виявляє невідповідність між задекларованими доходами та фактичним майновим станом особи. Інформація передається до НАБУ, яке розпочинає кримінальне провадження щодо можливого незаконного збагачення. САП здійснює процесуальний нагляд, а ВАКС у подальшому розглядає справу та ухвалює рішення щодо конфіскації незаконно набутого майна. За необхідності арештовані активи передаються в управління АРМА.

Необхідно також усвідомити, що створення спеціально уповноважених антикорупційних органів стало результатом міжнародних зобов'язань України та адаптації національного законодавства до європейських стандартів. Формування такої системи є складовою судової та правоохоронної реформи, спрямованої на підвищення ефективності боротьби з корупцією та забезпечення

прозорості діяльності органів державної влади.

У процесі опрацювання питання важливо не лише запам'ятати перелік спеціально уповноважених суб'єктів, а і зрозуміти їхні функціональне призначення, компетенцію, механізми взаємодії та місце у загальній системі антикорупційної політики держави.

Методичні вказівки до питання 2. Опрацювання цього питання доцільно розпочати з усвідомлення ролі Національного агентства з питань запобігання корупції у системі державної антикорупційної політики України. НАЗК є одним із ключових спеціально уповноважених органів у сфері запобігання корупції, діяльність якого має переважно превентивний, контрольний та координаційний характер. Створення цього органу стало важливим етапом формування сучасної антикорупційної інфраструктури України та виконання міжнародних зобов'язань держави у сфері боротьби з корупцією.

Важливо звернути увагу на те, що правовий статус НАЗК визначається Конституцією України, Законом України «Про запобігання корупції», іншими нормативно-правовими актами, а також міжнародними стандартами у сфері антикорупційної діяльності. Відповідно до законодавства НАЗК є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, що забезпечує формування та реалізацію державної антикорупційної політики. Спеціальний статус агентства полягає у його організаційній та функціональній незалежності від інших органів державної влади, що має забезпечувати неупередженість і об'єктивність під час виконання покладених повноважень.

Особливу увагу слід приділити основним завданням НАЗК. До них належать: реалізація державної антикорупційної політики, здійснення контролю за дотриманням антикорупційного законодавства, перевірка електронних декларацій, моніторинг способу життя посадових осіб, контроль за фінансуванням політичних партій, виявлення конфлікту інтересів та проведення антикорупційної експертизи нормативно-правових актів. Важливим напрямом діяльності агентства є також формування антикорупційної культури та забезпечення доброчесності у публічній сфері.

У процесі підготовки необхідно проаналізувати повноваження НАЗК. Агентство має право отримувати необхідну інформацію від державних органів, проводити повні перевірки декларацій, здійснювати моніторинг способу життя суб'єктів декларування, складати протоколи про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, а також вносити приписи про усунення порушень антикорупційного законодавства. При цьому важливо усвідомити, що НАЗК не є правоохоронним органом і не здійснює досудового розслідування

кримінальних правопорушень. У разі виявлення ознак злочину агентство передає відповідні матеріали до НАБУ, ДБР чи інших компетентних органів.

Окрему увагу варто приділити інституту електронного декларування як одному з ключових механізмів запобігання корупції. Система електронного декларування забезпечує фінансовий контроль за доходами, витратами та майновим станом посадових осіб. НАЗК здійснює перевірку достовірності поданих відомостей та аналізує можливу невідповідність між офіційними доходами та реальним способом життя декларанта.

Практичний кейс: державний службовець задекларував мінімальний рівень доходів, однак у соціальних мережах регулярно демонструє користування дорогими автомобілями та проживання в елітній нерухомості. НАЗК проводить моніторинг способу життя, встановлює невідповідність між офіційними доходами та фактичними витратами особи. За результатами перевірки матеріали передаються до НАБУ для подальшого розслідування можливого незаконного збагачення.

Важливим елементом діяльності НАЗК є запобігання та врегулювання конфлікту інтересів. Конфлікт інтересів виникає тоді, коли приватний інтерес посадової особи може вплинути на об'єктивність чи неупередженість виконання службових повноважень. НАЗК надає офіційні роз'яснення щодо застосування антикорупційного законодавства та контролює дотримання вимог щодо врегулювання конфлікту інтересів.

Практичний приклад: депутат місцевої ради бере участь у голосуванні щодо виділення земельної ділянки підприємству, власником якого є його близький родич. НАЗК встановлює факт реального конфлікту інтересів та складає адміністративний протокол за фактом порушення антикорупційного законодавства.

Необхідно також звернути увагу на повноваження НАЗК у сфері контролю за фінансуванням політичних партій. Агентство аналізує звіти політичних партій про майно, доходи, витрати та фінансові зобов'язання, що є важливим механізмом забезпечення прозорості політичного процесу та запобігання політичній корупції.

Практичний кейс: політична партія отримала значні внески від осіб, які офіційно не мають достатніх доходів для здійснення таких платежів. НАЗК проводить перевірку джерел фінансування та встановлює ознаки прихованого фінансування через підставних осіб.

У процесі опрацювання питання слід також усвідомити значення антикорупційної експертизи нормативно-правових актів. НАЗК аналізує

проекти законів та інших нормативних актів із метою виявлення корупціогенних факторів – положень, які можуть створювати умови для зловживань або корупційних ризиків.

Важливо розуміти, що діяльність НАЗК має переважно профілактичний характер. Основне завдання агентства полягає не лише у фіксації порушень, а й у формуванні системи доброчесності, прозорості та відкритості в діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

У процесі підготовки до цього питання необхідно не лише запам'ятати функції та повноваження НАЗК, а й зрозуміти його місце у системі спеціально уповноважених антикорупційних органів, механізми взаємодії з іншими державними інституціями та практичне значення у забезпеченні ефективної антикорупційної політики України.

Методичні вказівки до питання 3. Опрацювання цього питання доцільно розпочати з усвідомлення ролі Національного антикорупційного бюро України у системі спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції. НАБУ є державним правоохоронним органом, створеним з метою виявлення, припинення, розкриття та розслідування корупційних кримінальних правопорушень, учинених високопосадовцями. Створення НАБУ стало одним із ключових етапів антикорупційної реформи в Україні та важливим кроком у виконанні міжнародних зобов'язань держави щодо формування незалежної антикорупційної інфраструктури.

Важливо звернути увагу на правову основу діяльності НАБУ. Вона визначається Конституцією України, Законом України «Про Національне антикорупційне бюро України», Кримінальним процесуальним кодексом України, Законом України «Про запобігання корупції» та іншими нормативно-правовими актами. Діяльність НАБУ ґрунтується на принципах верховенства права, законності, незалежності, об'єктивності, політичної неупередженості, відкритості та підзвітності суспільству.

Особливу увагу необхідно приділити правовому статусу НАБУ. Бюро є правоохоронним органом зі спеціальним статусом, який функціонує незалежно від інших органів державної влади та правоохоронної системи. Така незалежність є важливою гарантією ефективного розслідування корупційних злочинів, особливо коли йдеться про осіб, які займають високі державні посади або мають значний політичний вплив.

У процесі підготовки слід детально проаналізувати основні завдання НАБУ. До них належать:

- виявлення та припинення корупційних кримінальних правопорушень;

- проведення досудового розслідування;
- здійснення оперативно-розшукової діяльності;
- запобігання вчиненню нових корупційних злочинів;
- забезпечення відшкодування збитків, завданих державі;
- взаємодія з іншими антикорупційними органами та міжнародними інституціями.

Необхідно звернути увагу на підслідність НАБУ. До компетенції бюро належать корупційні кримінальні правопорушення, вчинені:

- Президентом України після припинення повноважень;
- народними депутатами;
- членами Кабінету Міністрів;
- суддями;
- прокурорами;
- керівниками центральних органів виконавчої влади;
- іншими високопосадовцями.

Крім статусу особи, важливим критерієм підслідності є також розмір предмета злочину або завданих збитків державі. Це означає, що НАБУ спеціалізується саме на розслідуванні так званої топ-корупції.

Особливу увагу слід приділити діяльності детективів НАБУ. Детективи поєднують функції слідчого та оперативного працівника, що дозволяє забезпечити більш ефективне розслідування складних корупційних схем. Вони мають право проводити слідчі та негласні слідчі (розшукові) дії, аналізувати фінансові документи, здійснювати оперативний супровід кримінальних проваджень.

Наприклад, у випадку розслідування незаконного заволодіння бюджетними коштами через фіктивні тендери детективи НАБУ можуть проводити обшуки, здійснювати тимчасовий доступ до документів, аналіз банківських операцій, аудіо- та відеоконтроль осіб, а також встановлювати зв'язки між посадовцями та підконтрольними підприємствами.

Важливо також розуміти взаємодію НАБУ з іншими антикорупційними органами. Досудове розслідування, яке проводить НАБУ, процесуально супроводжується прокурорами САП. Після завершення розслідування обвинувальний акт направляється до Вищого антикорупційного суду. Якщо під час розслідування арештовується майно, отримане злочинним шляхом, управління активами може здійснювати АРМА. НАЗК, у свою чергу, передає НАБУ матеріали перевірок декларацій або моніторингу способу життя посадових осіб.

Необхідно звернути увагу на превентивну роль НАБУ. Хоча основним напрямом діяльності бюро є розслідування злочинів, результати його роботи мають також профілактичне значення, оскільки

формують у суспільстві розуміння невідворотності відповідальності за корупційні дії.

У процесі підготовки до питання важливо усвідомити значення міжнародного співробітництва НАБУ. Оскільки корупційні злочини часто пов'язані з виведенням коштів за кордон, бюро активно співпрацює з міжнародними правоохоронними організаціями, антикорупційними структурами інших держав та міжнародними фінансовими інституціями.

Наприклад, якщо посадова особа перерахувала незаконно отримані кошти на рахунки в іноземних банках або придбала нерухомість за межами України, НАБУ може ініціювати міжнародну правову допомогу для встановлення місцезнаходження активів та їх подальшого арешту.

Слід також звернути увагу на гарантії незалежності НАБУ. До них належать особливий порядок призначення директора бюро, конкурсні процедури добору працівників, спеціальний статус детективів, система зовнішнього контролю та фінансова автономія органу. Це має забезпечувати мінімізацію політичного впливу на діяльність бюро.

Важливим елементом підготовки є аналіз проблем та викликів у діяльності НАБУ. До них можна віднести складність розслідування багаторівневих корупційних схем, протидію з боку посадових осіб, значний суспільний резонанс окремих проваджень, а також необхідність забезпечення високих стандартів доказування у суді.

У процесі опрацювання питання необхідно не лише запам'ятати структуру та повноваження НАБУ, а і зрозуміти його місце у системі антикорупційних органів, механізми взаємодії з іншими суб'єктами протидії корупції та практичне значення для забезпечення принципу невідворотності відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення.

Методичні вказівки до питання 4. Опрацювання цього питання доцільно розпочати з усвідомлення місця Спеціалізованої антикорупційної прокуратури в системі спеціально уповноважених суб'єктів протидії корупції. САП є самостійним структурним підрозділом Офісу Генерального прокурора, створеним для забезпечення ефективного процесуального супроводу розслідування корупційних кримінальних правопорушень, які належать до підслідності НАБУ. Створення цього органу стало результатом реформування системи кримінальної юстиції та виконання міжнародних зобов'язань України щодо створення незалежної антикорупційної інфраструктури.

Важливо звернути увагу на правову основу діяльності САП, яка визначається Конституцією України, Законом України «Про прокуратуру», Кримінальним процесуальним кодексом України та спеціальними антикорупційними нормативними актами. САП діє на

засадах законності, незалежності прокурорів, професійності, об'єктивності та процесуальної самостійності.

Особливу увагу необхідно приділити функціям САП. До основних належать: процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, яке здійснюється детективами НАБУ; нагляд за законністю проведення слідчих дій; підтримання державного обвинувачення у Вищому антикорупційному суді; представництво інтересів держави в суді у випадках, визначених законом; контроль за дотриманням прав учасників кримінального провадження.

Слід усвідомити, що прокурори САП ухвалюють ключові процесуальні рішення: погоджують повідомлення про підозру, звернення до суду щодо обрання запобіжних заходів, затверджують обвинувальні акти та направляють справи до суду. Наприклад, якщо детектив НАБУ встановив факт одержання неправомірної вигоди посадовцем, саме прокурор САП оцінює достатність доказової бази для повідомлення про підозру та подальшого судового розгляду.

У процесі підготовки важливо зрозуміти значення незалежності прокурорів САП, адже вона забезпечує неупереджене кримінальне переслідування високопосадовців та гарантує об'єктивність процесуальних рішень. Саме функціональна незалежність САП є однією з основних гарантій ефективної боротьби з топ-корупцією.

Методичні вказівки до питання 5. Опрацювання цього питання доцільно розпочати з визначення ролі Державного бюро розслідувань у правоохоронній системі України. ДБР є центральним органом виконавчої влади, який здійснює правоохоронну діяльність та розслідує злочини, вчинені високопосадовцями, працівниками правоохоронних органів, суддями та військовослужбовцями.

Правовою основою діяльності ДБР є Конституція України, Закон України «Про Державне бюро розслідувань», Кримінальний процесуальний кодекс України та інші нормативно-правові акти. Діяльність органу ґрунтується на принципах законності, незалежності, політичної неупередженості, професійності, відкритості та підзвітності суспільству.

Особливу увагу необхідно приділити компетенції ДБР. Бюро здійснює досудове розслідування злочинів, учинених особами, які мають особливо відповідальне становище, а також працівниками правоохоронних органів. До його компетенції належать, зокрема, злочини, пов'язані з перевищенням влади, службовим підробленням, незаконним збагаченням, одержанням неправомірної вигоди.

Важливо розмежовувати компетенцію ДБР та НАБУ. Якщо НАБУ розслідує переважно корупційні злочини високопосадовців за спеціально

визначеними критеріями підслідності, то ДБР має ширший спектр розслідувань службових злочинів, зараховуючи злочини правоохоронців, суддів та військових посадових осіб.

Наприклад, якщо працівник правоохоронного органу перевищує службові повноваження або вимагає неправомірну вигоду, розслідування такого злочину належить до компетенції ДБР. Якщо ж корупційне правопорушення вчинене високопосадовцем із великим розміром неправомірної вигоди – справа може належати до підслідності НАБУ.

У процесі вивчення питання важливо усвідомити, що ДБР виконує не лише каральну, а й превентивну функцію, оскільки забезпечує невідворотність відповідальності для посадових осіб, які зловживають владою.

Методичні вказівки до питання 6. Опрацювання цього питання доцільно розпочати з усвідомлення того, що сучасна система протидії корупції не обмежується лише виявленням та покаранням винних осіб. Одним із ключових напрямів антикорупційної політики є забезпечення ефективного виявлення, розшуку, арешту та подальшого управління активами, отриманими злочинним шляхом. Саме для реалізації цих завдань в Україні було створено Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів.

Важливо звернути увагу на те, що діяльність цього органу є складовою міжнародної системи повернення незаконно набутого майна та відповідає сучасним європейським стандартам боротьби з корупцією та організованою злочинністю. Створення такого органу стало результатом імплементації міжнародних антикорупційних вимог, зокрема положень Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції та рекомендацій Європейського Союзу щодо формування ефективних механізмів повернення активів.

Правовий статус агентства визначається Конституцією України, спеціальним законом та іншими нормативно-правовими актами. Орган функціонує як центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом. Його діяльність ґрунтується на принципах законності, відкритості, прозорості, професійності, міжнародного співробітництва та забезпечення економічної ефективності управління активами.

Особливу увагу необхідно приділити основним функціям агентства. До них належать:

- виявлення активів, які можуть бути предметом арешту у кримінальному провадженні;
- розшук майна, отриманого злочинним шляхом;
- ведення обліку арештованих активів;

- забезпечення управління арештованим майном;
- взаємодія з правоохоронними органами та судами;
- міжнародне співробітництво у сфері повернення активів.

Необхідно усвідомити, що одним із найважливіших напрямів діяльності є саме міжнародний аспект пошуку та повернення активів. У сучасних умовах корупційні злочини часто мають транснаціональний характер: незаконно отримані кошти переводяться на рахунки іноземних банків, інвестуються у закордонну нерухомість або оформлюються через офшорні компанії. Саме тому ефективність діяльності агентства значною мірою залежить від співпраці з міжнародними партнерами.

Доцільно звернути увагу на міжнародний досвід функціонування аналогічних інституцій. У багатьох країнах Європейського Союзу існують спеціалізовані офіси з повернення активів (Asset Recovery Offices), які забезпечують взаємодію між правоохоронними органами різних держав щодо виявлення майна, одержаного злочинним шляхом. Наприклад, у Франції функціонує агентство AGRASC, яке займається управлінням конфіскованими активами, а в Італії активно застосовується механізм передачі арештованого майна у суспільно корисне використання.

Важливим прикладом міжнародної практики є діяльність Італії у сфері боротьби з мафіозними структурами. Майно, конфісковане у представників організованої злочинності, може передаватися для використання громадським організаціям, муніципалітетам або соціальним установам. Такий підхід дозволяє не лише компенсувати збитки державі, а й продемонструвати суспільству реальні результати антикорупційної політики.

Слід також звернути увагу на досвід США, де активно застосовується механізм цивільної конфіскації активів. У межах такого підходу держава може ініціювати процедуру вилучення майна навіть незалежно від обвинувального вироку щодо конкретної особи, якщо доведено незаконне походження активів. Подібні механізми розглядаються як ефективний інструмент боротьби з масштабними фінансовими злочинами.

У процесі підготовки важливо усвідомити значення міжнародного співробітництва у сфері повернення активів. Україна взаємодіє з міжнародними організаціями, правоохоронними структурами інших держав, Інтерполом, Європолом та спеціалізованими мережами з повернення активів. Це дозволяє оперативно отримувати інформацію про місцезнаходження майна, банківські рахунки, корпоративні права чи інші активи, що знаходяться за межами України.

Наприклад, якщо посадова особа після отримання неправомірної

вигоди придбала нерухомість у країнах ЄС або перевела кошти на рахунки іноземних банків, міжнародна співпраця дозволяє встановити місцезнаходження активів та ініціювати процедуру їх арешту.

Окрему увагу слід приділити значенню ефективного управління арештованими активами. Однією з головних проблем у цій сфері є ризик втрати економічної вартості майна під час тривалих судових процесів. Саме тому міжнародна практика передбачає використання професійного управління активами, їх передачу спеціалізованим управителям або реалізацію у випадках, визначених законом.

Наприклад, якщо арештовано підприємство, важливо забезпечити продовження його функціонування для збереження робочих місць та економічної вартості активу. Якщо йдеться про транспортні засоби чи нерухомість, необхідно забезпечити належне утримання майна до остаточного судового рішення.

У процесі опрацювання питання необхідно також звернути увагу на проблемні аспекти діяльності у сфері розшуку та управління активами. До них належать складність встановлення кінцевих власників майна через офшорні юрисдикції, тривалі міжнародні процедури правової допомоги, ризики знецінення активів та необхідність забезпечення прозорості управління ними.

Важливо усвідомити, що сучасна антикорупційна політика орієнтована не лише на покарання винних осіб, а й на позбавлення злочинців економічної вигоди від корупційної діяльності. Саме тому механізми виявлення, розшуку та ефективного управління активами є невід'ємною складовою системи протидії корупції як в Україні, так і в міжнародній практиці.

Методичні вказівки до питання 7. Опрацювання цього питання доцільно розпочати з визначення місця Вищого антикорупційного суду у судовій системі України. ВАКС є спеціалізованим судовим органом, створеним для здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях щодо корупційних злочинів, які належать до підслідності НАБУ.

Правовою основою діяльності ВАКС є Конституція України, Закон України «Про Вищий антикорупційний суд», Кримінальний процесуальний кодекс України та інші нормативно-правові акти. Суд функціонує на принципах незалежності, спеціалізації, відкритості, неупередженості та професійності.

Особливу увагу слід приділити компетенції ВАКС. Суд розглядає кримінальні провадження щодо корупційних злочинів, зокрема одержання неправомірної вигоди, незаконного збагачення, зловживання владою, службового підроблення, якщо такі справи підслідні НАБУ.

Наприклад, якщо прокурор САП направляє обвинувальний акт

щодо високопосадовця, обвинуваченого в одержанні неправомірної вигоди у багатомільйонному розмірі, справа розглядається саме ВАКС. Суд ухвалює рішення щодо винуватості особи, призначення покарання, конфіскації майна чи застосування інших заходів кримінально-правового характеру.

Необхідно усвідомити значення спеціалізації суддів ВАКС. Судді проходять спеціальну процедуру добору, мають високі вимоги до професійної етики, компетентності та доброчесності. Це забезпечує якісний і незалежний розгляд складних антикорупційних справ.

Важливо також звернути увагу на роль Апеляційної палати ВАКС, яка забезпечує перегляд рішень суду першої інстанції та гарантує реалізацію права на апеляційне оскарження.

У процесі вивчення питання слід усвідомити, що створення ВАКС стало важливим етапом антикорупційної реформи, оскільки дозволило сформувати незалежну спеціалізовану судову інституцію, здатну забезпечити ефективно правосуддя у справах щодо топ-корупції.

ВИЩИЙ АНТИКОРУПЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ: ПОРІВНЯННЯ З МІЖНАРОДНИМ ДОСВІДОМ		
Критерій	Вищий антикорупційний суд України	Міжнародний досвід
Правова основа	Закон України «Про Вищий антикорупційний суд»	Спеціалізовані антикорупційні суди або палати існують у багатьох державах
Основна мета	Розгляд корупційних кримінальних проваджень щодо топ-посадовців	Забезпечення незалежного та професійного розгляду справ про корупцію
Спеціалізація суддів	Судді розглядають виключно антикорупційні справи	У Словаччині та Хорватії діють окремі спеціалізовані антикорупційні суди
Формування суду	Конкурсний добір із перевіркою доброчесності	У багатьох країнах ЄС застосовується посилена перевірка суддів
Категорії справ	Одержання неправомірної вигоди, незаконне збагачення, зловживання владою	Аналогічна підсудність існує в Румунії та Болгарії
Взаємодія з іншими	Розглядає справи	У міжнародній практиці

органами	НАБУ та САП	антикорупційні суди працюють разом зі спеціалізованими прокуратурами
Принципи діяльності	Незалежність, відкритість, неупередженість	Відповідає стандартам Ради Європи та GRECO
Значення для держави	Забезпечення невідворотності відповідальності за топ-корупцію	Спеціалізовані суди підвищують довіру суспільства до правосуддя
Приклад міжнародного досвіду	—	У Румунії антикорупційні справи розглядаються спеціалізованими судовими структурами у взаємодії з DNA
Основна проблема	Високе навантаження та складність справ	У багатьох країнах існує проблема тривалого розгляду корупційних проваджень

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СПЕЦІАЛЬНО УПОВНОВАЖЕНИХ СУБ'ЄКТІВ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Орган	Основне призначення	Основні функції	Приклад діяльності
НАЗК	Запобігання корупції	Перевірка декларацій, моніторинг способу життя, контроль конфлікту інтересів	Виявлення недостовірних відомостей у декларації
НАБУ	Розслідування топ-корупції	Досудове розслідування, оперативно-розшукова діяльність	Розслідування одержання неправомірної вигоди у масштабному розмірі
САП	Процесуальне керівництво	Нагляд за розслідуванням НАБУ, підтримання обвинувачення	Передача обвинувального акта до ВАКС

ДБР	Розслідування злочинів посадовців та правоохоронців	Досудове розслідування службових злочинів	Розслідування перевищення влади працівником поліції
Орган з виявлення та розшуку активів	Розшук та управління активами	Виявлення майна, міжнародна співпраця, управління активами	Пошук закордонних активів посадовця
ВАКС	Судовий розгляд антикорупційних справ	Розгляд справ НАБУ і САП, винесення вироків	Вирок у справі про одержання неправомірної вигоди у багатомільйонному розмірі
Конституційний Суд України	Контроль конституційності законодавства	Перевірка законів на відповідність Конституції	Аналіз антикорупційного законодавства
Національна поліція України	Виявлення окремих корупційних правопорушень	Оперативне реагування та документування злочинів	Фіксація факту надання неправомірної вигоди
Прокуратура України	Загальний нагляд у межах повноважень	Представництво інтересів держави	Підтримання обвинувачення у суді

Практичні завдання

Здобувачам пропонуються до виконання такі додаткові завдання:

1. Заповніть таблицю:

Нормативно-правовий акт	Основний предмет регулювання	Який орган регулює	Ключові положення закону	Практичне значення для ЗВО
Конституція України	Основи функціонування державної влади та принцип законності	Усі антикорупційні органи		
Закон України «Про запобігання корупції»	Система запобігання корупції	НАЗК		
Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України»	Правовий статус НАБУ	НАБУ		
Закон України «Про прокуратуру»	Організація діяльності прокуратури	САП		
Закон України «Про Державне бюро розслідувань»	Діяльність ДБР	ДБР		
Закон України «Про Вищий антикорупційний суд»	Правові засади діяльності ВАКС	ВАКС	Судовий розгляд антикорупційних справ	
Кримінальний кодекс України	Відповідальність за корупційні злочини	НАБУ, ДБР, САП, ВАКС	Одержання неправомірної вигоди, незаконне збагачення, зловживання владою	
Кодекс України про адміністративні правопорушення	Адміністративна відповідальність за корупцію	НАЗК, суди	Конфлікт інтересів, порушення декларації	
Закон України «Про міжнародні договори України»	Міжнародна співпраця	Усі антикорупційні органи	Імплементція міжнародних стандартів	
Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції	Міжнародні стандарти протидії корупції	Уся система антикорупційних органів	Запобігання корупції, міжнародна співпраця, повернення активів	

Джерела:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
2. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами, внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160).
3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
5. Про Вищий антикорупційний суд : Закон України від 07.06.2018. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text>.
6. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12 листопада 2015 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text>.

Тема 4. ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА ОСІБ, УПОВНОВАЖЕНИХ НА ВИКОНАННЯ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ, ЯК ІНСТРУМЕНТ УТВЕРДЖЕННЯ ДОБРОЧЕСНОСТІ

Семінарське заняття. Кількість годин – 2.

Навчальна мета заняття: сформувати у здобувачів вищої освіти системне розуміння професійної етики осіб, уповноважених на виконання функцій держави та місцевого самоврядування, як важливого інструменту утвердження доброчесності, законності, прозорості та довіри до публічної влади; ознайомити з морально-етичними стандартами службової діяльності, принципами доброчесної поведінки, вимогами антикорупційного законодавства та механізмами запобігання конфлікту інтересів і проявам корупції у сфері публічного управління; розвинути навички етичного аналізу службових ситуацій, прийняття правомірних, неупереджених і морально обґрунтованих рішень, а також формування високого рівня професійної відповідальності, правової культури та дотримання стандартів публічної служби.

Навчальні питання:

1. Поняття і принципи доброчесної поведінки осіб, уповноважених на виконання функцій держави і місцевого самоврядування.
2. Правила етичної поведінки при виконанні службових чи представницьких повноважень.

3. Корпоративні норми та їхній вплив на формування професійної етики і правової культури держслужбовців.

4. Додержання вимог антикорупційного законодавства та етичних норм поведінки.

Опрацювання теми «Професійна етика осіб, уповноважених на виконання функцій держави, як інструмент утвердження доброчесності» доцільно розпочати з усвідомлення поняття доброчесності як однієї з ключових морально-правових засад професійної діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави та місцевого самоврядування. Необхідно з'ясувати, що доброчесність охоплює чесність, неупередженість, відповідальність, дотримання законності, недопущення конфлікту інтересів та пріоритет публічного інтересу над приватним. Важливо зрозуміти, що професійна етика є не лише сукупністю моральних правил поведінки, а й важливим механізмом формування довіри суспільства до державних інституцій та професії загалом.

Далі слід зосередити увагу на понятті та принципах доброчесної поведінки осіб, уповноважених на виконання функцій держави і місцевого самоврядування. Варто проаналізувати такі принципи, як верховенство права, законність, справедливість, політична нейтральність, професіоналізм, прозорість, сумлінність та недопущення використання службового становища у приватних інтересах. Необхідно усвідомити, що дотримання принципів доброчесності є складовою ефективного функціонування державного апарату та важливою умовою запобігання корупційним проявам.

Методичні вказівки до питання 1. Поняття доброчесної поведінки осіб, уповноважених на виконання функцій держави та місцевого самоврядування, є одним із ключових елементів сучасної системи публічного управління та антикорупційної політики. У широкому розумінні доброчесна поведінка охоплює сукупність правових, етичних і моральних норм, котрих зобов'язані дотримуватися державні службовці та посадові особи місцевого самоврядування під час виконання своїх повноважень. Вона спрямована на забезпечення верховенства права, прозорості діяльності органів влади, недопущення корупційних практик і формування довіри суспільства до державних інституцій. Доброчесність у цьому контексті виступає не лише юридичною вимогою, а і внутрішнім стандартом професійної культури публічного службовця, що передбачає чесність, відповідальність, неупередженість і пріоритет суспільного інтересу над приватним.

У процесі вивчення цього питання необхідно звернути увагу на те,

що в Україні правове регулювання доброчесної поведінки базується насамперед на положеннях законів України «Про запобігання корупції», «Про державну службу», а також на підзаконних актах, зокрема кодексах етики та загальних правилах поведінки публічних службовців. Ці нормативні акти визначають основні вимоги до поведінки посадових осіб, зокрема обов'язок уникати конфлікту інтересів, дотримуватися обмежень щодо отримання подарунків, забезпечувати прозорість своїх доходів і витрат шляхом електронного декларування, а також діяти виключно в межах наданих повноважень. Важливим є також розуміння механізмів юридичної відповідальності за порушення принципів доброчесності (дисциплінарної, адміністративної або кримінальної – залежно від характеру порушення).

Особливе місце у структурі доброчесної поведінки посідають її принципи. До основних із них належать: законність, що передбачає обов'язок діяти виключно на підставі та в межах закону; неупередженість, що виключає будь-який вплив особистих інтересів або сторонніх чинників на прийняття рішень; прозорість, що забезпечує відкритість діяльності органів влади для суспільного контролю; підзвітність, яка передбачає відповідальність посадових осіб перед державою і громадянами; недопущення конфлікту інтересів як ключовий антикорупційний принцип; політична нейтральність, яка гарантує, що державна служба не використовується в інтересах політичних сил; а також служіння суспільним інтересам як базова ціннісна орієнтація публічного службовця. У сукупності ці принципи формують цілісну систему стандартів поведінки, яка забезпечує ефективне та чесне функціонування державного апарату.

Практичне значення доброчесної поведінки виявляється у щоденній діяльності державних службовців, зокрема під час прийняття управлінських рішень, розпорядження бюджетними коштами, участі в державних закупівлях, взаємодії з громадянами та юридичними особами. Особливу увагу слід приділяти ситуаціям потенційного або реального конфлікту інтересів, коли приватні інтереси посадової особи можуть вплинути на об'єктивність її рішень. Саме в таких випадках принцип доброчесності виступає запобіжником зловживань владою. Також важливим є формування культури декларування доходів та майна, що дозволяє забезпечити фінансову прозорість публічної служби.

У контексті міжнародного досвіду варто зазначити, що принципи доброчесної поведінки мають універсальний характер і закріплені в багатьох міжнародних документах та практиках. Зокрема, у межах Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD) діє концепція «інтегритету публічної служби», яка передбачає створення

комплексної системи запобігання корупції, що охоплює кодекси етики, навчання службовців та внутрішні механізми контролю. Важливим міжнародним документом є Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції, котра зобов'язує держави-учасниці впроваджувати ефективні етичні стандарти для публічних службовців, забезпечувати прозорість їхньої діяльності та створювати механізми захисту викривачів корупції. У країнах Європейського Союзу, зокрема в Німеччині та Франції, система доброчесності базується на жорсткому регулюванні конфлікту інтересів, обов'язковому декларуванні активів та високому рівні адміністративної етики. У США та Великій Британії значну роль відіграють спеціалізовані органи з питань етики, які контролюють дотримання стандартів поведінки та забезпечують прозорість діяльності державних службовців, а також розвинене законодавство щодо лобізму та антикорупційних обмежень.

Порівняльний аналіз засвідчує, що Україна поступово наближається до міжнародних стандартів доброчесності, однак існує певний розрив між нормативним закріпленням принципів та їх практичною реалізацією. Основними проблемами залишаються недостатній рівень внутрішньої культури доброчесності, формальний підхід до дотримання етичних норм, а також потреба у подальшому вдосконаленні механізмів запобігання конфлікту інтересів і контролю за діяльністю посадових осіб. Водночас позитивними тенденціями є розвиток електронного декларування, посилення ролі Національного агентства з питань запобігання корупції та загальна цифровізація антикорупційних інструментів, що підвищує прозорість публічного сектору.

Таким чином, доброчесна поведінка осіб, уповноважених на виконання функцій держави та місцевого самоврядування, є комплексним явищем, що поєднує правові норми, етичні стандарти та міжнародні підходи до забезпечення ефективного і чесного управління. Її значення полягає у формуванні довіри громадян до держави, підвищенні якості публічного управління та забезпеченні реального функціонування принципу верховенства права.

ПОРІВНЯЛЬНА ТАБЛИЦЯ: ДОБРОЧЕСНА ПОВЕДІНКА ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Критерій	Україна	Країни ЄС (Німеччина, Франція та ін.)	США/Велика Британія	Підхід OECD (міжнародний стандарт)
Нормативна основа доброчесності	Закони України «Про запобігання корупції», «Про державну службу», кодекси етики	Кодекси поведінки державних службовців, адміністративні закони, етичні стандарти ЄС	Ethics in Government Act, (Закон США «Про етику в органах влади», 1978 р.). кодекси етики, закони про лобізм	OECD Integrity Framework (рамка доброчесності)
Поняття доброчесності	Закріплено частково через антикорупційні норми та етичні правила	Розглядається як базова цінність державної служби	Сильний акцент на персональній відповідальності та етиці	Комплексна система: культура + правила + контроль
Конфлікт інтересів	Визначений законом, обов'язок повідомлення	Дуже жорстке регулювання, іноді заборона участі в рішеннях	Обов'язкове розкриття, суворі обмеження	Превентивний підхід: виявлення і управління ризиками
Декларування доходів	Електронні декларації (НАЗК), відкритий реєстр	Обов'язкові декларації активів у багатьох країнах ЄС	Декларації для посадових осіб, контроль етичних офісів	Рекомендовано як базовий інструмент прозорості
Контроль та нагляд	НАЗК, НАБУ, САП, дисциплінарні комісії	Адміністративні та антикорупційні органи, внутрішній контроль	Ethics Office, Inspectors General (Офіс урядової етики США та служби генеральних інспекторів федеральних органів влади)	Внутрішній та зовнішній контроль, незалежні інституції

Покарання за порушення	Адміністративна, кримінальна, дисциплінарна відповідальність	Висока адміністративна відповідальність, репутаційні санкції	Кримінальна відповідальність + політичні наслідки	Акцент на превенцію, але можливі санкції
Етичні кодекси	Існують, але іноді формалізовані	Обов'язкові та деталізовані, інтегровані в систему служби	Дуже розвинені, часто з обов'язковим навчанням	Рекомендовані як основа системи доброчесності
Роль освіти та навчання	Поступово розвивається система тренінгів	Обов'язкове регулярне навчання держслужбовців	Системні курси з етики та антикорупції	Ключовий елемент формування культури доброчесності
Захист викривачів корупції	Законодавчо закріплений, але практика обмежена	Розвинена система захисту	Сильний правовий та судовий захист	Один із ключових принципів доброчесності
Прозорість діяльності влади	Висока завдяки цифровим реєстрам	Високий рівень відкритості адміністрацій	Відкриті дані, FOIA (доступ до інформації) Закон США «Про свободу інформації».	Прозорість як базовий принцип управління
Культура доброчесності	Формується, але ще перехідний стан	Високий рівень етичної культури	Орієнтація на персональну відповідальність	Центральний елемент системи
Лобізм та вплив бізнесу	Слабко врегульований	Частково регулюється на рівні ЄС	Чітко врегульований (реєстрація лобістів)	Рекомендується прозоре регулювання
Публічна довіра до державної служби	Середня, залежить від реформ	Відносно висока	Висока, але залежить від політичного контексту	Розглядається як ключовий індикатор ефективності
Загальний підхід	Переважно правовий і контрольний	Баланс правового та етичного підходів	Сильні етичний і персонально-відповідальний підходи	Комплексна система: етика + контроль + культура

Порівняльний аналіз свідчить, що Україна вже має сформовану правову основу доброчесної поведінки публічних службовців, однак система ще перебуває у стадії розвитку. Найбільш розвинені моделі (США, Велика Британія та країни ЄС) характеризуються не лише наявністю законодавства, а й високим рівнем етичної культури, усталеними традиціями доброчесності та ефективною роботою інституцій контролю. У рекомендаціях ОЕСД наголошується, що ключовим чинником є не лише покарання за порушення, а формування внутрішньої культури доброчесності через навчання, прозорість та управління ризиками. Для України важливим є подальший перехід від формального виконання норм до реального впровадження етичних стандартів у повсякденну практику державного управління.

Методичні вказівки до питання 2. Правила етичної поведінки при виконанні службових чи представницьких повноважень є важливою складовою професійної діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави та місцевого самоврядування, оскільки вони визначають стандарти належної поведінки, спрямовані на забезпечення доброчесності, прозорості та довіри суспільства до органів публічної влади. При підготовці до цього питання слід розуміти, що етична поведінка не обмежується лише дотриманням норм законодавства, а охоплює також морально-ціннісні орієнтири, які регулюють взаємовідносини службовців із громадянами, колегами, державними інституціями та суспільством загалом. Етика публічної служби формує внутрішню культуру поведінки посадової особи та виступає запобіжником зловживання владними повноваженнями.

Насамперед при вивченні цього питання необхідно звернути увагу на нормативно-правове регулювання етичної поведінки в Україні. Основу становлять закони України «Про запобігання корупції», «Про державну службу», а також загальні правила етичної поведінки державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування. Ці акти визначають базові вимоги до поведінки, зокрема обов'язок діяти виключно в інтересах держави та суспільства, уникати конфлікту інтересів, забезпечувати політичну нейтральність, дотримуватися принципів законності, неупередженості та доброчесності. Окремо слід враховувати, що етичні правила поширюються як на службову діяльність, так і на позаслужбову поведінку, якщо вона може вплинути на репутацію органу влади.

Важливим елементом цього питання є розуміння основних правил етичної поведінки. До них належать обов'язок діяти виключно в межах повноважень, не допускати використання службового становища у приватних інтересах, забезпечувати рівне та неупереджене ставлення до

всіх громадян, дотримуватися принципу політичної нейтральності, уникати будь-яких дій, що можуть викликати сумніви у чесності або об'єктивності службовця, а також поважати права та гідність людини. Особливе значення має правило запобігання конфлікту інтересів, яке передбачає обов'язок своєчасного повідомлення про наявність приватного інтересу та утримання від участі у прийнятті відповідних рішень.

Окремо слід звернути увагу на етичну поведінку під час представницьких повноважень, тобто у взаємодії з громадськістю, засобами масової інформації, іншими органами влади та міжнародними партнерами. У таких ситуаціях посадова особа повинна діяти коректно, стримано, без проявів дискримінації або упередженості, забезпечувати достовірність інформації, яку вона поширює, та не допускати висловлювань або дій, що можуть завдати шкоди репутації державних інституцій. Важливо також дотримуватися правил службового етикету, культури спілкування та професійної поведінки.

У процесі вивчення теми доцільно враховувати міжнародний досвід регулювання етичної поведінки. У країнах Європейського Союзу, зокрема в Німеччині та Франції, етичні стандарти є невід'ємною частиною системи публічної служби та передбачають високий рівень персональної відповідальності службовців. У США та Великій Британії діють спеціальні етичні кодекси та інституції з контролю за поведінкою державних службовців, які забезпечують дотримання стандартів чесності, прозорості та підзвітності. У рекомендаціях Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD) наголошується, що ефективна система етики базується не лише на контролі та санкціях, а й на формуванні культури доброчесності через навчання, профілактику порушень та розвиток внутрішньої мотивації службовців.

Порівняльний аналіз дозволяє дійти висновку, що в Україні етичні правила поведінки поступово наближаються до міжнародних стандартів, однак їх практичне застосування ще потребує вдосконалення. Основними проблемами залишаються формальний характер дотримання етичних норм, недостатній рівень етичної культури окремих службовців та необхідність посилення внутрішніх механізмів контролю. Водночас позитивною тенденцією є розвиток антикорупційної інфраструктури, цифровізація процесів публічної служби та поступове формування культури доброчесності.

Таким чином, правила етичної поведінки при виконанні службових чи представницьких повноважень є важливим інструментом забезпечення ефективної, прозорої та доброчесної діяльності органів публічної влади. Їх дотримання сприяє зміцненню довіри громадян до держави, підвищенню якості управлінських рішень та забезпеченню верховенства

права в системі публічного управління.

Методичні вказівки до питання 3. Корпоративні норми та їхній вплив на формування професійної етики і правової культури державних службовців є важливим елементом системи публічної служби, оскільки вони визначають внутрішні стандарти поведінки в органах державної влади та органів місцевого самоврядування і безпосередньо впливають на якість управлінської діяльності, рівень дисципліни та довіру громадян до державних інституцій. При підготовці до цього питання необхідно виходити з того, що корпоративні норми є різновидом соціальних регуляторів, які діють у межах конкретної організації або професійного середовища та доповнюють чинне законодавство, формуючи внутрішню систему правил поведінки службовців.

У широкому розумінні корпоративні норми у сфері державної служби – це сукупність етичних правил, стандартів поведінки, традицій та внутрішніх регламентів органу влади, які визначають належний рівень професійної взаємодії між працівниками, а також між службовцями і громадянами. Вони закріплюються у вигляді кодексів етики, правил внутрішнього службового розпорядку, положень про службову дисципліну, а також неформальних професійних традицій, які склалися в колективі. Важливо розуміти, що корпоративні норми не замінюють законодавство, а функціонують як додатковий механізм регулювання поведінки, який забезпечує більш високий рівень відповідальності та професійної культури.

При вивченні цього питання слід звернути увагу на взаємозв'язок корпоративних норм із професійною етикою державних службовців. Професійна етика передбачає систему моральних принципів, таких як доброчесність, неупередженість, відповідальність, законність і служіння суспільним інтересам, тоді як корпоративні норми конкретизують ці принципи в межах конкретної установи, встановлюючи практичні правила поведінки. Наприклад, якщо етичний принцип вимагає неупередженості, то корпоративна норма може встановлювати заборону на особисте спілкування з учасниками адміністративних процедур поза службовими каналами або визначати порядок взаємодії з громадянами.

Особливе значення корпоративні норми мають для формування правової культури державних службовців. Правова культура передбачає не лише знання законодавства, а й усвідомлене його дотримання, повагу до права як соціальної цінності та готовність діяти виключно в межах правового поля. Корпоративні норми сприяють розвитку правової культури завдяки щоденній практиці дотримання внутрішніх стандартів, що дисциплінують службовців, формують звичку діяти відповідально та згідно з правовими й етичними вимогами. Таким чином, вони виступають

проміжною ланкою між правом і особистою поведінкою службовця.

Важливо також враховувати, що корпоративні норми значною мірою впливають на запобігання корупційним ризикам. Чітко встановлені внутрішні правила поведінки, прозорі процедури прийняття рішень, регламентація службових контактів і підвищення рівня внутрішнього контролю сприяють зменшенню можливостей для зловживань владою. У цьому контексті корпоративна культура виступає інструментом превенції порушень, оскільки формує середовище, в якому недоброчесна поведінка є соціально неприйнятною.

Доцільно також враховувати міжнародний досвід. У країнах Європейського Союзу корпоративні норми становлять невід'ємну частину системи публічної служби та закріплюються у вигляді кодексів поведінки, що є обов'язковими для виконання і регулярно оновлюються. У Німеччині та Франції велика увага приділяється внутрішній дисципліні та професійній етиці як складовим корпоративної культури. У США та Великій Британії корпоративні стандарти тісно пов'язані з системою етичних офісів та внутрішніх служб комплаєнсу, які контролюють дотримання правил поведінки. У рекомендаціях Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD) підкреслюється, що ефективна система доброчесності в публічному секторі повинна базуватися не лише на законодавчому регулюванні, а й на сильній корпоративній культурі, яка підтримує етичні стандарти на рівні щоденної практики.

Порівняльний аналіз свідчить, що в Україні корпоративні норми поступово набувають значення важливого елемента професійної діяльності державних службовців, однак їхній розвиток ще перебуває на етапі становлення. У багатьох органах влади зазначені норми існують переважно у формі формальних документів, тоді як у розвинених демократичних країнах вони є реально діючою системою внутрішніх цінностей і стандартів поведінки. Водночас позитивною тенденцією є поступове посилення ролі кодексів етики, розвиток інституційного контролю та формування культури доброчесності в державній службі України.

Таким чином, корпоративні норми відіграють важливу роль у формуванні професійної етики та правової культури державних службовців, оскільки вони конкретизують загальні правові та моральні принципи, забезпечують їх практичне застосування та сприяють створенню ефективної, прозорої та доброчесної системи публічного управління.

КОРПОРАТИВНІ НОРМИ ТА ЇХНІЙ ВПЛИВ НА ПРОФЕСІЙНУ ЕТИКУ І ПРАВОВУ КУЛЬТУРУ ДЕРЖСЛУЖБОВЦІВ					
Блок аналізу	Зміст корпоративних норм	Як це виявляється на практиці	Вплив на професійну етику	Вплив на правову культуру	Навчальне значення для ЗВО
1. Загальне поняття	Внутрішні правила, стандарти поведінки, кодекси етики, службові інструкції	Регулювання щоденної поведінки працівників органу влади	Формують моральні стандарти (чесність, доброчесність)	Закріплюють звичку діяти в межах права	Допомагає зрозуміти різницю між правом і внутрішніми правилами
2. Кодекси етики	Документи, що визначають моральні принципи служби	Заборона подарунків, вимоги неупередженості	Підвищують рівень етичної відповідальності	Підсилюють дотримання законів	Формують етичне мислення майбутнього юриста/службовця
3. Службова дисципліна	Правила внутрішнього розпорядку, субординація	Дотримання графіку, службової ієрархії	Виховує відповідальність і дисциплінованість	Сприяє правомірній поведінці	Вчить організованості та правовій дисципліні
4. Комунікаційні стандарти	Норми спілкування з громадянами та колегами	Коректна мова, відсутність дискримінації	Формують повагу до людини	Зменшують конфлікти і правопорушення	Розвивають професійну культуру спілкування

5. Запобігання конфлікту інтересів	Внутрішні правила уникнення приватного впливу	Самовідвід від рішень, повідомлення про конфлікт	Формують добродесність	Підсилюють дотримання антикорупційного законодавства	Навчають антикорупційної поведінки
6. Корпоративна культура органу	Традиції, стиль управління, цінності організації	«Як прийнято діяти» в установі	Формує етичний клімат	Підвищує правосвідомість	Дає розуміння реальної роботи держорганів
7. Система контролю і відповідальності	Внутрішні перевірки, дисциплінарні процедури	Службові розслідування, догани	Підсилює відповідальність за етику	Закріплює правову відповідальність	Навчає наслідків порушень
8. Навчання та підвищення кваліфікації	Внутрішні тренінги з етики та права	Курси з добродесності, антикорупції	Формує етичну свідомість	Підвищує правову грамотність	Допомагає майбутнім фахівцям сформувати практичні навички
9. Вплив керівництва	Поведінкові моделі керівників	Приклад керівника як стандарт	Формує етичні орієнтири	Впливає на дотримання норм права	Показує роль лідерства
10. Міжнародні стандарти	ОЕСД, етичні стандарти ЄС	Впровадження кращих практик	Підвищення рівня добродесності	Гармонізація з правом ЄС	Розширює світогляд ЗВО

Корпоративні норми є важливим інструментом формування не лише формальної дисципліни, а й внутрішньої професійної культури державного службовця. Вони поєднують правові вимоги з морально-етичними стандартами, створюючи середовище, в якому поведінка службовця регулюється не лише законом, але і з огляду на внутрішні цінності організації. Саме через корпоративні норми відбувається практичне формування правової культури, яка виявляється у свідомому дотриманні законів, відповідальності та доброчесності в діяльності публічної служби.

Методичні вказівки до питання 4. Додержання вимог антикорупційного законодавства та етичних норм поведінки є одним із ключових елементів професійної діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави та місцевого самоврядування, оскільки воно забезпечує законність, прозорість та доброчесність функціонування публічної влади, а також формує довіру суспільства до державних інституцій. При підготовці до цього питання необхідно виходити з того, що антикорупційне законодавство та етичні норми утворюють єдину систему регулювання поведінки службовців, яка поєднує юридично обов'язкові приписи та морально-етичні стандарти, спрямовані на запобігання корупційним правопорушенням і формування високої культури доброчесності.

Насамперед слід звернути увагу на нормативно-правову базу України, яка регулює антикорупційну діяльність. Основними актами є закони України «Про запобігання корупції», «Про державну службу», а також підзаконні нормативні акти, що визначають порядок врегулювання конфлікту інтересів, фінансового контролю, декларування доходів та обмежень для державних службовців. Важливу роль відіграють також етичні кодекси поведінки, які встановлюють стандарти доброчесної поведінки та деталізують загальні правові вимоги. При цьому антикорупційне законодавство має імперативний характер, тобто його норми є обов'язковими для виконання, тоді як етичні норми доповнюють правове регулювання, формуючи внутрішню мотивацію службовця діяти доброчесно.

У процесі вивчення цього питання необхідно чітко розуміти основні вимоги антикорупційного законодавства. До них належать: обов'язок запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, заборона отримання неправомірної вигоди, обмеження щодо сумісництва та суміщення посад, фінансовий контроль через електронне декларування, а також обов'язок повідомлення про випадки корупційних або пов'язаних із корупцією правопорушень. Окремо слід враховувати вимоги щодо подарунків, використання службового становища та

обмежень після припинення державної служби. Дотримання цих норм є не лише юридичним обов'язком, а й важливим елементом професійної репутації службовця.

Етичні норми поведінки в системі публічної служби визначають моральні стандарти діяльності державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування. Вони передбачають чесність, неупередженість, політичну нейтральність, повагу до прав і гідності людини, а також пріоритет суспільного інтересу над приватним. Етичні норми відіграють превентивну роль, оскільки формують у службовця внутрішнє переконання щодо неприпустимості корупційної поведінки навіть у випадках, коли відсутній прямий юридичний контроль.

Важливим аспектом є практичне застосування антикорупційних і етичних норм у щоденній діяльності. Це виявляється у правильному прийнятті управлінських рішень, дотриманні процедур публічних закупівель, взаємодії з громадянами, уникненні конфлікту інтересів, своєчасному декларуванні майна та доходів, а також у коректній поведінці у службових і позаслужбових ситуаціях. Особливу увагу слід приділити випадкам, коли службовець може опинитися в ситуації потенційного або реального конфлікту інтересів, оскільки саме в таких умовах найбільше проявляється значення антикорупційних стандартів.

Доцільно також враховувати міжнародний досвід у сфері дотримання антикорупційних вимог та етичних норм. У країнах Європейського Союзу антикорупційна система базується на поєднанні жорсткого правового регулювання та високих етичних стандартів публічної служби. У Німеччині та Франції значна увага приділяється превентивним механізмам, внутрішньому контролю та професійній етиці. У США та Великій Британії діє розвинена система етичних офісів, інститутів внутрішнього контролю та законодавства щодо лобізму, що забезпечує високий рівень прозорості та підзвітності державних службовців. Рекомендації Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСД) наголошують, що ефективна антикорупційна система повинна поєднувати правові механізми відповідальності з розвитком культури доброчесності, навчанням службовців та управлінням корупційними ризиками.

Порівняльний аналіз свідчить, що в Україні сформовано достатньо розвинену нормативну базу у сфері запобігання корупції та етичної поведінки, однак її практична реалізація ще потребує вдосконалення. Основними проблемами залишаються формальний підхід до виконання окремих вимог, недостатній рівень внутрішньої етичної культури та необхідність посилення ефективності контролюючих механізмів. Водночас позитивною тенденцією є розвиток антикорупційної

інфраструктури, цифровізація процесів декларування та підвищення рівня прозорості діяльності органів влади.

Таким чином, додержання вимог антикорупційного законодавства та етичних норм поведінки є фундаментальною умовою забезпечення доброчесності державної служби, запобігання корупції та формування ефективної системи публічного управління. Воно сприяє підвищенню довіри громадян до держави, зміцненню верховенства права та утвердженню високих стандартів професійної культури державних службовців.

Практичні завдання

Здобувачам пропонується заповнити таблицю «Корпоративні норми та їхній вплив на професійну етику і правову культуру державних службовців»:

№ з/п	Ситуація у діяльності держслужбовця	Які корпоративні норми регулюють ситуацію?	Яке можливе порушення етики/права?	Наслідки порушення (дисциплінарні, правові,	Як правильно діяти відповідно до доброчесності?	Вплив на правову культуру (пояснити)
1.	Отримання подарунка від заявника					
2.	Участь у прийнятті рішення щодо родича					
3.	Використання службової інформації в особистих цілях					
4.	Спілкування з громадянами у грубій формі					
5.	Прийняття рішення під впливом керівника всупереч закону					

№ з/п	Ситуація у діяльності держслужбовця	Які корпоративні норми регулюють ситуацію?	Яке можливе порушення етики/права?	Наслідки порушення (дисциплінарні, правові,	Як правильно діяти відповідно до доброчесності?	Вплив на правову культуру (пояснити)
6.	Відмова повідомити про конфлікт інтересів					
7.	Використання службового авто в особистих цілях					
8.	Ігнорування звернення громадянина					
9.	Розголошення службової інформації					
10.	Невиконання внутрішнього кодексу етики установи					
11.	Участь у тендері через пов'язаних осіб					
12.	Відмова від декларування доходів					

Джерела:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами, внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканості народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160).

2. Про Вищий антикорупційний суд : Закон України від 07.06.2018. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text>.

3. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

4. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>.

5. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.

6. Про затвердження Положення про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів : постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.2018 № 613. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/613-2018-п#Text>.

7. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів : Закон України від 10 листопада 2015 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/772-19#Text>.

8. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19/conv#Text>.

9. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 2–3. Ст. 12.

10. Про затвердження Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування : наказ Національного агентства України з питань державної служби від 05.08.2016 № 158. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1203-16#Text>.

11. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

12. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11.07.2003. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text>.

13. Кронівець Т. М., Свіщенко А. М. Нормативно-правове забезпечення системи запобігання та протидії корупції. *Управління та адміністрування в умовах протидії гібридним загрозам національній безпеці : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 7 груд. 2021 р.). Київ : ДУІТ, ХНУРЕ, 2021. С. 440–443.

14. Санакоєв Д. Б., Мороз В. П., Єфімов В. В. та ін. Організація виявлення і розслідування фінансових та економічних злочинів : зб. метод. рекомендацій. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 460 с.

15. Собакарь А. О. Застосування антикорупційних засобів в діяльності суб'єктів публічного адміністрування: зарубіжний досвід та перспективи його запозичення для України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 1 (104). С. 68–74.

16. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

17. Шаблистий В. В. Про викривачів корупції та кримінальне право. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 2 (105). С. 141–146.

Тема 5. ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ ВИКРИВАЧІВ КОРУПЦІЇ

Семінарське заняття. Кількість годин – 2.

Навчальна мета заняття: сформувати у здобувачів вищої освіти цілісне уявлення про правові гарантії захисту викривачів корупції, їхнє місце в системі антикорупційного законодавства України та міжнародних стандартів; забезпечити розуміння правового статусу викривача, механізмів повідомлення про корупційні правопорушення та гарантій державного захисту таких осіб; розвинути навички аналізу нормативно-правових актів у сфері захисту викривачів, уміння оцінювати практичні ситуації щодо дотримання їхніх прав і свобод, а також сформувати усвідомлення ролі викривачів у запобіганні та протидії корупції й утвердженні принципів доброчесності в публічному управлінні.

Навчальні питання:

1. Правові гарантії захисту прав і законних інтересів викривачів корупції.
2. Забезпечення безпеки осіб, які надають допомогу в запобіганні і протидії корупції.
3. Порядок перевірки, розгляду та реагування на анонімне повідомлення про вчинення корупційного правопорушення та правопорушення, пов'язаного з корупцією.

Опрацювання теми слід розпочати з усвідомлення базового значення інституту викривачів корупції в системі запобігання та протидії корупційним правопорушенням. Викривачі корупції є важливим елементом антикорупційної інфраструктури, оскільки саме вони сприяють виявленню фактів корупційних або пов'язаних із корупцією правопорушень, які часто неможливо встановити лише силами державних органів контролю. У зв'язку з цим особливого значення набуває система правових гарантій їх захисту, яка покликана забезпечити безпечне та ефективне повідомлення про корупцію без ризику для особи викривача.

Слід надати визначення поняття викривача корупції та його правового статусу. Викривачем є фізична особа, яка за наявності переконання, що інформація є достовірною, повідомляє про можливі факти корупційного правопорушення, інформація про які стала їй відома у зв'язку з її трудовою, професійною, службовою або іншою діяльністю. Важливо розуміти, що статус викривача передбачає не лише право на повідомлення про корупцію, але й систему державних гарантій його

захисту, які закріплені у Законі України «Про запобігання корупції» та інших нормативно-правових актах антикорупційного законодавства.

Далі необхідно перейти до першого навчального питання – правових гарантій захисту прав і законних інтересів викривачів корупції. У межах цього питання необхідно розглянути систему гарантій, що їх забезпечує держава для захисту викривачів від негативних наслідків їхніх повідомлень. До таких гарантій належать: заборона розкриття інформації про особу викривача без його згоди, захист від переслідування, звільнення, пониження у посаді, дисциплінарного впливу або інших форм негативного впливу у зв'язку з повідомленням про корупцію. Важливим елементом є також право викривача на конфіденційність та анонімність повідомлення, а також право на отримання інформації про результати розгляду його повідомлення.

Окрему увагу слід приділити механізмам правового захисту викривачів. Законодавство передбачає можливість звернення до суду у випадку порушення їхніх прав, відшкодування матеріальної та моральної шкоди, а також відновлення порушених трудових прав. Важливо також враховувати роль Національного агентства з питань запобігання корупції як центрального органу, що забезпечує реалізацію політики у сфері захисту викривачів, а також інших уповноважених органів, які здійснюють контроль та реагування на такі повідомлення.

Другим навчальним питанням є забезпечення безпеки осіб, які надають допомогу у запобіганні і протидії корупції. При його вивченні необхідно враховувати, що безпека викривачів є невід'ємною складовою ефективності всієї антикорупційної системи. Вона передбачає не лише юридичний, а й організаційний та практичний захист особи. До основних заходів безпеки належать забезпечення конфіденційності даних, створення спеціальних каналів для повідомлень (зокрема електронних систем), захист персональної інформації, а також застосування заходів державного захисту у випадках загрози життю, здоров'ю чи майну викривача.

Важливо також звернути увагу на міжнародний досвід у сфері захисту викривачів. У країнах Європейського Союзу, зокрема відповідно до Директиви ЄС про захист викривачів, передбачено розширені гарантії конфіденційності, заборону будь-яких форм репресій, а також обов'язок роботодавців створювати внутрішні канали повідомлень. У США діє розвинена система захисту викривачів, що охоплює як адміністративні, так і судові механізми захисту, а також фінансові стимули у вигляді винагород за викриття корупційних схем. Рекомендації Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD) підкреслюють необхідність комплексного підходу, що поєднує правові, організаційні та

соціальні гарантії безпеки викривачів.

Третім навчальним питанням є порядок перевірки, розгляду та реагування на анонімні повідомлення про вчинення корупційного правопорушення або правопорушення, пов'язаного з корупцією. При його опрацюванні слід враховувати, що анонімні повідомлення є важливим джерелом інформації про можливі корупційні правопорушення, однак їх розгляд здійснюється з урахуванням певних законодавчих вимог. Насамперед необхідно визначити, чи містить повідомлення фактичні дані, достатні для початку перевірки, а також чи належить воно до компетенції відповідного органу.

Процедура розгляду передбачає реєстрацію повідомлення, проведення первинного аналізу інформації, перевірку викладених фактів уповноваженими органами, а також прийняття рішення про відкриття дисциплінарного, адміністративного або кримінального провадження у разі підтвердження ознак правопорушення. Важливо підкреслити, що навіть анонімні повідомлення можуть бути підставою для реагування, якщо вони містять конкретні дані, що дозволяють перевірити викладену інформацію.

Значну роль у цьому процесі відіграють Національне антикорупційне бюро України, Спеціалізована антикорупційна прокуратура, Національне агентство з питань запобігання корупції та інші уповноважені органи. Вони забезпечують координацію дій щодо перевірки повідомлень, документування фактів та притягнення винних осіб до відповідальності. Важливо також враховувати, що ефективність реагування на анонімні повідомлення безпосередньо впливає на рівень довіри суспільства до антикорупційної системи.

Таким чином, комплексне вивчення питань правових гарантій захисту викривачів корупції, забезпечення їхньої безпеки та порядку розгляду анонімних повідомлень дозволяє сформулювати цілісне уявлення про функціонування інституту викривачів як важливого елемента системи запобігання та протидії корупції, а також про роль держави у створенні ефективного механізму їх правового захисту.

Методичні вказівки до питання 1. Опрацювання першого питання слід розпочати з усвідомлення ролі інституту викривачів корупції в системі запобігання та протидії корупції, оскільки саме викривачі є одним із ключових джерел виявлення корупційних або пов'язаних із корупцією правопорушень. У сучасній правовій системі викривач розглядається як особа, яка сприяє державі у виявленні та припиненні корупційних практик, тому держава встановлює для нього спеціальний правовий режим захисту. У зв'язку з цим особливого значення набуває система правових гарантій захисту прав і законних інтересів викривачів

корупції, яка покликана забезпечити безпечне повідомлення про факти корупції та недопущення будь-якого негативного впливу на викривача.

Спочатку необхідно надати визначення поняття викривача корупції та його правового статусу. Відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» викривачем є фізична особа, яка за наявності переконання в достовірності інформації повідомляє про можливі факти корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення, інформація про які стала їй відома у зв'язку з її трудовою, професійною, службовою чи іншою діяльністю. Важливо звернути увагу, що правовий статус викривача виникає з моменту здійснення повідомлення і передбачає комплекс спеціальних прав та гарантій захисту.

Далі слід перейти до розкриття системи правових гарантій захисту викривачів. Передусім зупинитися на гарантії конфіденційності та анонімності, що полягає у забороні розголошення інформації про особу викривача без його згоди, крім випадків, прямо передбачених законом. Ця гарантія є базовою, оскільки забезпечує захист особи від можливого тиску, переслідування чи дискримінації.

Наступною важливою гарантією є заборона будь-яких форм негативного впливу на викривача. Законодавство забороняє звільнення, примушення до звільнення, пониження у посаді, дисциплінарні стягнення, погіршення умов праці, відмову в підвищенні або інші негативні заходи впливу у зв'язку з повідомленням про корупцію. У разі встановлення таких фактів передбачено механізми поновлення порушених прав та відшкодування шкоди.

Окрему увагу слід приділити гарантії правового захисту викривачів у судовому порядку. Викривач має право звертатися до суду для захисту своїх прав, вимагати поновлення на роботі, відшкодування матеріальної та моральної шкоди, а також оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність органів державної влади або посадових осіб, які порушують його права. Це забезпечує реальність і дієвість правових гарантій.

Важливо також розглянути гарантії державного захисту викривачів, які передбачають можливість застосування спеціальних заходів безпеки у разі наявності загрози життю, здоров'ю чи майну викривача або його близьких осіб. Такими заходами можуть бути охорона, зміна місця проживання, захист персональних даних та інші заходи, передбачені законодавством.

Необхідно враховувати, що важливу роль у забезпеченні гарантій відіграють уповноважені державні органи, зокрема Національне агентство з питань запобігання корупції, Національне антикорупційне бюро України, Спеціалізована антикорупційна прокуратура та інші суб'єкти, які забезпечують розгляд повідомлень, контроль за

дотриманням прав викривачів та притягнення винних осіб до відповідальності.

Окремим аспектом є право викривача на отримання інформації про стан і результати розгляду його повідомлення. Це гарантує прозорість процедури та підвищує довіру до системи захисту викривачів. Крім того, законодавство передбачає можливість отримання безоплатної правової допомоги, що є важливою складовою доступу до правосуддя.

При підготовці до цього питання також необхідно враховувати міжнародний досвід. У країнах Європейського Союзу діє Директива про захист викривачів, що встановлює високі стандарти конфіденційності, заборони репресій та створення ефективних внутрішніх і зовнішніх каналів повідомлення. У США та Великій Британії функціонують розвинені системи правового та інституційного захисту викривачів, що охоплюють судовий захист, компенсаційні механізми та спеціальні органи контролю. Рекомендації Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСД) підкреслюють, що ефективна система захисту викривачів повинна поєднувати правові гарантії, інституційну підтримку та формування культури доброчесності.

Таким чином, при вивченні першого питання слід комплексно проаналізувати правовий статус викривача корупції, систему його правових гарантій, механізми захисту та практику їх реалізації. Це дозволяє сформулювати цілісне розуміння ролі викривачів у системі запобігання корупції та значення державних гарантій для забезпечення ефективного функціонування антикорупційної системи.

Методичні вказівки до питання 2. Опрацювання другого питання слід розпочати з усвідомлення того, що забезпечення безпеки осіб, які надають допомогу у запобіганні і протидії корупції, є невід'ємною складовою ефективною антикорупційної системи держави. Без належного рівня безпеки неможливо гарантувати реальне функціонування інституту викривачів та інших осіб, які повідомляють про корупційні правопорушення або сприяють їх виявленню. У зв'язку з цим держава створює комплекс правових, організаційних та практичних заходів, спрямованих на захист таких осіб від будь-яких форм тиску, переслідування чи загроз їхньому життю, здоров'ю, майну або професійній діяльності.

Розпочати вивчення цього питання доцільно з визначення кола осіб, які потребують спеціального захисту. До них належать не лише викривачі корупції, а й їхні близькі особи, свідки корупційних правопорушень, заявники, а також інші особи, які надають сприяння у розслідуванні або запобіганні корупції. Важливо розуміти, що забезпечення безпеки таких осіб є елементом гарантування принципу

невідворотності відповідальності за корупційні правопорушення.

Далі слід перейти до розгляду нормативно-правової основи забезпечення безпеки. Основним актом є Закон України «Про запобігання корупції», який передбачає гарантії захисту викривачів та пов'язаних із ними осіб, а також інші нормативно-правові акти, що регулюють питання державного захисту осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні. Окреме значення мають положення кримінального процесуального законодавства, яке передбачає застосування заходів безпеки щодо свідків та інших учасників кримінального процесу.

Особливу увагу слід приділити видам заходів безпеки, що можуть застосовуватися для захисту осіб, які сприяють боротьбі з корупцією. До них належать: забезпечення конфіденційності персональних даних, охорона житла та майна, зміна місця проживання, зміна місця роботи або навчання, заміна документів, використання технічних засобів захисту інформації, а також інші спеціальні заходи, спрямовані на усунення загрози безпеці особи. У разі необхідності можуть застосовуватися більш складні заходи державного захисту відповідно до рівня ризику.

Важливо також розглянути організаційний механізм забезпечення безпеки. Реалізація заходів захисту здійснюється уповноваженими органами державної влади, зокрема правоохоронними органами, органами прокуратури та спеціалізованими антикорупційними інституціями. Значну роль відіграють Національне агентство з питань запобігання корупції, яке координує політику у сфері захисту викривачів, а також Національне антикорупційне бюро України та Спеціалізована антикорупційна прокуратура, які забезпечують практичну реалізацію заходів безпеки в межах кримінальних проваджень.

Окремим аспектом є забезпечення інформаційної безпеки осіб, які повідомляють про корупцію. Це передбачає захист персональних даних, обмеження доступу до інформації про викривача, використання спеціальних каналів для подання повідомлень, а також запобігання витоку інформації, що може призвести до ідентифікації особи. Важливо підкреслити, що конфіденційність є ключовою умовою ефективності всієї системи захисту.

При підготовці до цього питання необхідно також враховувати міжнародний досвід. У країнах Європейського Союзу відповідно до Директиви про захист викривачів передбачено обов'язкове створення безпечних внутрішніх і зовнішніх каналів повідомлення, а також заборону будь-яких форм репресій щодо осіб, які повідомляють про корупцію. У США діє розвинена система захисту викривачів, яка містить не лише правові гарантії, а й практичні механізми безпеки, зокрема

захист від звільнення, переслідування та матеріальні компенсації. У Великій Британії та інших країнах застосовуються спеціальні програми захисту свідків та осіб, які співпрацюють із правоохоронними органами. Рекомендації Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD) наголошують, що ефективна система захисту повинна поєднувати правові гарантії, інституційну координацію та практичні заходи безпеки.

Важливим є також аналіз практичних проблем забезпечення безпеки. З-поміж них можна виділити недостатній рівень інформованості осіб про можливості захисту, складність процедури отримання відповідних заходів безпеки, а також ризики розголошення інформації. Подолання цих проблем потребує удосконалення законодавства, посилення координації між органами влади та підвищення ефективності інституційної системи захисту.

Таким чином, при вивченні другого питання необхідно комплексно розглянути поняття безпеки осіб, які сприяють протидії корупції, нормативно-правові засади її забезпечення, систему заходів захисту, організаційні механізми реалізації та міжнародний досвід. Це дозволяє сформулювати цілісне розуміння того, що ефективна антикорупційна система неможлива без гарантованого захисту осіб, які ризикують повідомляти про корупційні правопорушення.

Методичні вказівки до питання 3. Опрацювання третього питання слід розпочати з усвідомлення значення анонімних повідомлень як одного з важливих інструментів виявлення корупційних та пов'язаних із корупцією правопорушень у системі запобігання та протидії корупції. Анонімні повідомлення відіграють суттєву роль у випадках, коли особа не може або не бажає розкривати свою ідентичність через ризик переслідування, тиску чи інших негативних наслідків. У зв'язку з цим законодавство України передбачає спеціальний порядок їх перевірки, розгляду та реагування на такі повідомлення, який забезпечує баланс між захистом джерела інформації та ефективністю реагування на можливі корупційні правопорушення.

Необхідно надати визначення поняття анонімного повідомлення. Анонімним є повідомлення про можливі факти корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення, подане без зазначення відомостей про особу заявника або з використанням засобів, що унеможливають її ідентифікацію. Важливо враховувати, що законодавство не забороняє розгляд анонімних повідомлень, однак встановлює певні умови щодо їхнього змісту та достатності інформації для реагування.

Далі слід перейти до аналізу нормативно-правової бази, яка

регулює порядок роботи з анонімними повідомленнями. Основними актами є закони України «Про запобігання корупції», «Про звернення громадян» (у частині, що не суперечить спеціальному антикорупційному законодавству), а також внутрішні нормативні акти уповноважених органів, зокрема Національного агентства з питань запобігання корупції, Національного антикорупційного бюро України, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури та інших органів, що здійснюють перевірку відповідних повідомлень.

Наступним етапом є розгляд порядку перевірки анонімного повідомлення. Насамперед таке повідомлення підлягає реєстрації у встановленому порядку відповідним органом або установою. Після реєстрації здійснюється первинний аналіз його змісту з метою встановлення наявності конкретних фактів, що можуть свідчити про вчинення корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення. Важливо підкреслити, що підставою для подальшого розгляду є наявність достатньо конкретної інформації, яка дозволяє провести перевірку викладених фактів.

У разі якщо анонімне повідомлення містить належні та перевірювані відомості, уповноважений орган приймає рішення про проведення перевірки. Така перевірка може охоплювати збір та аналіз інформації, витребування документів, проведення службових розслідувань, а у випадку виявлення ознак кримінального правопорушення – передачу матеріалів до правоохоронних органів для внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Особливу увагу слід приділити стадії реагування на результати перевірки. У разі підтвердження фактів корупційного правопорушення застосовуються відповідні заходи юридичної відповідальності: дисциплінарної, адміністративної або кримінальної залежно від характеру та ступеня суспільної небезпеки діяння. Крім того, уповноважені органи зобов'язані вжити заходів щодо усунення причин і умов, що сприяли вчиненню правопорушення.

Важливим аспектом є також питання ефективності реагування на анонімні повідомлення. Законодавство передбачає, що навіть за відсутності даних про заявника органи влади зобов'язані розглядати такі повідомлення за умови, що вони містять фактичні дані, які можуть бути перевірені. Це сприяє підвищенню рівня виявлення корупційних правопорушень та формує додаткові механізми громадського контролю.

Окремо слід зупинитися на ролі цифрових інструментів у поданні та обробці анонімних повідомлень. В Україні функціонують електронні системи та спеціальні канали зв'язку, які дозволяють подавати повідомлення про корупцію, зокрема через офіційні вебплатформи

уповноважених органів. Це підвищує доступність механізму повідомлення та забезпечує додатковий рівень захисту джерела інформації.

При підготовці до цього питання доцільно також враховувати міжнародний досвід. У країнах Європейського Союзу відповідно до антикорупційних стандартів передбачено обов'язкове створення ефективних каналів для анонітного або конфіденційного повідомлення про корупцію, а також чітко визначені процедури їх розгляду. У США та Великій Британії анонімні повідомлення часто є підставою для початку розслідування, особливо якщо вони містять конкретні факти або докази. Рекомендації Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСД) підкреслюють важливість забезпечення доступних, безпечних і ефективних механізмів повідомлення про корупцію, включно з анонімними каналами, як складової загальної системи доброчесності.

Таким чином, при вивченні третього питання необхідно комплексно проаналізувати поняття анонітного повідомлення, порядок його перевірки, процедури розгляду та реагування, а також роль уповноважених органів і міжнародний досвід. Це дозволяє сформулювати цілісне уявлення про функціонування анонімних повідомлень як важливого інструменту виявлення корупції та забезпечення ефективності антикорупційної системи.

ЕТАПИ РОЗГЛЯДУ АНОНІМНОГО ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО КОРУПЦІЙНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ					
Етап	Зміст дій	Суб'єкт виконання	Критерії/ умови	Результат етапу	Нормативне значення
1. Отримання повідомлення	Надходження інформації про можливе корупційне правопорушення без ідентифікації заявника	НАЗК, НАБУ, САП, інші уповноважені органи	Повідомлення подано анонімно (без даних про особу)	Фіксація інформації	Запуск антикорупційного механізму
2. Реєстрація повідомлення	Офіційна реєстрація в системі документообігу органу	Канцелярія/ уповноважений підрозділ	Наявність мінімально необхідних даних	Присвоєння реєстраційного номера	Забезпечення обліку та контролю
3. Первинний аналіз	Оцінка змісту повідомлення на предмет конкретності та достовірності	Уповноважений підрозділ з питань запобігання корупції	Наявність фактів, які можна перевірити	Висновок про доцільність перевірки	Фільтрація необґрунтованих повідомлень
4. Прийняття рішення	Визначення необхідності перевірки	Керівник органу/ уповноважений орган	Достатність інформації	Рішення: перевіряти/ відхилити	Процесуальна стадія реагування
5. Перевірка інформації	Збір доказів, аналіз документів, службові перевірки	Внутрішні підрозділи, правоохоронні органи	Наявність ознак правопорушення	Підтвердження або спростування фактів	Формування доказової бази
6. Передача матеріалів	У разі виявлення правопорушення –	Орган, що здійснює	Ознаки адміністративного/	Початок офіційного	Перехід до юридичної

	передача до компетентного органу	перевірку	кримінального правопорушення	провадження	відповідальності
7. Завершення розгляду	Прийняття остаточного рішення	Уповноважений орган	Завершення перевірки	Закриття матеріалів або відкриття справи	Завершальна стадія процесу

РЕАГУВАННЯ НА АНОНІМНІ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ					
Вид реагування	Зміст заходів	Уповноважені органи	Умови застосування	Правові наслідки	Практичне значення
Дисциплінарне реагування	Проведення службового розслідування, накладення стягнень	Органи державної влади, роботодавці	Порушення службової дисципліни	Догана, звільнення, попередження	Внутрішній контроль у держорганах
Адміністративне реагування	Складання протоколів, притягнення до адміністративної відповідальності	Національна поліція України, суд	Вчинення адміністративного правопорушення	Штраф, інші санкції	Оперативне реагування на порушення
Кримінальне реагування	Розслідування кримінального провадження	НАБУ, САП, поліція, прокуратура	Ознаки злочину	Обвинувальний акт, суд	Найвищий рівень відповідальності
Запобіжні заходи	Усунення причин і умов корупції	Уповноважені антикорупційні органи	Виявлення системних ризиків	Реформування процедур	Профілактика корупції

Інституційне реагування	Зміна внутрішніх процедур, контрольних механізмів	Державні органи, керівництво установ	Виявлення системних недоліків	Підвищення прозорості	Підвищення ефективності управління
Відмова у реагуванні	Не відкривається перевірка	Уповноважений орган	Відсутність фактичних даних	Закриття повідомлення	Захист від зловживань анонімними скаргами
Інформаційне реагування	Узагальнення даних, аналітика корупційних ризиків	НАЗК, аналітичні підрозділи	Наявність повторюваних сигналів	Формування звітів	Стратегічне запобігання корупції

Практичні завдання

Здобувачам пропонується заповнити таблицю за прикладом:

№ з/п	Елемент процедури	Суть етапу (пояснити)	Хто здійснює?	Які документи/дії оформлюються?	Чи обов'язково реагувати? (так/ні, чому)	Можливі помилки на етапі	Наслідки правильного/неправильного виконання
1.	Отримання анонімного повідомлення						
2.	Реєстрація повідомлення						
3.	Первинний аналіз інформації						
4.	Оцінка наявності ознак корупції						
5.	Прийняття рішення про перевірку						
6.	Проведення службової перевірки						
7.	Збір доказів та документів						
8.	Встановлення фактів правопорушення						
9.	Передача матеріалів до правоохоронних органів						
10.	Прийняття кінцевого рішення						
11.	Реагування (дисциплінарне/кримінальне/адміністративне)						
12.	Закриття повідомлення (якщо не підтвердилось)						

Джерела:

1. Антикоруptionний комплаєнс: посібник для програми з підготовки осіб, відповідальних за реалізацію антикорупційної програми. Київ, 2018. 177 с.
2. Головкін Б. М. Механізм запобігання корупції. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 4. С. 254–260.
3. Головкін Б. М. Про корупцію в приватному секторі. *Часопис Київського університету права*. 2020. Вип. 4. С. 347–354.
4. Головкін Б. М. Тіньова зовнішня торгівля і корупція на митницях. *Проблеми законності*. 2017. Вип. 139. С. 218–230.
5. Запобігання корупції у приватному секторі : монографія / за заг. ред. Б. М. Головкіна. Харків : Право, 2020. 286 с.
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
7. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами, внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160).
8. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
9. Никифороенко Н. А. Загальносоціальні заходи запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 1. С. 543–546. URL : https://www.lsej.org.ua/1_2024/131.pdf.
10. Посібник для керівника. Розбудова доброчесної та ефективної організації / Національне агентство з питань запобігання корупції. 23 с. URL : https://drive.google.com/drive/folders/1NbwKwOvF5L-iNT3MMoHQsdyOIP9_V-cB.
11. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.
12. Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки : Закон України від 20.06.2022 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text>.
13. Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки : постанова Кабінету Міністрів України від 04 березня 2023 р. № 220. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-%D0%BF#Text>.
14. Про затвердження Положення про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів : постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.2018 № 613. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/613-2018-п#Text>.
15. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>.
16. Стамбульський план дій з боротьби проти корупції. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966_001-04#Text.
17. Шовкеник Я. Загальносоціальне запобігання податкової злочинності. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 6. С. 271–276.

Тема 6. ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО У СИСТЕМІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ВИКРИТТЯ КОРУПЦІЇ

Самостійна робота.

Навчальні питання:

1. Роль інститутів громадянського суспільства у запобіганні та протидії корупції.
2. Форми та механізми участі громадських організацій, медіа та громадян у викритті корупційних правопорушень.
3. Правові та організаційні засади взаємодії громадянського суспільства з державними антикорупційними органами.

Опрацювання теми слід розпочати з усвідомлення ролі громадянського суспільства як одного з ключових елементів системи запобігання та протидії корупції, оскільки саме воно забезпечує зовнішній суспільний контроль за діяльністю органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Доцільно насамперед з'ясувати поняття громадянського суспільства як сукупності недержавних інституцій, організацій та ініціатив громадян, які діють на засадах добровільності, самоврядування та спрямовані на захист суспільних інтересів, прав і свобод людини. Важливо розуміти, що у сфері протидії корупції громадянське суспільство виступає не лише спостерігачем, а й активним учасником антикорупційних процесів.

Розпочати вивчення першого навчального питання доцільно з визначення ролі інститутів громадянського суспільства у запобіганні та протидії корупції. Необхідно усвідомити, що громадські організації, аналітичні центри, медіа та ініціативні групи здійснюють вплив на антикорупційну політику шляхом громадського контролю, моніторингу діяльності органів влади, участі у розробці нормативно-правових актів та формування антикорупційної культури в суспільстві. Особливу увагу слід звернути на те, що інститути громадянського суспільства сприяють підвищенню прозорості державного управління та виявленню корупційних ризиків ще на ранніх стадіях їх виникнення.

Далі слід перейти до другого питання, котре стосується форм та механізмів участі громадських організацій, медіа та громадян у викритті корупційних правопорушень. У цьому контексті важливо розглянути такі форми участі, як громадський моніторинг публічних закупівель, журналістські розслідування, подання звернень і запитів до органів влади, участь у громадських радах при державних органах, а також використання електронних платформ для повідомлення про корупцію.

Необхідно звернути увагу на роль засобів масової інформації як інструменту публічного викриття корупційних схем, а також на значення цифрових інструментів і відкритих даних для забезпечення прозорості діяльності державних органів.

Третє навчальне питання стосується правових та організаційних засад взаємодії громадянського суспільства з державними антикорупційними органами. При його вивченні слід проаналізувати нормативно-правову базу, яка визначає форми співпраці громадських інституцій із Національним агентством з питань запобігання корупції, Національним антикорупційним бюро України, Спеціалізованою антикорупційною прокуратурою та іншими органами. Важливо розуміти, що така взаємодія здійснюється шляхом консультацій, громадських обговорень, участі у формуванні антикорупційної політики, а також за допомогою механізмів громадського контролю та оцінки ефективності діяльності державних органів.

Окрему увагу слід приділити міжнародному досвіду, який свідчить, що в демократичних державах громадянське суспільство є важливим партнером держави у сфері протидії корупції. У країнах Європейського Союзу активно функціонують антикорупційні громадські організації, які здійснюють моніторинг діяльності влади; у США та Великій Британії значну роль відіграють журналістські розслідування та інститути громадського контролю, а рекомендації Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD) підкреслюють необхідність забезпечення відкритості держави та залучення громадян до антикорупційної політики.

Таким чином, опрацювання теми передбачає послідовне вивчення сутності громадянського суспільства, його ролі у запобіганні та викритті корупції, основних форм участі громадян і організацій у цих процесах, а також механізмів взаємодії з державними антикорупційними органами. Це дозволяє сформуванню цілісного розуміння того, що ефективна протидія корупції неможлива без активної участі громадянського суспільства та розвитку партнерських відносин між державою і суспільством.

Методичні вказівки до питання 1. Опрацювання першого питання доцільно розпочати з розуміння сутності громадянського суспільства як сукупності недержавних інститутів, організацій та ініціатив громадян, які функціонують на засадах добровільності, самоврядування та спрямовані на захист прав і свобод людини, а також на забезпечення суспільного контролю за діяльністю держави. У контексті запобігання та протидії корупції громадянське суспільство виступає важливим елементом антикорупційної системи, що забезпечує додатковий рівень прозорості та

підзвітності публічної влади.

Вивчення цього питання слід розпочати з визначення поняття інститутів громадянського суспільства та їх класифікації. До них належать: громадські організації, професійні об'єднання, аналітичні центри, правозахисні структури, незалежні медіа та антикорупційні ініціативи. Важливо розуміти, що ці інститути не входять до системи органів державної влади, однак можуть суттєво впливати на формування державної політики через механізми громадського контролю, експертного аналізу та суспільного тиску.

Далі слід перейти до аналізу основних функцій інститутів громадянського суспільства у сфері протидії корупції. З-поміж них виокремлюються контрольна функція, яка полягає у моніторингу діяльності органів влади; аналітична функція, що передбачає дослідження корупційних ризиків; інформаційна функція, що реалізується шляхом поширення суспільно важливої інформації; правозахисна функція, спрямована на захист прав громадян, порушених у корупційних ситуаціях.

Особливу увагу слід приділити формам участі громадянського суспільства у запобіганні та протидії корупції. До таких форм належать громадський моніторинг діяльності органів влади, участь у громадських радах при державних установах, проведення громадських експертиз нормативно-правових актів, журналістські розслідування, подання звернень і запитів до органів державної влади, а також використання електронних сервісів відкритих даних і систем публічних закупівель для виявлення можливих порушень.

Важливо також розглянути вплив інститутів громадянського суспільства на формування антикорупційної політики держави. Їхня діяльність сприяє підвищенню прозорості прийняття рішень, виявленню корупційних ризиків, удосконаленню нормативно-правової бази та формуванню у суспільстві нетерпимого ставлення до корупції як соціально неприйняттого явища. Окреме значення має роль медіа, які через журналістські розслідування забезпечують публічність корупційних проявів та стимулюють реагування з боку правоохоронних органів.

При підготовці до цього питання необхідно враховувати нормативно-правове регулювання участі громадянського суспільства в антикорупційній діяльності. В Україні воно базується на положеннях законів про запобігання корупції, громадські об'єднання та доступ до публічної інформації, які гарантують право громадян на участь у формуванні державної політики, доступ до інформації та здійснення громадського контролю.

Методичні вказівки до питання 2. Опрацювання другого питання доцільно розпочати з усвідомлення того, що участь громадських організацій, засобів масової інформації та громадян у викритті корупційних правопорушень є важливим елементом функціонування демократичної правової держави та складовою ефективною системи запобігання корупції. У цьому контексті громадянське суспільство виступає як додатковий механізм контролю за діяльністю органів державної влади та органів місцевого самоврядування, забезпечуючи відкритість, підзвітність та прозорість публічного управління.

Передусім необхідно визначити форми участі громадських організацій у викритті корупційних правопорушень. До таких форм належать громадський моніторинг діяльності органів влади, участь у громадських радах, проведення антикорупційних експертиз нормативно-правових актів, реалізація проєктів із підвищення прозорості управління, а також подання офіційних звернень до державних органів щодо виявлених порушень. Важливо розуміти, що громадські організації часто виконують роль посередника між суспільством і державою, акумулюючи інформацію про можливі корупційні ризики та сприяючи їх подальшому офіційному розслідуванню.

Далі слід перейти до аналізу ролі засобів масової інформації у викритті корупційних правопорушень. Медіа виконують ключові інформаційну та контрольну функції, забезпечуючи публічність діяльності органів влади та висвітлення фактів можливих корупційних зловживань. Особливе значення мають журналістські розслідування, які дозволяють виявляти складні корупційні схеми, пов'язані з використанням бюджетних коштів, державних закупівель або зловживанням службовим становищем. Важливо також враховувати, що свобода слова та гарантії журналістської діяльності є необхідною умовою ефективного функціонування цього механізму.

Окрему увагу слід приділити участі громадян у викритті корупційних правопорушень. Громадяни можуть повідомляти про факти корупції шляхом подання звернень до уповноважених органів, використання електронних платформ для повідомлень, участі у громадських ініціативах, а також через соціальні мережі та інші відкриті канали комунікації. Важливо розуміти, що кожен громадянин є потенційним суб'єктом антикорупційного контролю, а його активна позиція сприяє підвищенню рівня доброчесності в суспільстві.

Наступним етапом є розгляд механізмів взаємодії громадських організацій, медіа та громадян із державними антикорупційними органами. До таких механізмів належать офіційні звернення, подання інформації про можливі правопорушення, участь у публічних

консультаціях, співпраця в межах антикорупційних програм, а також використання відкритих державних реєстрів і систем прозорості. Особливу роль відіграють цифрові інструменти, що забезпечують швидке та ефективне передавання інформації про корупційні ризики.

Важливо також звернути увагу на правові гарантії діяльності суб'єктів громадянського суспільства у цій сфері. Законодавство України гарантує право на свободу слова, доступ до публічної інформації, захист журналістської діяльності, а також можливість участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики. Ці гарантії є основою ефективного функціонування механізмів викриття корупції.

Таким чином, при підготовці до другого питання необхідно комплексно проаналізувати форми участі громадських організацій, медіа та громадян у викритті корупційних правопорушень, механізми їх взаємодії з державними органами, а також правові та організаційні засади такої діяльності. Це дозволяє сформувати цілісне уявлення про те, що ефективна протидія корупції неможлива без активної участі суспільства та забезпечення реальної співпраці між державою і громадянами.

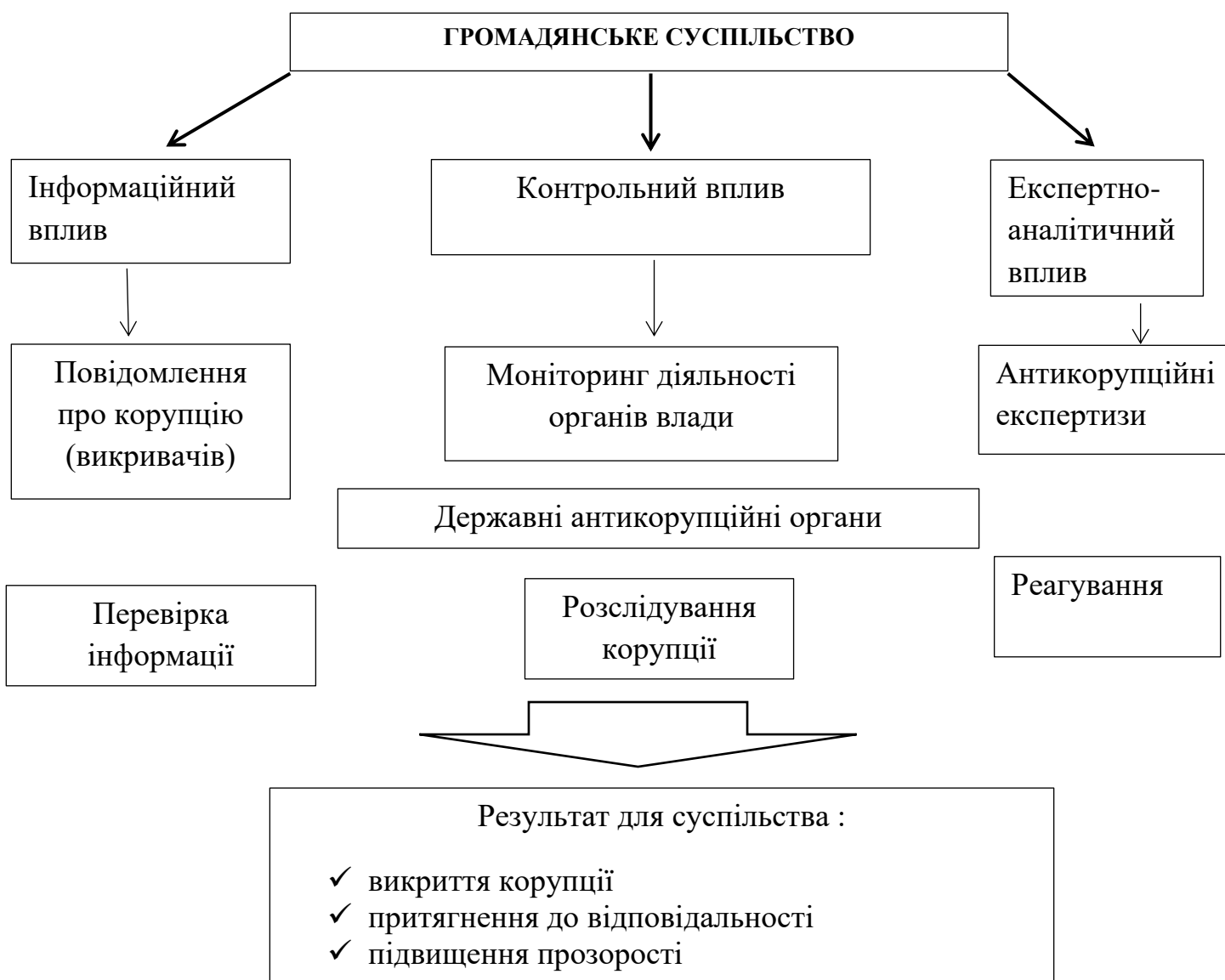
Методичні вказівки до питання 3.

Взаємодія громадянського суспільства з державними антикорупційними органами

№ з/п	Елемент взаємодії	Суть (що це означає)	Суб'єкти взаємодії	Правове регулювання	Форми реалізації	Практичне значення	Можливі проблеми
1.	Громадський контроль	Систематичне спостереження за діяльністю органів влади	Громадські організації, активісти, ЗМІ	Закони України «Про запобігання корупції», «Про громадські об'єднання»	Моніторинг, перевірка рішень, аналіз діяльності	Підвищення прозорості влади	Формальний контроль, обмежений доступ до інформації
2.	Доступ до публічної інформації	Отримання інформації про діяльність державних органів	Громадяни, журналісти, ГО	Закон України «Про доступ до публічної інформації»	Інформаційні запити, відкриті дані	Виявлення корупційних схем	Відмова у наданні інформації
3.	Співпраця з НАЗК	Участь у формуванні антикорупційної політики	НАЗК, ГО, експертні середовища	Закон України «Про запобігання корупції»	Консультації, громадські обговорення	Формування політики доброчесності	Недостатній вплив громадськості
4.	Взаємодія з НАБУ	Передача інформації про корупційні злочини	НАБУ, викривачі, ГО	Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України»	Повідомлення, аналітичні матеріали	Розслідування корупційних злочинів	Недовіра, страх викривачів
5.	Взаємодія з САП	Процесуальне забезпечення справ	САП, громадські ініціативи	КПК України	Передача матеріалів, підтримка обвинувачення	Підтримка кримінальних проваджень	Обмежена комунікація
6.	Громадські ради	Консультативно-дорадчий орган при держорганах	Представники ГО, органи влади	Постанови Кабінету Міністрів України, внутрішні акти	Засідання, рекомендації	Вплив на управлінські рішення	Формальність роботи рад
7.	Журналістські	Виявлення	Журналісти,	Закони України	Публікації,	Викриття	Тиск на

№ з/п	Елемент взаємодії	Суть (що це означає)	Суб'єкти взаємодії	Правове регулювання	Форми реалізації	Практичне значення	Можливі проблеми
	розслідування	корупційних схем через медіа	ЗМІ	«Про інформацію», «Про медіа»	розслідування	резонансних справ	журналістів
8.	Електронні платформи	Цифрові інструменти повідомлення про корупцію	Громадяни, органи влади	Закон України «Про запобігання корупції»	Е-декларування, портали відкритих даних	Швидке виявлення порушень	Кіберризика, технічні збої
9.	Антикорупційні експертизи	Аналіз нормативних актів щодо наявності корупційних ризиків	ГО, експерти	Методики НАЗК	Аналіз законопроектів	Запобігання корупції на етапі нормотворення	Недостатнє врахування висновків
10.	Освітня співпраця	Формування антикорупційної культури	ЗВО, ГО, держава	Освітні програми, стратегії	Тренінги, лекції, кампанії	Підвищення правової культури	Низька залученість молоді

Взаємодія громадянського суспільства з державними антикорупційними органами має **комплексний правовий та організаційний характер** і реалізується через контроль, інформаційні запити, участь у консультаціях, експертну діяльність та цифрові інструменти. Ефективність цієї взаємодії безпосередньо впливає на рівень прозорості державного управління, зменшення корупційних ризиків та формування культури доброчесності в суспільстві.

Взаємодія громадянського суспільства з державними антикорупційними органами є складною багаторівневою системою, що охоплює інформаційні, контрольні, аналітичні та організаційні механізми впливу на діяльність органів публічної влади. Її сутність полягає у тому, що громадянське суспільство виступає зовнішнім, але системно важливим елементом антикорупційної інфраструктури, що забезпечує прозорість, підзвітність і доброчесність державного

управління.

Ключовим елементом такої взаємодії є громадський контроль. Він передбачає систематичне спостереження громадських організацій, активістів та засобів масової інформації за діяльністю органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Такий контроль реалізується через моніторинг рішень, аналіз управлінських процесів, участь у відкритих засіданнях, а також оцінку ефективності використання бюджетних коштів. Його значення полягає у тому, що він дозволяє виявляти потенційні корупційні ризики ще до того, як вони переростають у правопорушення, однак на практиці ефективність громадського контролю може обмежуватися недостатнім доступом до інформації або формальним характером участі громадськості.

Важливим напрямом взаємодії є доступ до публічної інформації, який є базовою передумовою будь-якого громадського контролю. Завдяки можливості направлення інформаційних запитів та використання відкритих державних даних громадяни та громадські організації отримують інструменти для аналізу діяльності органів влади. Це дозволяє виявляти невідповідності, потенційні зловживання або неефективне використання ресурсів, однак на практиці іноді виникають проблеми у вигляді відмов у наданні інформації або її неповноти.

Окреме місце належить співпраці громадянського суспільства з Національним агентством з питань запобігання корупції. Вона відбувається у таких формах: консультацій, експертних обговорень, участі у розробці антикорупційної політики та оцінюванні ефективності державних програм. Ця взаємодія дозволяє враховувати позицію суспільства при формуванні антикорупційних рішень, однак її результативність залежить від реального рівня залучення громадськості до прийняття рішень.

Взаємодія з правоохоронними органами, такими як Національне антикорупційне бюро України та Спеціалізована антикорупційна прокуратура, здійснюється переважно через передачу інформації про можливі корупційні злочини, аналітичні матеріали або результати громадських розслідувань. У цьому випадку громадянське суспільство виступає джерелом первинної інформації, яка може стати підставою для офіційного кримінального провадження. Ефективність такого механізму значною мірою залежить від довіри між суспільством і правоохоронними органами.

Важливим інструментом взаємодії є громадські ради при державних органах, що виконують консультативно-дорадчу функцію. Через ці структури представники громадських організацій беруть участь в обговоренні управлінських рішень, надають рекомендації та

здійснюють оцінку діяльності органів влади. Хоча такі ради мають потенціал впливу, на практиці їхня ефективність іноді знижується через формальний характер роботи.

Суттєву роль у системі взаємодії відіграють засоби масової інформації, які завдяки журналістським розслідуванням забезпечують публічність корупційних проявів. Медіа виконують функцію суспільного викривача, адже саме вони часто першими оприлюднюють інформацію про складні корупційні схеми, що згодом стає підставою для офіційного розслідування. Водночас журналістська діяльність потребує гарантій захисту свободи слова та безпеки журналістів.

Окремо слід розглянути використання електронних платформ та цифрових інструментів, які забезпечують швидке подання інформації про корупцію, доступ до відкритих даних та моніторинг публічних закупівель. Ці механізми значно підвищують ефективність громадського контролю, оскільки дозволяють оперативно виявляти порушення та реагувати на них.

Отже, взаємодія громадянського суспільства з державними антикорупційними органами має системний характер і охоплює як інституційні, так і неформальні механізми впливу. Вона реалізується через контроль, доступ до інформації, експертну діяльність, журналістські розслідування та цифрові інструменти.

Стрілочна модель цієї взаємодії демонструє двосторонній процес: із одного боку, громадянське суспільство формує інформаційні, контрольні та аналітичні потоки, а з іншого – державні антикорупційні органи здійснюють перевірку, розслідування та реагування на отриману інформацію. У результаті такого обміну формується фінальний суспільно значущий результат – викриття корупційних правопорушень, притягнення винних осіб до відповідальності та підвищення рівня прозорості й довіри до державних інституцій.

Таким чином, ефективність антикорупційної системи безпосередньо залежить від рівня розвитку громадянського суспільства та якості його взаємодії з державними органами, що забезпечує комплексний і багаторівневий контроль за проявами корупції.

Практичні завдання

Здобувачам пропонується заповнити таблиці за прикладом:

РОЛЬ ІНСТИТУЦІЙ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА				
Інститут громадянського суспільства	Функція у боротьбі з корупцією	Інструменти впливу	Приклад діяльності	Ефект для держави
Громадські організації				
Журналісти/медіа				
Аналітичні центри				
Громадські активісти				
Професійні асоціації				

ФОРМИ ВИКРИТТЯ КОРУПЦІЇ

Форма участі	Опис	Хто застосовує	Інструменти	Результат	Ризики
Журналістське розслідування					
Громадський моніторинг					
Електронні платформи (Prozorro тощо)					
Звернення громадян					
Антикорупційні звіти ГО					

ВИЗНАЧТЕ КОРУПЦІЙНИЙ РИЗИК

Ситуація	Чи є ризик корупції?	Якою є роль громадянського суспільства?	Як запобігти?	Ситуація
Державний тендер виграє пов'язана компанія				Державний тендер виграє пов'язана компанія
Посадовець не декларує доходи				Посадовець не декларує доходи
Закупівля здійснена без конкурсу				Закупівля здійснена без конкурсу
Відмова надати публічну інформацію				Відмова надати публічну інформацію

Джерела:

1. Андреев А. В. Вищий антикорупційний суд України у механізмі протидії корупції: адміністративно-правові аспекти. *Верховенство права: доктрина і практика в умовах сучасних світових викликів : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 25 лют. 2022 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. С. 286–289.
2. Верховенство права: доктрина і практика в умовах сучасних світових викликів : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 25 лют. 2022 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 736 с.
3. Драч Н. І. Деякі проблеми правового регулювання антикорупційного електронного декларування в Україні. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. 2022. № 1 (14). С. 121–124.
4. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06 липня 2005 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.
5. Коросташова І. М. Щодо проблем реалізації принципу «верховенства права» правоохоронними органами України. *Верховенство права: доктрина і практика в умовах сучасних світових викликів : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 25 лют. 2022 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. С. 196–199.
6. Коршун А. О. Принцип гласності і відкритості діяльності органів судової влади : монографія. Київ : Хай-Тек Прес, 2022. 192 с.
7. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
8. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
9. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11.07.2003. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text>.
10. Кронівець Т. М., Свіщенко А. М. Нормативно-правове забезпечення системи запобігання та протидії корупції. *Управління та адміністрування в умовах протидії гібридним загрозам національній безпеці : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 7 груд. 2021 р.). Київ : ДУІТ, ХНУРЕ, 2021. С. 440–443.
11. Санакоєв Д. Б., Мороз В. П., Єфімов В. В. та ін. Організація виявлення і розслідування фінансових та економічних злочинів : зб. метод. рекомендацій. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 460 с.
12. Собакарь А. О. Застосування антикорупційних засобів в діяльності суб'єктів публічного адміністрування: зарубіжний досвід та перспективи його запозичення для України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 1 (104). С. 68–74.
13. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
14. Шаблистий В. В. Про викривачів корупції та кримінальне право. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 2 (105). С. 141–146.

Тема 7. АНТИКОРУПЦІЙНА ПОЛІТИКА В УМОВАХ ВОЄННОЇ КРИЗИ: ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОБРОЧЕСНОСТІ ТА ПРОЗОРОСТІ В УКРАЇНІ

Самостійна робота.

Навчальні питання:

1. Особливості реалізації антикорупційної політики в Україні в умовах воєнного стану.
2. Проблеми забезпечення доброчесності та прозорості у сфері публічних фінансів та управління ресурсами під час воєнної кризи.
3. Механізми запобігання корупційним ризикам та забезпечення контролю за використанням публічних ресурсів в умовах воєнного стану.

Опрацювання теми слід розпочати з усвідомлення того, що антикорупційна політика в умовах воєнної кризи набуває особливої специфіки, оскільки держава змушена одночасно забезпечувати національну безпеку, ефективне використання обмежених ресурсів та збереження базових принципів доброчесності і прозорості публічного управління. У таких умовах зростає ризик корупційних проявів через спрощення процедур, прискорення прийняття рішень та значні обсяги публічних і міжнародних фінансових ресурсів, що потребує посиленого антикорупційного контролю.

Розпочати вивчення першого навчального питання доцільно з розуміння особливостей реалізації антикорупційної політики в Україні в умовах воєнного стану. Необхідно усвідомити, що в період війни держава може запроваджувати спеціальні правові режими, які передбачають певне спрощення адміністративних процедур, прискорення закупівель для потреб оборони та гуманітарної сфери, а також обмеження доступу до окремої інформації з міркувань безпеки. Водночас ці заходи не повинні повністю усувати принципи прозорості та підзвітності, оскільки саме вони є основою запобігання корупції навіть в умовах надзвичайного стану. Важливо звернути увагу на те, що антикорупційна політика в цей період спрямована на баланс між оперативністю управлінських рішень та необхідністю контролю за їхньою законністю.

Далі слід перейти до другого питання, яке стосується проблем забезпечення доброчесності та прозорості у сфері публічних фінансів і управління ресурсами під час воєнної кризи. У цьому контексті важливо розглянути основні ризики, які виникають у процесі використання бюджетних коштів, міжнародної допомоги, гуманітарних ресурсів та

оборонних закупівель. До таких проблем належать обмежений доступ до інформації, закритість окремих процедур закупівель, зростання ролі прямих договорів, а також складність громадського контролю в умовах безпекових обмежень. Особливу увагу слід звернути на те, що навіть за умов війни зберігається необхідність дотримання принципів доброчесності, уникнення конфлікту інтересів та запобігання зловживанням службовим становищем.

Наступним етапом є розгляд третього питання, яке стосується механізмів запобігання корупційним ризикам та забезпечення контролю за використанням публічних ресурсів в умовах воєнного стану. При його вивченні необхідно проаналізувати інструменти державного та громадського контролю, які адаптуються до умов кризи. Поміж них важливу роль відіграють електронні системи публічних закупівель, внутрішній аудит державних органів, діяльність антикорупційних органів, а також посилені парламентський і громадський нагляд. Важливо розуміти, що ефективність цих механізмів залежить від рівня цифровізації процесів, оперативності реагування на порушення та здатності держави забезпечувати баланс між безпековими обмеженнями і принципами відкритості.

Таким чином, опрацювання теми передбачає послідовне вивчення особливостей антикорупційної політики в умовах воєнного стану, аналіз основних проблем забезпечення доброчесності та прозорості у сфері публічних ресурсів, а також дослідження механізмів запобігання корупційним ризикам. Це дозволяє сформулювати комплексне розуміння того, що навіть в умовах воєнної кризи антикорупційна система залишається необхідною умовою ефективного та законного використання державних ресурсів і збереження довіри суспільства до державних інституцій.

Методичні вказівки до питання 1. Опрацювання першого питання доцільно розпочати з усвідомлення того, що антикорупційна політика в Україні в умовах воєнного стану функціонує в особливому правовому та організаційному режимі, який зумовлений необхідністю одночасного забезпечення національної безпеки, обороноздатності держави та збереження базових принципів публічного управління, зокрема законності, доброчесності, прозорості та підзвітності. В умовах війни держава вимушена оперативно приймати управлінські рішення, що часто супроводжується спрощенням процедур, однак це означає не скасування антикорупційних стандартів, а лише їх адаптацію до надзвичайних умов.

Розпочати вивчення цього питання слід із визначення поняття антикорупційної політики як системи правових, організаційних та інституційних заходів, спрямованих на запобігання, виявлення та

протидію корупції. В умовах воєнного стану ця політика набуває специфічних рис, оскільки держава змушена перерозподіляти ресурси на оборонні та гуманітарні потреби, що суттєво підвищує ризики нецільового використання коштів, зловживання службовим становищем та порушення процедур публічних закупівель.

Далі слід звернути увагу на основні особливості реалізації антикорупційної політики в умовах воєнного стану. Насамперед це зміна режиму публічних закупівель, коли частина процедур може здійснюватися у спрощеному або прискореному порядку для забезпечення оперативних потреб армії та критичної інфраструктури. Такі зміни об'єктивно зменшують рівень конкуренції та прозорості, що створює додаткові корупційні ризики. Крім того, в умовах воєнного стану може бути обмежений доступ до окремої інформації з міркувань безпеки, що ускладнює громадський контроль і підвищує значення внутрішніх та державних механізмів нагляду.

Важливо також розглянути трансформацію ролі антикорупційних органів у цей період. Національне агентство з питань запобігання корупції, Національне антикорупційне бюро України, Спеціалізована антикорупційна прокуратура та інші органи продовжують свою діяльність, однак їхня робота адаптується до умов війни, зокрема щодо пріоритетності розслідувань, посилення контролю у сферах оборонних закупівель та міжнародної допомоги. Особливого значення набуває координація між цими органами для оперативного реагування на корупційні ризики.

Окрему увагу слід приділити питанню прозорості та доброчесності в умовах воєнного стану. Незважаючи на обмеження, держава продовжує використовувати цифрові інструменти контролю, зокрема електронну систему публічних закупівель, відкриті реєстри та інші платформи прозорості. Водночас частина інформації може бути тимчасово обмежена, що створює виклик для забезпечення балансу між безпекою та відкритістю. У таких умовах зростає роль внутрішнього аудиту, парламентського контролю та міжнародного моніторингу використання фінансової допомоги.

Важливо також враховувати посилення корупційних ризиків у період війни. До них належать ризики зловживань під час проведення оборонних закупівель, управління гуманітарною допомогою, відбудови інфраструктури, а також прийняття кадрових рішень у державному секторі. Саме тому антикорупційна політика в цей період спрямована не лише на реагування, а й на превенцію, тобто попередження можливих порушень шляхом запровадження додаткових контрольних механізмів.

Слід зупинитися і на ролі громадянського суспільства та медіа, які

навіть в умовах воєнного стану залишаються важливими суб'єктами контролю. Вони здійснюють моніторинг закупівель, аналізують використання публічних коштів, інформують суспільство про можливі порушення та сприяють формуванню антикорупційної культури.

Таким чином, при підготовці до цього питання необхідно комплексно проаналізувати специфіку антикорупційної політики в умовах воєнного стану, зважаючи на правові зміни, організаційні особливості функціонування державних інституцій, посилення корупційних ризиків та роль громадського контролю. Це дозволяє сформулювати цілісне розуміння того, що навіть в умовах війни антикорупційна політика залишається невід'ємною складовою ефективного державного управління та гарантією збереження довіри суспільства до держави.

Методичні вказівки до питання 2. Опрацювання другого питання доцільно розпочати з усвідомлення того, що забезпечення доброчесності та прозорості у сфері публічних фінансів і управління ресурсами в умовах воєнної кризи є одним із ключових викликів для держави, оскільки саме в цей період значно зростають обсяги бюджетних витрат, міжнародної фінансової допомоги та гуманітарних ресурсів, водночас послаблюються окремі контрольні процедури через об'єктивні безпекові обставини.

Насамперед необхідно розглянути публічні фінанси як систему формування, розподілу та використання державних і місцевих фінансових ресурсів, що забезпечують виконання функцій держави. В умовах воєнного стану така система зазнає суттєвих трансформацій, оскільки пріоритетом стає фінансування оборонного сектору, відновлення критичної інфраструктури та забезпечення гуманітарних потреб населення. Це, у свою чергу, створює підвищене навантаження на систему фінансового контролю.

Далі слід перейти до аналізу основних проблем забезпечення доброчесності у сфері публічних фінансів. Однією з ключових проблем є обмеження прозорості окремих фінансових операцій, зокрема у сфері оборонних закупівель, де частина інформації може бути засекреченою з міркувань національної безпеки. Це ускладнює як громадський контроль, так і журналістські розслідування, що створює додаткові корупційні ризики. Іншою проблемою є широке застосування спрощених процедур закупівель, які скорочують час прийняття рішень, але водночас зменшують рівень конкуренції між учасниками.

Окрему увагу слід приділити проблемам управління гуманітарною та міжнародною допомогою. У воєнний період значно зростає обсяг зовнішнього фінансування, що потребує ефективних механізмів обліку,

розподілу та контролю. Недостатня координація між органами влади, відсутність уніфікованих процедур обліку та складність простеження руху ресурсів можуть створювати передумови для неефективного або навіть незаконного використання допомоги.

Важливо також зупинитися на проблемі кадрових та організаційних рішень у сфері публічного управління. У період воєнного стану може відбуватися швидке призначення посадових осіб, що іноді супроводжується недостатньою перевіркою доброчесності кандидатів. Це створює ризики конфлікту інтересів, зловживання службовим становищем та неефективного управління ресурсами.

Наступним аспектом є обмеженість громадського контролю. В умовах війни доступ до окремої інформації може бути обмежений, а фізична можливість моніторингу діяльності органів влади – ускладненою. Це зменшує рівень суспільного нагляду, який у мирний час є важливим елементом запобігання корупції. Водночас роль громадських організацій та медіа залишається важливою, оскільки вони адаптують свої інструменти до нових умов, використовуючи цифрові платформи та аналітичні ресурси.

Слід розглянути і проблему балансу між безпекою та прозорістю. Держава змушена обмежувати доступ до певної інформації для захисту оборонних інтересів, однак надмірне закриття даних може призвести до зниження довіри суспільства та підвищення корупційних ризиків. Тому важливим є пошук оптимального балансу між цими двома принципами.

Таким чином, при підготовці до цього питання необхідно комплексно проаналізувати основні проблеми забезпечення доброчесності та прозорості у сфері публічних фінансів під час воєнної кризи, зважаючи на особливості бюджетних витрат, управління міжнародною допомогою, кадрові ризики, обмеження громадського контролю та необхідність досягнення балансу між безпекою і відкритістю. Це дозволяє сформулювати цілісне розуміння того, що навіть в умовах війни прозорість і доброчесність залишаються ключовими умовами ефективного та законного використання державних ресурсів.

Методичні вказівки до питання 3. Опрацювання третього питання доцільно розпочати з усвідомлення того, що механізми запобігання корупційним ризикам та забезпечення контролю за використанням публічних ресурсів в умовах воєнного стану є критично важливим елементом функціонування держави, оскільки саме в цей період різко зростають обсяги бюджетних витрат, міжнародної фінансової допомоги та гуманітарних ресурсів, а також підвищується ризик зловживань через спрощення управлінських процедур і обмеження доступу до інформації.

Необхідно розглянути механізми запобігання корупційним ризикам як сукупність правових, організаційних, інституційних та цифрових інструментів, спрямованих на недопущення виникнення корупційних правопорушень ще на етапі планування та реалізації управлінських рішень. В умовах воєнного стану ці механізми набувають особливої специфіки, оскільки повинні забезпечувати баланс між оперативністю прийняття рішень і збереженням мінімально необхідного рівня контролю.

Далі слід перейти до аналізу основних механізмів запобігання корупційним ризикам в Україні. Насамперед це функціонування електронної системи публічних закупівель, що забезпечує прозорість процесів закупівлі товарів, робіт і послуг навіть у спрощеному режимі. Важливу роль відіграють також системи електронного декларування, внутрішній аудит у державних органах, фінансовий контроль із боку Рахункової палати та парламентський нагляд. У воєнних умовах набувають значення й оперативні механізми перевірки контрагентів і посилений контроль за використанням бюджетних коштів у сфері оборони та відбудови інфраструктури.

Окрему увагу варто приділити цифровим інструментам контролю, які дозволяють мінімізувати людський фактор і зменшити можливості для зловживань. До них належать відкриті державні реєстри, системи аналітики закупівель, автоматизовані платформи звітності та інші технологічні рішення, що забезпечують прозорість руху публічних ресурсів. Важливо розуміти, що цифровізація є одним із ключових сучасних напрямів антикорупційної політики, особливо в умовах обмежених ресурсів та підвищених ризиків.

Необхідно також розглянути роль громадського та міжнародного контролю. У воєнний період значно посилюється значення міжнародних партнерів і донорських організацій, які встановлюють вимоги щодо прозорості використання фінансової допомоги, проводять аудит витрат та моніторинг реалізації проектів відновлення. Такий зовнішній контроль доповнює внутрішні державні механізми і підвищує рівень підзвітності.

Важливо враховувати і міжнародний досвід. У країнах Європейського Союзу широко застосовуються системи електронного урядування та відкритих даних, які дозволяють забезпечувати прозорість навіть у кризових умовах. У країнах НАТО під час кризових ситуацій активно використовується багаторівневий контроль оборонних закупівель, що поєднує державний, парламентський та незалежний аудит. У практиці міжнародних організацій, зокрема Світового банку та ООН, застосовується принцип «трьох рівнів контролю», який охоплює попередній аудит проектів, поточний моніторинг виконання та

постфактум оцінку ефективності використання ресурсів. Ці підходи демонструють важливість поєднання внутрішніх і зовнішніх механізмів контролю навіть у надзвичайних умовах.

Слід зупинитися на проблемах впровадження цих механізмів в Україні, як-от: обмеження доступу до інформації з міркувань безпеки, нерівномірний рівень цифровізації органів влади, кадрові ризики та недостатня інтеграція окремих контрольних систем. Водночас варто усвідомлювати, що поступове впровадження міжнародних стандартів прозорості та антикорупційного управління сприяє підвищенню ефективності контролю.

Таким чином, при підготовці до цього питання необхідно комплексно проаналізувати механізми запобігання корупційним ризикам та контролю за використанням публічних ресурсів в умовах воєнного стану, зважаючи і на національні інструменти (електронні закупівлі, аудит, декларування, парламентський і громадський контроль), і на міжнародний досвід багаторівневого моніторингу та цифрової прозорості. Це дозволяє сформулювати цілісне розуміння того, що ефективна антикорупційна система в кризових умовах можлива лише за умови поєднання внутрішніх державних механізмів і зовнішнього контролю, включно з міжнародними стандартами доброчесності.

Практичні завдання

Здобувачам пропонуються до виконання такі додаткові завдання:

1. Заповніть таблицю:

Сфера державного управління	Корупційний ризик	Причини виникнення	Можливі наслідки	Пропозиції щодо мінімізації ризику
Оборонні закупівлі				
Гуманітарна допомога				
Відновлення інфраструктури				
Мобілізаційні заходи				
Міжнародна фінансова допомога				

2. Кейс-аналіз:

Місцева військова адміністрація отримала міжнародний грант на відновлення пошкоджених об'єктів соціальної інфраструктури. Через рік аудит встановив, що частина коштів використана на об'єкти, які не були включені до програми відновлення, а звітність містить розбіжності щодо фактичних витрат.

Необхідно:

1. Визначити можливі порушення принципів доброчесності та прозорості.
2. Оцінити роль внутрішнього та зовнішнього контролю.
3. Запропонувати алгоритм дій уповноважених органів.
4. Розробити систему превентивних заходів для недопущення аналогічних випадків.

Джерела:

1. Андреев А. В. Вищий антикорупційний суд України у механізмі протидії корупції: адміністративно-правові аспекти. *Верховенство права: доктрина і практика в умовах сучасних світових викликів : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 25 лют. 2022 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. С. 286–289.
2. Верховенство права: доктрина і практика в умовах сучасних світових викликів : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 25 лют. 2022 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 736 с.
3. Драч Н. І. Деякі проблеми правового регулювання антикорупційного електронного декларування в Україні. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. 2022. № 1 (14). С. 121–124.
4. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06 липня 2005 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.
5. Коросташова І. М. Щодо проблем реалізації принципу «верховенства права» правоохоронними органами України. *Верховенство права: доктрина і практика в умовах сучасних світових викликів : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 25 лют. 2022 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. С. 196–199.
6. Коршун А. О. Принцип гласності і відкритості діяльності органів судової влади : монографія. Київ : Хай-Тек Прес, 2022. 192 с.
7. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
8. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
9. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11.07.2003. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text>.
10. Кронівець Т. М., Свіщенко А. М. Нормативно-правове забезпечення системи запобігання та протидії корупції. *Управління та адміністрування в*

умовах протидії гібридним загрозам національній безпеці : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 7 груд. 2021 р.). Київ : ДУІТ, ХНУРЕ, 2021. С. 440–443.

11. Санакоєв Д. Б., Мороз В. П., Єфімов В. В. та ін. Організація виявлення і розслідування фінансових та економічних злочинів : зб. метод. рекомендацій. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 460 с.

12. Собакарь А. О. Застосування антикорупційних засобів в діяльності суб'єктів публічного адміністрування: зарубіжний досвід та перспективи його запозичення для України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 1 (104). С. 68–74.

13. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

14. Шаблистий В. В. Про викривачів корупції та кримінальне право. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 2 (105). С. 141–146.

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Що розуміється під доброчесністю в публічному управлінні? Розкрийте її значення для запобігання корупції.
2. Що таке корупція та які основні ознаки відрізняють її від інших правопорушень?
3. Назвіть та охарактеризуйте основні форми прояву корупції в публічному секторі.
4. Які нормативно-правові акти регулюють антикорупційну діяльність в Україні?
5. Визначте функції та повноваження Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК).
6. Хто вважається викривачем корупції та які правові гарантії його захисту передбачені законодавством України?
7. Яким чином громадянське суспільство сприяє протидії корупції? Наведіть приклади.
8. У чому полягає суть електронного декларування та яка його роль у системі запобігання корупції?
9. Розкрийте поняття «конфлікт інтересів» та вкажіть механізми його врегулювання.
10. Які основні виклики стоять перед реалізацією антикорупційної політики в умовах воєнного стану? Назвіть закони України, що стосуються сфери запобігання корупції.
11. Назвіть кодифіковані галузеві антикорупційні акти.
12. Назвіть відомчі нормативно-правові акти, що стосуються сфери запобігання корупції.
13. Універсальні міжнародні нормативно-правові акти у сфері запобігання корупції та їх загальна характеристика.
14. Міжнародні договори України у сфері запобігання і протидії корупції.
15. Поняття, ознаки та загальна характеристика корупційного злочину.
16. Розмежування порушення правил фінансового контролю та декларування недостовірної інформації.
17. Кримінальна відповідальність за привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем.
18. Кримінальна відповідальність за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів із бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх

перевищенням.

19. Кримінальна відповідальність за зловживання владою або службовим становищем.

20. Кримінальна відповідальність у разі прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою.

21. Кримінальна відповідальність за підкуп особи, яка надає публічні послуги.

22. Кримінальна відповідальність за пропозицію, обіцянку або надання неправомірної вигоди службовій особі.

23. Особливості притягнення до кримінальної відповідальності у разі вчинення корупційного злочину.

24. Особливості захисту у справах про корупційні злочини.

25. Поняття, ознаки та загальна характеристика адміністративних корупційних правопорушень.

26. Порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності.

27. Порушення встановлених законом обмежень щодо одержання подарунків.

28. Порушення вимог фінансового контролю.

29. Порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів (стаття).

30. Незаконне використання інформації, що стала відома особі у зв'язку з виконанням службових повноважень (стаття).

31. Невжиття заходів щодо протидії корупції.

32. Порушення заборони розміщення ставок на спорт, пов'язаних з маніпулюванням офіційним спортивним змаганням.

33. Особливості притягнення до адміністративної відповідальності у разі вчинення адміністративних корупційних правопорушень.

34. Поняття та види спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції.

35. Правовий статус Національного агентства з питань запобігання корупції.

36. Державне бюро розслідувань.

37. Спеціалізована антикорупційна прокуратура України.

38. Національне антикорупційне бюро України.

39. Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів.

40. Вищий антикорупційний суд України.

41. Поняття і принципи доброчесної поведінки осіб, уповноважених на виконання функцій держави і місцевого

самоврядування.

42. Правила етичної поведінки при виконанні службових чи представницьких повноважень.

43. Корпоративні норми та їхній вплив на формування професійної етики і правової культури держслужбовців.

44. Додержання вимог антикорупційного законодавства та етичних норм поведінки.

45. Правові гарантії захисту прав і законних інтересів викривачів корупції.

46. Забезпечення безпеки осіб, які надають допомогу в запобіганні і протидії корупції.

47. Порядок перевірки, розгляду та реагування на анонімне повідомлення про вчинення корупційного правопорушення та правопорушення, пов'язаного з корупцією.

48. Правові підстави антикорупційної діяльності громадських організацій та окремих громадян.

49. Механізм участі громадських організацій у запобіганні корупції.

50. Роль громадських організацій у законотворчому процесі 2014–2016 рр.

51. Проблемні питання взаємодії громадських організацій із державними органами і системою кримінальної юстиції.

52. Люстрація як спосіб запобігання корупції: вітчизняний і зарубіжний досвід.

53. Спеціальна конфіскація майна як засіб відшкодування завданих державі збитків від корупційних правопорушень.

54. Проблемні питання створення і функціонування спеціалізованих антикорупційних судів.

55. Перспективи створення правових засад інституту лобіювання в Україні.

56. Суб'єкти, на яких поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції».

57. Правовідносини у сфері запобігання корупції: об'єкти, суб'єкти, підстави виникнення і припинення.

58. Форми корупції та види корупційних правопорушень у Законі України «Про запобігання корупції».

59. Корупційні правопорушення: поняття та ознаки.

60. Правопорушення, пов'язані з корупцією: поняття та ознаки.

61. Корупційні злочини: поняття та ознаки.

62. Небезпечні наслідки корупції для особи, держави та суспільства.

63. Корупційні ризики у діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.
64. Поняття і визначення правових засад запобігання корупції.
65. Стан корупційної злочинності в Україні.
66. Антикорупційне законодавство України: загальна характеристика та основні новели.
67. Загальна характеристика та структура Закону України «Про запобігання корупції».
68. Антикорупційна політика України: цілі, завдання, сфери застосування.
69. Оцінка ефективності антикорупційної політики держави та основні шляхи її модернізації.
70. Об'єкти запобігання корупції та корупційним правопорушенням.
71. Суб'єкти запобігання корупції та корупційним правопорушенням.
72. Антикорупційні програми: поняття і зміст.
73. Національна доповідь щодо реалізації засад антикорупційної політики.
74. Взаємодія громадських організацій із державними органами і системою кримінальної юстиції.
75. Порядок подачі анонімного повідомлення про порушення вимог Закону України «Про запобігання корупції».
76. Забезпечення умов для повідомлення інформації про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень.
77. Юридична відповідальність викривача.
78. Повноваження уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції у сфері захисту викривачів.
79. Досвід зарубіжних держав у сфері правового захисту викривачів корупції.
80. Заходи обмеження щодо використання службових повноважень чи службового становища особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.
81. Заборона на одержання пільг, послуг і майна органами державної влади та органами місцевого самоврядування.
82. Обмеження щодо одержання подарунків.
83. Порядок дій особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, під час надходження пропозиції щодо неправомірної вигоди або подарунка.
84. Обмеження щодо сумісництва та суміщення.

85. Обмеження спільної роботи близьких осіб.
86. Запобігання та врегулювання конфлікту інтересів.
87. Заходи зовнішнього та самостійного врегулювання конфлікту інтересів.
88. Загальні засади організації системи електронного декларування майна державними службовцями.
89. Облік та оприлюднення декларацій. Встановлення своєчасності подання декларацій.
90. Моніторинг способу життя суб'єктів декларування.
91. Система запобігання корупції в зарубіжних державах.
92. Спеціальні антикорупційні органи різних держав світу (США, Сінгапур, Польща, Велика Британія, Німеччина та ін.).

КРИТЕРІЇ ТА ЗАСОБИ ОЦІНЮВАННЯ УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ

ДЛЯ ДЕННОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ		
Поточний контроль (ПК)		Підсумковий контроль
Аудиторна робота	Самостійна робота/ Індивідуальна робота	Залік (З) / ЕКЗАМЕН (Е)
≤ 40	≤ 10	
≤ 50		≤ 50
Підсумкова оцінка у випадку заліку (П) = ПК + З ≤ 100		
Підсумкова оцінка у випадку складання екзамену (П) = ПК + Е ≤ 100		

Критерії оцінювання аудиторної роботи здобувачів вищої освіти (денна та заочна форми навчання)

БАЛИ	ПОЯСНЕННЯ
5	Високий рівень компетентностей. Питання, винесені на розгляд, засвоєні у повному обсязі; на високому рівні сформовані необхідні практичні навички та вміння; всі навчальні завдання, передбачені планом заняття, виконані в повному обсязі. Під час заняття продемонстровані стабільна активність та ініціативність. Відповіді на теоретичні запитання, виконання практичних завдань, висловлення власної думки стосовно дискусійних питань ґрунтуються на глибокому знанні чинного законодавства, теорії та правозастосовної практики.
4	Невисокий рівень компетентностей. Питання, винесені на розгляд, засвоєні у повному обсязі; здебільшого сформовані необхідні практичні навички та вміння; всі передбачені планом заняття навчальні завдання виконані в повному обсязі з неістотними неточностями . Під час заняття продемонстрована ініціативність. Відповіді на запитання, виконання практичних завдань, висловлення власної думки стосовно дискусійних питань переважно ґрунтуються на знанні чинного законодавства, теорії та правозастосовної практики.
3	Достатній рівень компетентностей. Питання, винесені на розгляд, у цілому засвоєні ; практичні навички та вміння мають поверхневий характер , потребують подальшого напрацювання та закріплення; навчальні завдання, передбачені планом заняття, виконані, деякі види завдань виконані з помилками .
2	Недостатній рівень компетентностей. Питання, винесені на розгляд, засвоєні частково, прогалини у знаннях не мають

БАЛИ	ПОЯСНЕННЯ
	істотного характеру; практичні навички та вміння сформовані недостатньо; більшість навчальних завдань виконано, деякі з виконаних завдань містять істотні помилки, які потребують подальшого усунення.
1	Мінімальний рівень компетентностей. Здобувач не готовий до заняття, не знає більшої частини програмного матеріалу, з труднощами виконує завдання, невпевнено відтворює терміни і поняття, що розглядалися під час заняття, допускає змістовні помилки, не володіє відповідними вміннями і навичками, необхідними для розв'язання професійних завдань.
0	Незадовільний рівень компетентностей. Відсутність на занятті.

Для навчальної дисципліни «Доброчесність та антикорупція» засобами діагностики знань (успішності навчання) виступають: залік, стандартизовані тести, реферати, есе, презентації результатів виконаних завдань та досліджень, студентські презентації та виступи на наукових заходах.

Критерії оцінювання самостійної роботи (денна форма навчання)

Бали	Вид завдання
10	Написання та публікація наукової статті у фаховому виданні (за наявності опублікованих матеріалів із зазначенням наукового керівника).
5	Написання та публікація тез доповіді на конференції (за наявності опублікованих матеріалів із зазначенням наукового керівника).
2	Підготовка мультимедійної презентації (мінімум – 20 слайдів) із обраної теми. При виставленні балів до уваги беруться такі фактори: кількість слайдів, грамотність та правильність викладення інформації, послідовність викладення інформації, наявність висновків із розглянутих питань та теми в цілому.
2	Підготовка тестових запитань із обраної теми (мінімум – 20 запитань, до одного запитання – 4 варіанти відповіді). При виставленні балів до уваги беруться такі фактори: кількість тестових запитань, грамотність та правильність написання запитання та відповідей до нього.
2	Підготовка 5 практичних завдань із обраної теми. При виставленні балів до уваги беруться такі фактори: комплексність у формулюванні умов завдання та поставлених до нього запитань, грамотність.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Оцінка в балах	Оцінка за національною шкалою		Оцінка за шкалою ECTS	
	Залік	Екзамен/ диференційований залік	Оцінк	Пояснення
90–100	зараховано	Відмінно	A	« Відмінно » – теоретичний зміст курсу засвоєний у повному обсязі; сформовані необхідні практичні навички роботи із засвоєним матеріалом; всі навчальні завдання, передбачені РПНД, виконані в повному обсязі.
83–89		Добре	B	« Дуже добре » – теоретичний зміст курсу засвоєний в повному обсязі; здебільшого сформовані необхідні практичні навички роботи із засвоєним матеріалом; всі навчальні завдання, передбачені РПНД, виконані, якість виконання більшості з них оцінена кількістю балів, близькою до максимальної.
75–82			C	« Добре » – теоретичний зміст курсу засвоєний повністю; здебільшого сформовані практичні навички роботи із засвоєним матеріалом; всі навчальні завдання, передбачені РПНД, виконані, якість виконання жодного з них не оцінена мінімальною кількістю балів, деякі види завдань виконані з помилками.
68–74		Задовільно	D	« Задовільно » – теоретичний зміст курсу засвоєний не повністю; але прогалини не мають істотного характеру; здебільшого сформовані необхідні практичні навички роботи із засвоєним матеріалом; більшість передбачених РПНД навчальних завдань виконано, деякі з виконаних завдань містять помилки.
60–67			E	« Достатньо » – теоретичний зміст курсу засвоєний частково; не

Оцінка в балах	Оцінка за національною шкалою		Оцінка за шкалою ECTS	
	Залік	Екзамен/ диференційований залік	Оцінка	Пояснення
				сформовано деякі практичні навички роботи; частину передбачених РПНД навчальних завдань не виконано або якість виконання деяких із них оцінено кількістю балів, близькою до мінімальної.
35–59	не зараховано	Незадовільно	FX	« Умовно незадовільно » – теоретичний зміст курсу засвоєний частково; не сформовані необхідні практичні навички роботи; більшість навчальних завдань не виконано або якість їх виконання оцінено кількістю балів, близькою до мінімальної; при додатковій самостійній роботі над матеріалом курсу можливе підвищення якості виконання навчальних завдань (з можливістю повторного складання).
1–34			F	« Безумовно незадовільно » – теоретичний зміст курсу не засвоєний; не сформовані необхідні практичні навички роботи; всі виконані навчальні завдання містять грубі помилки або не виконані взагалі; додаткова самостійна робота над матеріалом курсу не призведе до значного підвищення якості виконання навчальних завдань.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА

Основні нормативні акти:

1. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06 липня 2005 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31.10.2003. Ратифікована Законом України від 18.10.2006. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text.
4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 15.11.2000. Ратифікована із застереженнями і заявами Законом України від 04.02.2004. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text.
5. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами, внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160).
6. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
7. Про Вищий антикорупційний суд : Закон України від 07.06.2018. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text>.
8. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
9. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12 листопада 2015 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text>.
10. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>.
11. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>.
12. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.
13. Про затвердження Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування : наказ Національного агентства України з питань державної служби від 05.08.2016 № 158. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1203-16#Text>.
14. Про затвердження Положення про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів : постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.2018 № 613. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/613-2018-п#Text>.
15. Про міжнародні договори України : Закон України від 29 червня 2004 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text>.
16. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів : Закон України від 10 листопада 2015 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/772->

19#Text.

17. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>.

18. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19/conv#Text>.

19. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 2–3. Ст. 12.

20. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

Монографії та інші наукові видання:

1. Андреев А. В. Вищий антикорупційний суд України у механізмі протидії корупції: адміністративно-правові аспекти. *Верховенство права: доктрина і практика в умовах сучасних світових викликів : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 25 лют. 2022 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. С. 286–289.

2. Василевська Т. Е. Етика державних службовців і запобігання конфлікту інтересів : навч.-метод. матеріали / уклад. О. М. Руденко. Київ : НАДУ, 2013. 76 с. URL : <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Zayika/0041338.pdf>.

3. Верховенство права: доктрина і практика в умовах сучасних світових викликів : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 25 лют. 2022 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 736 с.

4. Головкін Б. М. та ін. Запобігання корупції у приватному секторі : монографія / за заг. ред. Б. М. Головкіна ; Нац. акад. прав. наук України, Ін-т вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса. Харків : Право, 2020. 286 с.

5. Драч Н. І. Деякі проблеми правового регулювання антикорупційного електронного декларування в Україні. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. 2022. № 1 (14). С. 121–124.

6. Коросташова І. М. Щодо проблем реалізації принципу «верховенства права» правоохоронними органами України. *Верховенство права: доктрина і практика в умовах сучасних світових викликів : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 25 лют. 2022 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. С. 196–199.

7. Коршун А. О. Принцип гласності і відкритості діяльності органів судової влади : монографія. Київ : Хай-Тек Прес, 2022. 192 с.

8. Крамаренко Ю. М., Скок О. С., Шевченко Т. В., Хашев В. Г. Сучасні питання протидії організований злочинності в Україні та за кордоном : монографія. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 216 с.

9. Кронівець Т. М., Свіщенко А. М. Нормативно-правове забезпечення системи запобігання та протидії корупції. *Управління та адміністрування в умовах протидії гібридним загрозам національній безпеці : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 7 груд. 2021 р.). Київ : ДУІТ, ХНУРЕ, 2021. С. 440–443.

10. Собакарь А. О. Застосування антикорупційних засобів в діяльності

суб'єктів публічного адміністрування: зарубіжний досвід та перспективи його запозичення для України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 1 (104). С. 68–74.

11. Трепак В. М. Протидія корупції в Україні: теоретико-прикладні проблеми : монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 444 с.

12. Шаблистий В. В. Про викривачів корупції та кримінальне право. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 2 (105). С. 141–146.

13. Ярошенко А. С., Антропов Б. О. Реформування фінансового контролю як засобу протидії корупції у контексті підписання угоди про асоціацію з ЄС. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2020. № 43. С. 73–76.

14. Leheza Ye., Kulinich O., Zhuravlova T., Khainatskyi Ye., Sainchyn S. Combating Corruption Offenses: Foreign Experience, Theoretical, Practical, Legal Regulations, and Improvement. *Jurnal Hukum Islam*. 2025. No. 23 (1). P. 304–334.

Навчальні посібники, інші дидактичні та методичні матеріали:

1. Санакоєв Д. Б., Мороз В. П., Єфімов В. В. та ін. Організація виявлення і розслідування фінансових та економічних злочинів : зб. метод. рекомендацій. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 460 с.

Допоміжна література:

1. Ведель Д. Р. Переосмислення корупції в добу невизначеності // Дослідження корупції: теоретичні та концептуальні засади. Антологія. Київ : Дух і літера, 2021. 665 с. С. 285–359.

2. Грищук М. Передумови виникнення та протидії корупції: історико-правові аспекти. *Актуальні проблеми правознавства*. 2020. Вип. 2. С. 28–35.

3. Калайда Ю. П. Засоби масової інформації як складова системи запобігання корупції в Україні. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2021. Т. 2. № 94. С. 300–311.

4. Каленіченко Л., Слинько Д. Поняття, ознаки і види корупції. *Право і безпека*. 2022. № 1 (84). С. 39–46.

5. Криза правоохоронної системи України : монографія / за заг. ред. В. В. Євдокимова, Д. О. Грицишена. Житомир : Видавничий дім «Букдрук», 2023. 584 с.

Інтернет-ресурси:

1. Верховна Рада України. URL : <http://www.rada.gov.ua>.

2. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <http://reyestr.court.gov.ua>.

3. Офіс розбудови доброчесності. *Національне агентство з питань запобігання корупції*. URL : <https://nazk.gov.ua/uk/uk/ofis-rozbudovy-dobrochesnosti>.

4. Президент України. URL : <http://www.president.gov.ua>.

5. Урядовий портал. URL : <http://www.kmu.gov.ua>.

6. European Court of Human Rights. URL : <https://www.echr.coe.int>.

Навчальне видання

**Кулініч Ольга Олександрівна
Журавльова Тетяна Валеріївна,
Лавренко Дар'я Олександрівна**

ДОБРОЧЕСНІСТЬ ТА АНТИКОРУПЦІЯ

Навчально-методичний посібник

Редактор, оригінал-макет – *А. В. Самотуга*
Редактор *О. Ю. Чижевська*

Підп. до друку 28.05.2026. Формат 60x84/16. Друк – цифровий.
Гарнітура – Times New Roman. Ум.-друк. арк. 7,32. Обл.-вид. арк. 7,88. Зам. № 04/26-нп

Надруковано у Дніпровському державному університеті внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, просп. Науки, 26, т. (056) 370-96-59
Свідоцтво про внесення до державного реєстру ДК № 8112 від 13.06.2024